

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ -
ΠΡΟΝΟΙΑΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ «ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Γονείς και διαδίκτυο: απόψεις, στάσεις και μέτρα
προστασίας**

Στάμου Ειρήνη

Ψυχολόγος

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αγγελόπουλος Νικηφόρος, Ομότιμος καθηγητής Ψυχιατρικής Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας, Επιβλέπων Καθηγητής

Μπακούρας Σιδέρης, Νευρολόγος- Ψυχίατρος, τμ. Νοσηλευτικής, Τ.Ε.Ι. Θεσσαλίας,
Μέλος Τριμελούς Επιτροπής

Μπονώτης Κωνσταντίνος, Λέκτορας Ψυχιατρικής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Μέλος
Τριμελούς Επιτροπής

Λάρισα, 2013

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ -
ΠΡΟΝΟΙΑΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ «ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ»**

**Parents and the Internet: beliefs, attitudes and protective
measures**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	3
Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη.....	6
Εισαγωγή.....	8

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το διαδίκτυο.....	10
1.1. Ορισμός του Διαδικτύου.....	10
1.2. Η ιστορία του διαδικτύου.....	10
1.3. Στατιστικά χρήσης των νέων τεχνολογιών.....	11
1.4. Η χρήση του Διαδικτύου στην Ελλάδα.....	12
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.....	15
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΘΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	
3.1 Ορισμός της προβληματικής χρήσης του Διαδικτύου.....	17
3.2 Συννοσηρότητα του φαινομένου.....	19
3.3 Επιπολασμός και ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικών των εθισμένων στο διαδίκτυο.....	19
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ.....	23
4.1. Μέτρα προστασίας.....	23
4.2. Μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς στην Ελλάδα.....	26
4.3. Γονικά Στυλ διαπαιδαγώγησης και μέτρα προστασίας.....	27
5 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο Ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών.....	32
6 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Στάση γονέων προς το Διαδίκτυο.....	35

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Σκοπός.....	37
8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Μεθοδολογία.....	39
8.1. Επιλογή του δείγματος.....	39
8.2. Εργαλεία της έρευνας.....	39
8.3. Ερευνητική διαδικασία.....	41
9^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Αποτελέσματα.....	43
9.1. Περιγραφική στατιστική ανάλυση κοινωνικό-δημογραφικών χαρακτηριστικών και τεχνολογικών συνηθειών του δείγματος.....	43
9.2. Περιγραφική στατιστική ανάλυση των μέτρων προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς.....	47
9.3. Ανάλυση των αποτελεσμάτων των συσχετίσεων.....	49
10^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Συζήτηση.....	67
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	73
Παράρτημα.....	78

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους, οι οποίοι με τον τρόπο τους, ο καθένας ξεχωριστά συνέβαλε στην ολοκλήρωση αυτού του εγχειρήματος. Πρωτίστως, ευχαριστώ τον Ομότιμο καθηγητή Ψυχιατρικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κ. Νικηφόρο Αγγελόπουλο, επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου, για την υποστήριξη και καθοδήγηση του στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον κ. Σ. Μπακούρα, συνταξιούχο καθηγητή του τμήματος Νοσηλευτικής του ΤΕΙ Θεσσαλίας και κ. Κ. Μπονώτη, Λέκτορα Ψυχιατρικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για τις συμβουλές και επισημάνσεις τους για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ευχαριστώ θερμά τον κ. Κωτούλα Βασίλειο για την αμέριστη βοήθεια του και τις συμβουλές του, όσον αφορά στην στατιστική επεξεργασία των δεδομένων.

Ευχαριστώ πολύ όλους τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων για την προθυμία τους να συνεργαστούν και να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα.

Τέλος, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, και κυρίως το σύζυγό μου, που είναι πάντα δίπλα μου, με στηρίζει, με ενισχύει και συμμερίζεται κάθε όνειρο μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εξάπλωση των νέων τεχνολογιών στη ζωή των ανθρώπων είναι ραγδαία. Η χρήση του Διαδικτύου προσφέρει πολλές ευκαιρίες αλλά και κινδύνους. Από αυτούς τους κινδύνους πιο ευάλωτα είναι τα παιδιά και οι έφηβοι.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει τη σχέση των γονέων με τις νέες τεχνολογίες, και συγκεκριμένα το Διαδίκτυο, τη στάση τους προς αυτές, καθώς και τα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν προκειμένου να συμβάλουν στην ασφαλή χρήση των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά και τους εφήβους.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 130 γονείς του Νομού Καρδίτσας που έχουν παιδιά σχολικής ηλικίας (από Α' Δημοτικού μέχρι Γ' Λυκείου) και χρησιμοποιούν το διαδίκτυο είτε μέσω Ηλεκτρονικού Υπολογιστή, κινητού τηλεφώνου, είτε κάποιας άλλης φορητής συσκευής.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι περιγραφική και επαγωγική στατιστική ανάλυση, με την χρήση ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς, τα οποία συμπλήρωσαν ανώνυμα οι γονείς που συμμετείχαν.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η σχέση που έχουν οι γονείς με το Διαδίκτυο, η στάση τους και τα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν επηρεάζουν την διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων. Βρέθηκε, ότι όσο περισσότερες γνώσεις χειρισμού του διαδικτύου έχουν οι γονείς και καλύτερη πληροφόρηση, τόσο περισσότερα μέτρα προστασίας χρησιμοποιούν. Η λήψη μέτρων προστασίας οδηγεί τους γονείς στο να ανησυχούν λιγότερο μήπως τα παιδιά τους εμφανίζουν εθισμό στο διαδίκτυο. Ακόμη, βρέθηκε ότι η στάση των γονέων προς το διαδίκτυο διαμορφώνεται ανάλογα με τις γνώσεις και την πληροφόρηση που έχουν γύρω από θέματα διαδικτύου, καθώς και από την εμπειρία που έχουν με τα παιδιά τους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: στάση γονέων- μέτρα προστασίας- γονική παρέμβαση- δυσλειτουργική διαδικτυακή συμπεριφορά

ABSTRACT

The spread of the new technologies in human life is rapid. The usage of the internet offers many chances but also dangers. Most vulnerable by these dangers are the children and the teenagers.

The aim of this research is to study the relationship between the parents and the new technologies and especially the internet, their attitude towards them and safety measures as well that they take in order to contribute at the safe usage of the new technologies by the children and the teenagers

The sample of the research constituted 130 parents of the Karditsa county who have children of school age (from the first class of the primary school to the last class of high school) and use the internet either via computer, or cell phone or any other portable device.

The method that was followed was descriptive and inductive statistic analysis, with the usage of self-report questionnaires which the parents, who participated, supplemented anonymously.

The results showed that the relationship the parents have with the internet, their attitude and the safety measures they take affect the online behavior of the children and the teenagers. It was found that the more the knowledge of the handling of the internet the parents have the more safety measures they use. The safety measures taking leads the parents to less worries if their children show addiction to the internet. It was also found that the attitude of the parents towards the internet is formed depending on their knowledge and the information they have around internet matters, and also on the experience they have with their children.

KEYWORDS: parents' attitude- security measures- parental mediation- dysfunctional internet behavior.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια η εξάπλωση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινότητα του ανθρώπου είναι ραγδαία. Η χρήση του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή, των κινητών τηλεφώνων, των φορητών συσκευών και κυρίως η περιήγηση στο διαδίκτυο μέσω των νέων τεχνολογιών αποτελούν εργαλεία για την καθημερινότητα του σύγχρονου ανθρώπου και κυρίως των νεαρών ατόμων. Μπαίνοντας κανείς στο διαδίκτυο ανοίγει ένα παράθυρο σε έναν εικονικό κόσμο, ο οποίος παρέχει πολλές ευκαιρίες, δυνατότητες, αλλά κρύβει και πολλούς κινδύνους, όπως ακριβώς συμβαίνει και στον πραγματικό κόσμο. Από τους κινδύνους αυτούς πιο ευάλωτοι είναι τα παιδιά και οι έφηβοι.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία η περιήγηση στο Διαδίκτυο από τα παιδιά και τους εφήβους συμβαίνει κυρίως στο χώρο του σπιτιού. Αυτό επισημαίνει τη σημαντικότητα του ρόλου των γονέων στην προστασία των παιδιών και στην εκπαίδευση της ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου. Παρατηρώντας κανείς τα στοιχεία για τις αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης του Διαδικτύου και τους κινδύνους που ελλοχεύουν από τη χρήση του, γίνεται φανερή η ανάγκη για προστασία και εκπαίδευση των παιδιών στην ασφαλή χρήση. Τα παιδιά φαίνεται ότι στερούνται ωριμότητας, ώστε να μπορούν να κατανοήσουν και να διαχειριστούν τους κινδύνους του Διαδικτύου (Valcke et. al., 2010). Οι γονείς, λοιπόν, καλούνται μέσα από διάφορες στρατηγικές να καθοδηγήσουν, να προστατέψουν τα παιδιά τους και να θέσουν κανόνες στη χρήση του Διαδικτύου. Στην προσπάθεια αυτή, έχουν καταγραφεί στη βιβλιογραφία διάφοροι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών και εφήβων. Κάποιοι από αυτούς είναι η χρήση τεχνολογικών μέσων, όπως η χρήση φίλτρων προστασίας και προγραμμάτων γονικού ελέγχου, πιο κατευθυντικές μέθοδοι, όπως ο περιορισμός ως προς το χρόνο χρήσης του διαδικτύου, αλλά και του περιεχομένου των δραστηριοτήτων που μπορούν να πραγματοποιήσουν κατά την περιήγηση τους στο Διαδίκτυο (Berkin et. al., 2006). Άλλοι επιστήμονες επισημαίνουν ότι υπάρχουν βαθύτεροι παράγοντες στην ανάπτυξη δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών, όπως το γονικό στυλ διαπαιδαγώγησης και οι στενότερες σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας (Valcke et. al., 2007: Siomos et. al., 2012).

Η ερευνητική κάλυψη του ρόλου των γονέων και των μέτρων προστασίας των παιδιών και εφήβων από τη δυσλειτουργική διαδικτυακή συμπεριφορά στον ελληνικό χώρο είναι ιδιαίτερα ελλιπής. Έτσι, γίνεται επιτακτική η ανάγκη για περαιτέρω επιστημονική διερεύνηση και συμπλήρωση της σχετικής βιβλιογραφίας. Παράλληλα, μπορούν να σχεδιαστούν πιο στοχευμένα προγράμματα πρόληψης και εκπαίδευσης των παιδιών στην ασφαλή χρήση του διαδικτύου που να συμπεριλαμβάνουν τους γονείς.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει την επίδραση της οικογένειας και στον τρόπο που αυτή συμβάλλει στην ασφαλή χρήση των νέων τεχνολογιών από παιδιά και εφήβους. Μελετά τη σχέση και τη στάση που έχουν οι ίδιοι οι γονείς προς το Διαδίκτυο και πως αυτή επηρεάζει τις διαδικτυακές συμπεριφορές των παιδιών. Ακόμη ερευνά τα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς προκειμένου να προστατέψουν τα παιδιά τους από τις αρνητικές επιδράσεις του Διαδικτύου.

Η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει δύο μέρη. Το Γενικό μέρος στο οποίο γίνεται μια θεωρητική διερεύνηση του θέματος με ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και το Ειδικό μέρος στο οποίο αναλύονται ο σκοπός της έρευνας, η μέθοδος, τα αποτελέσματα και η συζήτηση των ευρημάτων.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Εντυπωσιακή είναι η εξάπλωση των νέων τεχνολογιών κατά την τελευταία δεκαετία. Η διείσδυση της χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου στην καθημερινότητα του ανθρώπου είναι ραγδαία. Οι νέες τεχνολογίες, όπως το διαδίκτυο, το κινητό τηλέφωνο, οι φορητοί υπολογιστές, αποτελούν χρήσιμα εργαλεία πολύτιμα για την επικοινωνία, τη μάθηση, τη δημιουργία, τη διασκέδαση και την εργασία. Με απλές κινήσεις, μικροί και μεγάλοι μπορούν να βρεθούν σε έναν απέραντο εικονικό κόσμο. Μπορούν να μάθουν, να παίξουν, να αλληλογραφήσουν, να βρουν κάθε είδους πληροφορία. Ακόμη, μπορούν να πραγματοποιούν ηλεκτρονικές συναλλαγές με Δημόσιους φορείς και τράπεζες, να ασχοληθούν με την εκπαίδευση και την εργασία εξ' αποστάσεως.

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ

Το διαδίκτυο ή Internet, όπως είναι η διεθνής ονομασία του, είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι επικοινωνούν μεταξύ τους χρησιμοποιώντας ένα κοινό πρωτόκολλο επικοινωνίας, το TCP/IP (Transmission Control Protocol/ Internet Protocol). Το διαδίκτυο αποτελείται από εκατομμύρια μικρότερα δίκτυα τα οποία μπορεί να έχουν ακαδημαϊκό, δημόσιο, ιδιωτικό, επιχειρηματικό ή κυβερνητικό χαρακτήρα. Οι χρήστες του μπορεί να είναι κάθε ηλικίας, κοινωνικό-οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου και των δύο φύλων και να έχουν πρόσβαση σε αυτό από διάφορα μέρη. Μερικά από αυτά είναι το σπίτι, το σχολείο, τα ιντερνέτ καφέ ή οπουδήποτε μέσω ασύρματης δικτύωσης (Wi- Fi). Οι λόγοι που μπορεί να το χρησιμοποιήσει κανείς είναι πολλοί, όπως για διασκέδαση, για επικοινωνία, για εκπαιδευτικούς σκοπούς, για αγορές κ.α.

1.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Η ιστορία του διαδικτύου ξεκίνησε το 1969, όταν το Υπουργείο Άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και συγκεκριμένα το Γραφείο Προηγμένων Ερευνητικών Προγραμμάτων, γνωστό ως ARPA (Advanced Research Projects Agency), χρηματοδότησε τη δημιουργία ενός δικτύου που συνέδεε τέσσερις υπερυπολογιστές, οι οποίοι ανήκαν σε τέσσερα πανεπιστήμια της Αμερικής, το Στάνφορντ, το πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια Σάντα Μπάρμπαρα, το πανεπιστήμιο της Γιούτα και το πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια. Το δίκτυο αυτό είναι γνωστό ως ARPANET (Κέντρο Υπολογιστών και Δικτύων Πανεπιστημίου Μακεδονίας). Το 1983 το σύστημα ARPANET λόγω προβλημάτων χωρίστηκε σε δύο άλλα δίκτυα: στο MILNET το οποίο χρησιμοποιούσαν οι στρατιωτικοί και στο ARPANET το οποίο χρησιμοποιούσαν οι ακαδημαϊκοί. Καθώς τα χρόνια περνούσαν όλο και περισσότερα

δίκτυα συνδέονταν με αυτό και η χρήση του εξαπλώνονταν ολοένα και περισσότερο, ειδικά, όταν ο σύμβουλος Cern (Ευρωπαϊκό κέντρο πυρηνικής ενέργειας) δημιούργησε τις υποδομές για την υπηρεσία του Παγκόσμιου Ιστού. Η παγκόσμια όμως εξάπλωση του διαδικτύου έγινε στις 9/8/1995, όταν το πρόγραμμα πλοήγησης Netscape μπήκε στο NASDAQ (Δείκτης Τεχνολογικών Επιχειρήσεων του Αμερικανικού Χρηματιστηρίου) (Kahn et. al., 1999). Από τότε η ανάπτυξη του ήταν εκρηκτική και η χρήση του επεκτάθηκε από το στρατό και τα πανεπιστήμια και στο ευρύ κοινό. Έως τις αρχές του 2000 είχαν συνδεθεί σε αυτό 180.000.000 υπολογιστές. Το 2008 το 21,1% του παγκόσμιου πληθυσμού ήταν χρήστες του διαδικτύου. Ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις και ιδιώτες αποκτούν καθημερινά πρόσβαση στο διαδίκτυο. Υπολογίζεται ότι το ποσοστό εξάπλωσης της χρήσης του διαδικτύου παγκοσμίως ανέρχεται στο 10- 20% ετησίως. Το υψηλότερο ποσοστό χρήσης εμφανίζεται στην Αμερική και ακολουθούν Νορβηγία, Ολλανδία και Ισλανδία. Τη μεγαλύτερη εξάπλωση μέσα στα επόμενα χρόνια αναμένεται να παρουσιάσουν χώρες, όπως η Ινδία και η Κίνα (Σιώμος, 2008a).

1.3 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΧΡΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

Όσον αφορά στα στοιχεία για την Ευρώπη, σύμφωνα με τις αναλύσεις της Eurostat (2014) παρουσιάζονται τα εξής αποτελέσματα: η συχνότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο από το σπίτι φαίνεται ότι έχει διπλασιαστεί σε σχέση με το 2004. Έτσι, ενώ το Λουξεμβούργο το 2004 το ποσοστό πρόσβασης ήταν 59%, το 2013 ανέρχεται στο 94%. Αντίστοιχα, η Δανία είχε 69% πρόσβαση και το 2013 93%. Τα ποσοστά για την Ελλάδα διαμορφώνονται ως εξής: 17% το 2004 και 56% το 2013!

Η χρήση του διαδικτύου μέσω κινητών τηλεφώνων είναι, επίσης, ένα νέο φαινόμενο που παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Έτσι, σύμφωνα, με τα δεδομένα της Eurostat (2014), οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά πρόσβασης μέσω κινητού τηλεφώνου είναι : πρώτη η Σουηδία (51%), το Ηνωμένο Βασίλειο (48%), η Νορβηγία (44%), η Δανία (40%), ενώ το ποσοστό της Ελλάδας ανέρχεται στο 11%, και είναι από τα χαμηλότερα της Ευρωπαϊκής ζώνης, πιθανόν, λόγω του κόστους πρόσβασης.

Η ηλικιακή ομάδα που φαίνεται να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο περισσότερο είναι οι έφηβοι και νεαροί ενήλικες. Συγκεκριμένα, η πρόσβαση στο διαδίκτυο για τις ηλικίες 16-24 ετών με συχνότητα τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένης και της καθημερινής χρήσης, κατά το έτος 2013 είναι η εξής: Ισλανδία 100%, Νορβηγία 99%, Σουηδία: 98%, Ελλάδα 89% (Eurostat, 2014).

Εντυπωσιακή είναι και η τάση να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο παιδιά μικρότερης ηλικίας. Έτσι, στην ηλικιακή ομάδα 15 ετών και μικρότερα, τα ποσοστά πρόσβασης στο

διαδίκτυο με συχνότητα τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένης και της καθημερινής χρήσης για την Εσθονία, τη Σλοβενία και τη Γερμανία ανέρχονται σε 100%, 96% και 88%, αντίστοιχα, ενώ η Ελλάδα παρουσίαζε το 2006 50% και το 2008 61% (Eurostat, 2014).

1.4 Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η χρήση του διαδικτύου από τους Έλληνες έχει γίνει με πιο αργούς ρυθμούς σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τα προαναφερθέντα ποσοστά, αλλά και από έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα και δείχνουν, ότι για παράδειγμα το 2004 τα ποσοστά πρόσβασης των παιδιών στο διαδίκτυο ήταν 16%, τη στιγμή που στην Ευρώπη ήταν περίπου 60%-64% (Aslanidou et. al. 2008).

Σύμφωνα με την αναφορά του Παρατηρητηρίου για την Κοινωνία της Πληροφορίας (2011), η οποία αναφέρεται στο προφίλ των Ελλήνων χρηστών αποκαλύπτεται πως το 46% των ελληνικών νοικοκυριών διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο. Σε επίπεδο χρηστών και με βάση τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά η έρευνα αποκαλύπτει πως πιο έντονη χρήση διαδικτύου κάνουν οι άντρες, οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών, τα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και οι κάτοικοι μεγάλων αστικών κέντρων. Επιπλέον, 1 στους 2 Έλληνες δήλωνε ότι χρησιμοποιεί Η/Υ και 44% ότι έκανε χρήση διαδικτύου, ενώ 1 στους 4 φέρεται να έχει κάνει χρήση υπηρεσιών δεδομένων 3G, είτε μέσω κινητού τηλεφώνου, είτε μέσω φορητού υπολογιστή.

Σε ατομικό επίπεδο, η ηλικία παρατηρείται καθοριστικής σημασίας παράγοντας για τη μη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου, με τους νέους να χρησιμοποιούν ολοκληρωτικά τις νέες τεχνολογίες και οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες να παρουσιάζουν χαμηλή διείσδυση στις νέες τεχνολογίες. Ως προς τον τόπο πρόσβασης στο διαδίκτυο η πλειοψηφία προτιμά το σπίτι και ακολουθεί ο χώρος εργασίας (Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, 2011).

Όσον αφορά στις κυριότερες δραστηριότητες που επιλέγουν οι Έλληνες κατά τη σύνδεση τους στο διαδίκτυο στις πρώτες θέσεις συγκαταλέγονται η αναζήτηση πληροφοριών για προϊόντα και υπηρεσίες, η επικοινωνία μέσω χρήσης του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, η εκμάθηση και η εκπαίδευση και η ανάγνωση εφημερίδων και περιοδικών (Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, 2011).

Σημαντική είναι και η απήχηση των εφαρμογών κοινωνικής δικτύωσης η οποία παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια σημειώνει σημαντική αύξηση. Τα κοινωνικά δίκτυα ξεφεύγουν από τα παθητικό χαρακτηριστικό της λήψης πληροφοριών και πλέον δίνουν τη

δυνατότητα στους χρήστες να επικοινωνήσουν, να δημιουργήσουν περιεχόμενο, να μοιραστούν, να εκφράσουν την άποψη τους. Οι πιο γνωστές εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης είναι οι εξής: YouTube, Facebook, Twitter, Hi5, MySpace κ.α. Τα ποσοστά των Ελλήνων που χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα, κατά το 2010 διαμορφώθηκαν στο 36%, έναντι του 14% το 2009, μια αύξηση 157%! Και 2% το 2008! Αύξηση 1550%! Η δημοφιλέστερη εφαρμογή αναδεικνύεται το YouTube και δεύτερο το Facebook, ενώ ως προς την ηλικία, κύριοι χρήστες του είναι νέοι ηλικίας 13-17 ετών με ποσοστά συμμετοχής 79% και στις ηλικίες 18-24 ανέρχεται σε ποσοστό 72% (Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, 2011).

Πρόσφατα δεδομένα ανακοινώθηκαν από την Ελληνική Στατιστική υπηρεσία σχετικά με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην Ελλάδα και δημοσιεύτηκαν το Νοέμβριο του 2014. Σύμφωνα με την έρευνα το 65,6% των νοικοκυριών διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο από το σπίτι του. Τα ποσοστά των ανθρώπων που έκαναν χρήση του διαδικτύου το 2014 αυξήθηκαν σε σχέση με το 2013, από 60,4 σε 63,3% ηλικίας 16-74 ετών. Αύξηση παρατηρήθηκε και στη χρήση διαδικτύου εν κινήσει μέσω άλλων συσκευών με τη χρήση κινητού τηλεφώνου, smart phone, φορητού υπολογιστή. Οι πιο δημοφιλείς ασχολίες των Ελλήνων στο διαδίκτυο είναι με σειρά προτίμησης:

- Διάβασμα εφημερίδων σε ιστοσελίδες, εφημερίδες και περιοδικά, σε ποσοστό 84,9%.
- Αναζήτηση πληροφοριών για προϊόντα και υπηρεσίες, 82,3%.
- Αποστολή ή λήψη ηλεκτρονικών μηνυμάτων, 79,8%.
- Συμμετοχή σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, 64,3%.
- Παιχνίδια, εικόνες, μουσική, ταινίες, 52% κ.α. (ΕΛΣΤΑΤ, 2014).

Από τα παραπάνω ποσοστά γίνεται αντιληπτό ότι το διαδίκτυο έχει διεισδύσει στη ζωή των ανθρώπων και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητας τους. Αυτό προκαλεί στους επιστήμονες ενδιαφέρον αλλά και ανησυχία σχετικά με τις αρνητικές επιδράσεις του.

Ο μεγαλύτερος όγκος της ελληνικής βιβλιογραφίας έχει ασχοληθεί κυρίως με τα παιδιά και τους εφήβους και τη χρήση του διαδικτύου. Ένα μέρος αυτής ερευνά τα ποσοστά της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου σε αυτόν τον πληθυσμό και τον συνδέει με παράγοντες κινδύνου και ένα άλλο μέρος της ασχολείται με τις κοινωνικό - δημογραφικές διαφορές που υπάρχουν. Έτσι, σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε μαθητές ηλικίας 12-16 ετών σχετικά με τις διαφυλικές διαφορές στη χρήση των Η/Υ βρέθηκε ότι τα αγόρια χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για διασκέδαση και δημιουργία ιστοσελίδων περισσότερο από το κορίτσια, ενώ δεν εντοπίστηκε καμιά άλλη διαφοροποίηση (Papastergiou & Solomonidou, 2005). Η κυριότερη ασχολία των παιδιών στο διαδίκτυο είναι η αναζήτηση πληροφοριών για προσωπικούς λόγους και διασκέδαση, για συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, στη λήψη και αποστολή μηνυμάτων και στην αγορά προϊόντων μέσω διαδικτύου χωρίς την έγκριση των

γονέων. Παράλληλα, βρέθηκε ότι η πλειοψηφία των παιδιών χρησιμοποιούν το διαδίκτυο εκτός σχολικού πλαισίου (σπίτι, ιντερνέτ καφέ).

Σε μια άλλη έρευνα που διεξήγαγαν οι Aslanidou & Menexes (2008), κατά τη σχολική χρονιά 2004-2005 ερεύνησαν τις συνήθειες που έχουν τα Ελληνόπουλα, όταν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο στο σπίτι. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι κύριοι λόγοι χρήσης του διαδικτύου από τους μαθητές είναι για ψυχαγωγία, επικοινωνία και λιγότερο για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό, ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών παρουσιάζει αυξητικές τάσεις και στην Ελλάδα, γεγονός που κινεί το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας γύρω από τις επιδράσεις αυτής της χρήσης. Παρακάτω θα αναφερθούμε τόσο στις θετικές όσο και στις αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης των νέων τεχνολογιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

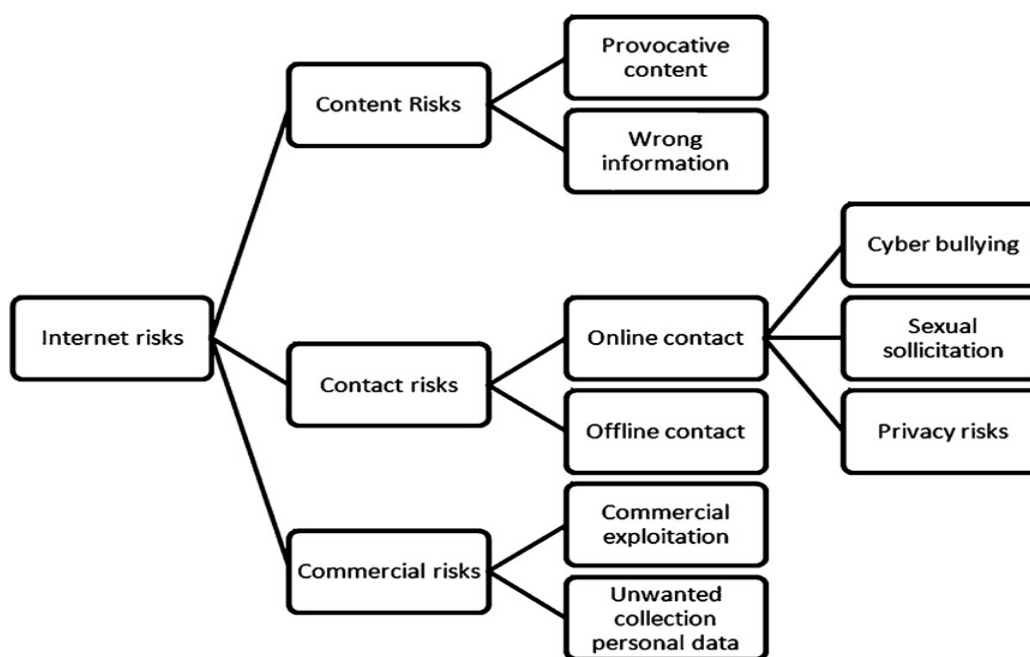
Όπως κάθε νέο επίτευγμα, έτσι και το διαδίκτυο προκαλεί ταυτόχρονα, ενθουσιασμό και άγχος. Κάποιοι πιστεύουν ότι είναι ένα πολύτιμο και χρήσιμο εργαλείο, τόσο για τους ενήλικες, όσο και για τα παιδιά, ενώ οι πολέμιοί του θεωρούν ότι καταπατά την ανθρώπινη ελευθερία και ιδιωτικότητα. Υπάρχει μια επιφυλακτικότητα και ανησυχία τόσο από τους ειδικούς, όσο και από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, όσον αφορά στις αρνητικές επιπτώσεις στους ενήλικες, αλλά πολύ περισσότερο στα παιδιά και στους εφήβους. Η τεράστια εξάπλωση του προκαλεί ανησυχία και εγείρει ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο ωφελεί τα παιδιά, ποιοι είναι οι κίνδυνοι που διατρέχει κανείς, ποια είναι η επίδραση του στην κοινωνία και στις οικογενειακές αξίες κ.α. Η διεθνής βιβλιογραφία, αποκαλύπτει πως το διαδίκτυο είναι ωφέλιμο για τα παιδιά και προσφέρει δυνατότητες, κυρίως στους τομείς της ψυχαγωγίας, της πληροφόρησης, της εκπαίδευσης, της επικοινωνίας και της δημιουργικότητας. Παρόλ' αυτά προκαλεί άγχος κυρίως για τους κινδύνους που υπάρχουν κατά τη χρήση του. Κάποιοι από αυτούς είναι: η υπερβολική ενασχόληση, που μπορεί να οδηγήσει σε εθισμό, η έκθεση σε βίαια παιχνίδια, η εύκολη πρόσβαση σε πορνογραφικό ή άλλο παράνομο και ακατάλληλο υλικό και τέλος η παραβίαση της ιδιωτικότητας (Cancaya & Odabas, 2009).

Όσον αφορά στη θετική του πλευρά, το διαδίκτυο υποστηρίζεται ότι ενθαρρύνει την επικοινωνία, την κοινωνικοποίηση και την εκπαίδευση. Μελέτες έχουν δείξει ότι παιδιά που έχουν υπολογιστή στο σπίτι παρουσιάζουν καλύτερες δεξιότητες στα μαθηματικά και την ανάγνωση (Wang et. al, 2005: Jackson et. al. 2011). Από την άλλη, η υπερβολική χρήση του διαδικτύου γεννά ανησυχίες για την απομόνωση των παιδιών, τις επιπτώσεις στη φυσική τους κατάσταση, την ακούσια έκθεση σε πορνογραφικό ή ανεπιθύμητο υλικό και την επαφή με επικίνδυνους ξένους. Παράλληλα, κάποιοι άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι αποτελεί εμπόδιο στην κοινωνικοποίηση, είναι παράγοντας κινδύνου που οδηγεί σε εθισμό και στο τζόγο, μειώνει τις κοινωνικές δεξιότητες του ατόμου και προκαλεί φυλετικές, πολιτισμικές και κοινωνικές ανισότητες (Aslanidou & Menexes, 2008).

Η Livingstone (2003) σε μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας κατηγοριοποίησε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της χρήσης Η/Υ και διαδικτύου. Έτσι από την πλευρά των αισιόδοξων υποστηρικτών τα πλεονεκτήματα του διαδικτύου αφορούν σε ευκαιρίες για εκπαίδευση, διερεύνηση της ταυτότητας των νέων, και ευκαιρίες για συμμετοχή στα κοινά. Από την πλευρά των απαισιόδοξων, τα μειονεκτήματα αφορούν στον αποκλεισμό από την «ψηφιακή εποχή», σε κινδύνους που αφορούν στο περιεχόμενο, στην επαφή και στην άσκοπη κατανάλωση αγαθών. Ο Valcke και συν. (2011) επεκτείνουν τα διαχωρισμό της Livingstone προσθέτοντας εκτός από τη διάσταση της εκπαίδευσης, και της ψυχαγωγικής εκπαίδευσης, της ψυχαγωγίας και της κατανάλωσης αγαθών. Μια, ακόμη κατηγοριοποίηση των κινδύνων

που διατρέχουν τα παιδιά κατά την πλοήγησή τους στο διαδίκτυο είναι αυτή του DeMoor και συν. (2008), ο οποίος τους συνόψισε σε :

- Κινδύνους περιεχομένου: περιλαμβάνει την έκθεση των παιδιών σε πορνογραφικό βίαιο, ρατσιστικό υλικό, καθώς και σε μη αξιόπιστες πληροφορίες.
- Κινδύνους επαφής: περιλαμβάνει τον διαδικτυακό εκφοβισμό, τη σεξουαλική αποπλάνηση και την απειλή της ιδιωτικής ζωής. Μάλιστα σημαντικό κίνδυνο αποτελεί η συνάντηση με άτομα που γνωρίζουν μόνο από το διαδίκτυο.
- Κινδύνους κατανάλωσης: περιλαμβάνει την αποκάλυψη προσωπικών στοιχείων των παιδιών, την εξαπάτηση, την άσκοπη κατανάλωση υλικών αγαθών.

(Πηγή: De Moor et al., 2008).

Ένα μεγάλο μέρος της έρευνας για τους πιθανούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι νέοι κατά την πλοήγησή τους στο διαδίκτυο αναφέρεται στις επιπτώσεις της μη ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου. Κυρίως στρέφεται στις επιπτώσεις των κινδύνων που αφορούν στο επικίνδυνο περιεχόμενο και διαπιστώνεται ότι έχει σημαντικές επιπτώσεις στη συναισθηματική κατάσταση των νεαρών ατόμων. Συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί ότι, η επαφή με επιβλαβές και ακατάλληλο περιεχόμενο, προκαλεί επιθετικότητα, φόβο, συμπτώματα μετά-τραυματικού στρες, αρνητική αυτό-εικόνα και σύγχυση ταυτότητας, αναστάτωση και άγχος (Valcke, 2011).

Από τους προαναφερθέντες κινδύνους που προκύπτουν από τη χρήση του Διαδικτύου, αυτός που έχει τραβήξει την προσοχή της επιστημονικής κοινότητας είναι το ενδεχόμενο ανάπτυξης εθιστικής συμπεριφοράς στις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο. Το φαινόμενο αυτό θα αναλύσουμε παρακάτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΘΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ

Καθώς η χρήση του διαδικτύου εξαπλώνεται όλο και περισσότερο στις ζωές των ανθρώπων τόσο πιο έντονη γίνεται η ανησυχία για τις επιπτώσεις του στην ψυχική υγεία. Το θέμα που απασχολεί κοινό, ειδικούς ψυχικής υγείας, ερευνητές και εκπαιδευτικούς είναι, αν κάποιος μπορεί να αναπτύξει εθισμό στο διαδίκτυο. Όμως, η εκτεταμένη διείσδυση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινότητα καθιστά δύσκολη τη διάκριση της παθολογικής από τη φυσιολογική χρήση. Αυτή η δυσκολία γίνεται φανερή και από την έλλειψη συμφωνίας μεταξύ των ειδικών σχετικά με την ύπαρξη ή όχι διαταραχής εθισμού, με τη δυσκολία συμφωνίας σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό και κριτηρίων καθορισμού της διαταραχής.

Την τελευταία δεκαετία έχουν προταθεί διάφορες ορολογίες για να περιγράψουν την υπερβολική χρήση του Διαδικτύου, όπως εξάρτηση από το διαδίκτυο (Internet Addiction), εθισμός στο διαδίκτυο, προβληματική χρήση του διαδικτύου, παθολογική χρήση του διαδικτύου, ψυχαναγκαστική χρήση διαδικτύου κ.α. Αυτό φανερώνει τη δυσκολία των ειδικών να καταλήξουν σε μια κοινά αποδεκτή ορολογία, αλλά και στα κριτήρια που θα καθορίζουν τη νόσο.

Οι πιο γενικές ορολογίες την περιγράφουν σαν ένα υποσύνολο μιας τεχνολογικής εξάρτησης, η οποία χαρακτηρίζεται ως μη χημικός ή συμπεριφοριστικός εθισμός που εμπλέκει την επαφή του ανθρώπου με τη μηχανή. Μπορεί να είναι παθητικές, όπως η παρακολούθηση τηλεόρασης ή ενεργητικές, όπως το παίξιμο παιχνιδιών (Widyanto & Griffiths, 2006).

Οι πιο εξειδικευμένοι ορισμοί του Εθισμού περιλαμβάνουν:

- Αδυναμία του ατόμου να ελέγξει τη χρήση του διαδικτύου με αποτέλεσμα σημαντικές δυσκολίες στην ψυχική του υγεία, στις διαπροσωπικές του σχέσεις και στην εργασία/ σχολείο.
- Ψυχολογική εξάρτηση από το διαδίκτυο που χαρακτηρίζεται από επένδυση σε δραστηριότητες που σχετίζονται με το διαδίκτυο, αρνητικά συναισθήματα όταν δεν είναι συνδεδεμένος, αισθήματα ανοχής και άρνηση του προβλήματος (Czincz & Hechanova, 2009).

Ο «εθισμός» στο διαδίκτυο δεν αποτελεί ξεχωριστή διαγνωστική κατηγορία στα διεθνή ταξινομικά συστήματα ψυχιατρικής. Η αιτία βρίσκεται στο γεγονός ότι η διεθνής επιστημονική κοινότητα είναι διχασμένη για το αν πρόκειται για πραγματικό εθισμό ή όχι. Ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο «διαταραχή εθισμού στο διαδίκτυο» (IAD) και μάλιστα αστεειεύομενος, υπήρξε ο Αμερικανός ψυχίατρος Ivan Goldberg. Κατά τον Goldberg (1998)

τα κριτήρια που πρέπει να πληροί κανείς για να λάβει τη διάγνωση του εθισμού στο διαδίκτυο είναι ίδια με αυτά που προτείνει το DSM-IV για τον εθισμό στις ουσίες αντικαθιστώντας τον όρο ουσίες με αυτόν του διαδικτύου.

Η δεύτερη πιο γνωστή ορολογία που μπορεί να συναντήσει κανείς στη βιβλιογραφία είναι η «παθολογική χρήση του διαδικτύου» (PIU) και προτάθηκε από τη Young. Η Young χρησιμοποίησε τα κριτήρια για το παθολογικό παιχνίδι (τζόγος) και τα προσαρμοσε στη χρήση του διαδικτύου (Young, 1998).

Ο Griffiths (2000) προσδιόρισε έξι κριτήρια που είναι απαραίτητα για το χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως εθιστικής. Τα κριτήρια αυτά είναι η ανησυχία που προκαλείται στο άτομο από τον εθιστικό παράγοντα, η τροποποίηση της διάθεσης, η ανοχή, η απόσυρση, η σύγκρουση και η υποτροπή. Τα πρόσθετα κριτήρια της προόδου, της άρνησης του προβλήματος και της συνεχούς χρήσης, παρά τις συνέπειες από τη συνεχή χρήση, προστέθηκαν από την Young.

Ο πιο πρόσφατος ορισμός είναι αυτός που προτείνουν οι Caplan & Sadock (cited in Τσίτσικα, 2014), σύμφωνα με τον οποίο για να θεωρηθεί ότι κάποιος πάσχει από παθολογική χρήση του διαδικτύου θα πρέπει να ισχύουν πέντε από τα έξι παρακάτω κριτήρια:

1. Παραμονή online για ολοένα και περισσότερο χρόνο.
2. Αποτυχία διαχείρισης του επερχόμενου αισθήματος διέγερσης ή και κατάθλιψης.
3. Παραμονή online για περισσότερο χρόνο από τον προτιθέμενο διάστημα.
4. Κίνδυνος απώλειας σχέσης ή ευκαιρίας εξαιτίας της χρήσης.
5. Ψεύδη προκειμένου να καλυφθεί η αληθής έκταση της χρήσης.
6. Χρήση προκειμένου να ελεγχθούν τα αρνητικά συναισθήματα.

Αν ισχύουν πέντε από τα έξι κριτήρια τίθεται η διάγνωση του «εθισμού». Υπάρχουν, όμως και οριακές (borderline) περιπτώσεις που μπορεί να μην ισχύουν όλα τα κριτήρια, αλλά μερικά από αυτά και είναι οι λεγόμενες συμπεριφορές υψηλού κινδύνου για ανάπτυξη «εθισμού» στο μέλλον (Τσίτσικα, 2014).

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι ο εθισμός στο διαδίκτυο αποτελεί ψυχική νόσο που άλλοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι πρέπει να συμπεριληφθεί στις διαταραχές των παρορμήσεων και άλλοι ότι αποτελεί υπότυπο της καταναγκαστικής διαταραχής. Άλλοι, περιγράφοντας την αναμενόμενη τεχνολογική ανάπτυξη, προτείνουν τον όρο «τεχνολογικός εθισμός», ο οποίος είναι μη χημικός εθισμός και περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση ανθρώπου και μηχανής και εκφράζεται με την υπερβολική χρήση τηλεόρασης, βιντεοπαιχνιδιών και διαδικτύου (Σιώμος, 2008b, 2009).

3.2 ΣΥΝΝΟΣΗΡΟΤΗΤΑ

Εκτός από το θέμα του ορισμού του εθισμού στο διαδίκτυο και των κριτηρίων που τον καθορίζουν, σημαντικό είναι το θέμα της συννοσηρότητας. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία η συννοσηρότητα παρατηρείται σε τουλάχιστον 60% των περιπτώσεων με κατάχρηση του διαδικτύου (Τσίτσικα, 2014). Παρατηρούνται σύνοδες καταστάσεις, όπως διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας, καταθλιπτικό συναίσθημα, άγχος, ιδεοψυχαναγκαστικές διαταραχές, διαταραχή ελέγχου των παρορμήσεων κ.α.

Είτε, λοιπόν, μιλάμε για εθισμό, παθολογική χρήση, κατάχρηση του διαδικτύου είτε εξάρτηση, όπως κι αν το ονομάσει κανείς, η ουσία είναι ότι η επαφή με τις νέες τεχνολογίες προσφέρει πολλές δυνατότητες, όταν ξέρει κανείς να τη χρησιμοποιεί σωστά, αλλά και να προστατεύει τον εαυτό του από πιθανούς κινδύνους. Τα παιδιά, όμως, και οι έφηβοι δυσκολεύονται πολλές φορές να αντιληφθούν τους δυνητικούς κινδύνους, ίσως λόγω των χαρακτηριστικών της αναπτυξιακής φάσης στην οποία βρίσκονται (Valcke et. al. 2007). Για το λόγο αυτό είναι σημαντική η συμβολή τόσο των γονέων και των δασκάλων, όσο και της πολιτείας να προστατέψει μέσα από θεσμικά πλαίσια τα δικαιώματα των παιδιών. Παρακάτω, γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της συχνότητας του εθισμού παγκοσμίως και γίνεται αναφορά στους προγνωστικούς παράγοντες που συνδέονται με την Δυσλειτουργική Διαδικτυακή Συμπεριφορά.

3.3 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΘΙΣΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Παγκοσμίως, η συχνότητα εμφάνισης εθισμού στο διαδίκτυο σε έφηβους και νεαρούς ενήλικες κυμαίνεται από 0,9% ως 38%. Συγκεκριμένα, τα ποσοστά στην Ευρώπη κυμαίνονται από 2% ως 5,4%. Στη Ν. Κορέα το 2,1% των παιδιών ηλικίας 6 ως 19 ετών πάσχουν από εθισμό στο Διαδίκτυο, ενώ στην Κίνα το 13,7% των εφήβων πληρούν τα κριτήρια για εθισμό στο διαδίκτυο (Block, 2008). Στην Ελλάδα το ποσοστό κυμαίνεται από 1,8% ως 8,2%. Τα ποσοστά των Ελλήνων εφήβων είναι χαμηλότερα σε σχέση με των υπόλοιπων Ευρωπαίων, ίσως λόγω της καθυστέρησης στην ανάπτυξη της χρήσης των νέων τεχνολογιών και την εισαγωγή του γρήγορου ίντερνετ σε σχέση με τις άλλες χώρες (Kormas et. al. 2011).

Ο μεγαλύτερος όγκος της βιβλιογραφίας μελετάει τον επιπολασμό του φαινομένου του εθισμού στις νέες τεχνολογίες και προσπαθεί να βρει τους παράγοντες επικινδυνότητας που συνδέονται με την εμφάνισή του. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι ο εθισμός σχετίζεται με διάφορους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι αναλύονται

στη συνέχεια. Σε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των παραγόντων αυτών, αυτοί που εμφανίζονται συχνότερα στη βιβλιογραφία θα λέγαμε ότι είναι οι εξής:

1. Το Φύλο: Μια από τις πρώτες μελέτες μέτρησης του επιπολασμού του εθισμού στο διαδίκτυο στη χώρα μας πραγματοποιήθηκε το 2008 (Σιώμος, 2008a). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το ποσοστό των εφήβων χρηστών που παρουσίαζαν εθισμό στο διαδίκτυο ανέρχεται στο 8,2%. Το προφίλ τους αφορά κυρίως αγόρια, μαθητές Λυκείου. Επίσης, σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε ο Κορμάς και οι συνεργάτες του (2011), βρέθηκε ότι τα ποσοστά επιπολασμού της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου στην Ελλάδα είναι 1,5% και αφορούν περισσότερο στα αγόρια.

2. Ο τόπος πρόσβασης στο Διαδίκτυο: Έρευνα που πραγματοποίησε η Τσίτσικα και συν. (2008), θέλοντας να μετρήσει τον επιπολασμό του εθισμού στους εφήβους, βρήκε ότι το ποσοστό των εφήβων που κάνουν οριακή παθολογική χρήση του διαδικτύου ανέρχεται στο 12,8% και οι έφηβοι που παρουσιάζουν εθιστική χρήση του διαδικτύου ανέρχονται στο 1%. Όσον αφορά στους προγνωστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη εθιστικής συμπεριφοράς συγκαταλέγονται η πρόσβαση στο διαδίκτυο από το σπίτι ή τα ιντερνέτ καφέ, όταν οι λόγοι πρόσβασης ήταν τα κοινωνικά δίκτυα και τα παιχνίδια, καθώς και η πολύωρη ενασχόληση με το διαδίκτυο. Ανάλογα ήταν τα αποτελέσματα από έρευνα που πραγματοποίησε το 2008 ο Σιώμος (Σιώμος 2008a), όπου αποδείχθηκε ότι συχνά οι έφηβοι επισκέπτονται ιντερνέτ καφέ και έχουν υπολογιστή στο σπίτι.

3. Συναισθηματικές διαταραχές και προβλήματα συμπεριφοράς: Ο εθισμός των εφήβων στο διαδίκτυο βρέθηκε να σχετίζεται με συναισθηματικές διαταραχές και προβλήματα συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, σχετίζεται με νέους που πίνουν αλκοόλ και καπνίζουν, που παρουσιάζουν προβλήματα διατροφής (ανορεξία, βουλιμία), αυτοκτονικό ιδεασμό, σκέψεις θανάτου και ενοχλητικές σκέψεις για σεξουαλικά θέματα (Σιώμος, 2008a). Άλλη έρευνα (Tripodaki et al., 2008) που πραγματοποιήθηκε σε εφήβους στην Αθήνα μελέτησε τα ποσοστά εξάρτησης και παθολογικής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο σε ένα δείγμα 315 εφήβων. Βρέθηκε ότι κανένας έφηβος του συγκεκριμένου δείγματος δεν πληρούσε τα κριτήρια εθισμού στο διαδίκτυο, σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο της Young, ενώ το 9,5 % παρουσίαζε περιστασιακά ή συχνά προβλήματα από την υπερβολική χρήση του. Ωστόσο, εντοπίστηκε συσχέτιση ανάμεσα στη χρήση διαδικτύου και στη διαταραχή υπερκινητικότητας, στην αντικοινωνική συμπεριφορά και στις δυσλειτουργικές σχέσεις με τους συμμαθητές. Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Κορμάς και οι συνεργάτες του (2011) αναφέρεται ότι οι έφηβοι που πληρούσαν τα κριτήρια εθισμού στο διαδίκτυο εμφάνιζαν επιπλέον, χαμηλή σχολική επίδοση, είχαν περισσότερες πιθανότητες να έχουν Διαταραχή Υπερκινητικότητας και προβλήματα συμπεριφοράς. Παράλληλα, παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την Μονάδα Εφηβικής Υγείας της Β'

Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών (Tsitsika, et.al. 2011), και βρέθηκε ο εθισμός στο διαδίκτυο να συσχετίζεται με χαμηλή σχολική επίδοση και αδικαιολόγητες απουσίες, με εμπλοκή σε επικίνδυνες συμπεριφορές και με καταθλιπτικό συναίσθημα. Τέλος, όσον αφορά στην ψυχοκοινωνική και συναισθηματική προσαρμογή των εφήβων με Δυσλειτουργική Διαδικτυακή συμπεριφορά, παρατηρήθηκε ότι παρουσίαζαν επιθετικές συμπεριφορές, κοινωνική απομόνωση, χαμηλές κοινωνικές δεξιότητες και συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης (Tsitsika, et. al. 2014)

4. Διαδικτυακές δραστηριότητες: Η εμφάνιση προβληματικής χρήσης του διαδικτύου (DIB) συνδέθηκε με τις εξής διαδικτυακές δραστηριότητες: τζόγος, διαδικτυακά παιχνίδια και συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα. (Tsitsika, 2008). Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε ο Κορμάς και οι συνεργάτες του (2011), τα ποσοστά της οριακής παθολογικής χρήσης των εφήβων κυμαίνονται στα 29,4% και η Δυσπροσαρμοστική χρήση (MIU) σε 20,9%. Όσον αφορά στους δημογραφικούς παράγοντες των εθισμένων χρηστών τα ευρήματα μαρτυρούν, ότι αφορά περισσότερο στα αγόρια, που χρησιμοποιούν τον υπολογιστή κυρίως για την άντληση πληροφοριών σεξουαλικού περιεχομένου, την επικοινωνία μέσω chat rooms και τα διαδικτυακά παιχνίδια. Επιπλέον, παρατηρήθηκε και μεγαλύτερη προθυμία των εφήβων να εμπλακούν σε δραστηριότητες, όπως τα διαδικτυακά παιχνίδια, τον διαδικτυακό τζόγο, την πορνογραφία, τις αγορές μέσω διαδικτύου και τη συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα. (Σιώμος και συν, 2012).

5. Οικογενειακά προβλήματα: Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Μονάδα Εφηβικής Υγείας της Β' Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών (Tsitsika, et.al. 2011), έγινε φανερό ότι οι έφηβοι με εθισμό στο διαδίκτυο έχουν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες να ανήκουν σε οικογένειες με δυσλειτουργίες ή οι γονείς να είναι χωρισμένοι. Επίσης, οι έφηβοι με προβληματική χρήση του διαδικτύου είχαν περισσότερες πιθανότητες να έχουν γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, να έχουν ξεκινήσει τη χρήση του διαδικτύου σε μικρή ηλικία, και να κάνουν μεγαλύτερη χρήση κοινωνικών δικτύων και παιχνιδιών (Tsitsika, 2014).

6. Προσωπικότητα: Έρευνες έχουν δείξει ότι η συμπεριφορά εξάρτησης από το διαδίκτυο συνδέονται με κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Σε μια έρευνα 1471 ατόμων που παίζουν διαδικτυακά παιχνίδια βρέθηκε ότι η επιθετικότητα και η ναρκισσιστική προσωπικότητα συσχετιζόταν θετικά με την εμφάνιση εθισμού στα διαδικτυακά παιχνίδια (Kim et. al. 2008). Μια άλλη έρευνα (Fisoun et. al., 2012) που πραγματοποιήθηκε σε εφήβους στο νησί της Κω, έδειξε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ κατάχρησης του διαδικτύου με κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Ακόμη, βρέθηκε ότι η κατάχρηση του διαδικτύου αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για μελλοντική χρήση παράνομων ουσιών, ενώ παράλληλα, οι έφηβοι που παρουσιάζουν εξαρτητικές

συμπεριφορές μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά που υπάγονται στην κατηγορία « ψυχωτισμός», σύμφωνα με το μοντέλο προσωπικότητας του Eysenck, ενώ δε βρέθηκε συσχέτιση στην κατηγορία του «νευρωτισμού» και του « ψεύδους».

Σε μια πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από επτά Ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, μελετήθηκε ο επιπολασμός του εθισμού στο διαδίκτυο (Tsitsika et al. 2014). Οι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πολωνία, η Γερμανία, η Ρουμανία, η Ολλανδία και η Ισλανδία. Σκοπός της έρευνας ήταν να μετρήσει τα ποσοστά της συμπεριφοράς εξάρτησης από το διαδίκτυο (IAB) και να τα συσχετίσει με τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των εφήβων. Από την έρευνα προέκυψαν τρεις προβληματικές ομάδες: η μία, με συμπεριφορά εξάρτησης στο διαδίκτυο, μία με αυξημένη πιθανότητα ανάπτυξης εξαρτητικής συμπεριφοράς. (risk IAB) και μία με προβληματική χρήση του διαδικτύου (dysfunctional internet behavior DIB). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το υψηλότερο ποσοστό εθισμού παρατηρήθηκε στην Ισπανία με 22,8% και το χαμηλότερο στην Ισλανδία με ποσοστό 7,9%. Η Ελλάδα παρουσίασε ποσοστό 11% στην ομάδα με αυξημένες τις πιθανότητες για εξάρτηση (risk IAB), 1,7% στην ομάδα με συμπεριφορά εξάρτησης και ένα ποσοστό 12,7% στην ομάδα με προβληματική χρήση διαδικτύου.

Έχει παρατηρηθεί, λοιπόν, ότι η παθολογική χρήση του Διαδικτύου συνδέεται με κάποια χαρακτηριστικά των ατόμων που την παρουσιάζουν. Οι έφηβοι με παθολογική χρήση του διαδικτύου εμφανίζουν σωματικά προβλήματα, επιθετικές τάσεις, χαμηλές σχολικές επιδόσεις, προβλήματα στις οικογενειακές σχέσεις και τις κοινωνικές επαφές. Από την άλλη, εκτός από τα χαρακτηριστικά των ατόμων, υποστηρίζεται ότι και τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου ενθαρρύνουν την εξάρτηση, όπως η εύκολη πρόσβαση, το διαδραστικό κομμάτι, η αίσθηση εμπλοκής σε ένα εικονικό περιβάλλον και η ανωνυμία που παρέχει. Συνοψίζοντας, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση και το άγχος, καθώς και περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως δυσλειτουργικές οικογενειακές σχέσεις και η έλλειψη κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου, αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη Παθολογικής χρήσης διαδικτύου (Liu et al. 2012). Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην επίδραση της οικογένειας και στον τρόπο που αυτή συμβάλλει στην ασφαλή χρήση των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά και τους εφήβους. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη στάση που έχουν οι γονείς προς τις νέες τεχνολογίες και ειδικότερα το ιντερνέτ, καθώς και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν για να καθοδηγήσουν τα παιδιά σε πιο ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

4.1 ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Η άφιξη των νέων τεχνολογιών έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον όλων, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε πολιτικό, επιστημονικό και οικογενειακό επίπεδο, λόγω της ραγδαίας διείσδυσης τους στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Ένα θέμα που προβληματίζει πολλούς είναι πως επιδρά στην οικογένεια, στη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ των μελών και πως εν τέλει αφομοιώνεται από την οικογένεια. Όπως καθετί καινούργιο χρειάζεται χρόνο για να εξοικειωθούν οι άνθρωποι μαζί του, έτσι και με τις νέες τεχνολογίες χρειάζεται χρόνος για να μπορέσουν οι οικογένειες και δη η ελληνική οικογένεια να τις αφομοιώσει. Σύμφωνα με τη Livingstone (2007) η προσαρμογή αυτή επηρεάζεται από ορισμένους δημογραφικούς παράγοντες, όπως η ηλικία, το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, το φύλο κ.α., από τη σύνθεση και τις δυναμικές της οικογένειας, από τις πολιτισμικές προσδοκίες της κάθε κοινωνίας και από τον τρόπο ζωής της κάθε κοινωνίας. Έτσι, για τη θέσπιση ορίων τρεις παράγοντες επιδρούν: το παιδί, η οικογένεια και οι γονείς (π.χ. η ηλικία του παιδιού, όπου όσο μεγαλώνει το παιδί, τόσο μειώνεται ο έλεγχος, το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο των γονέων, το είδος της οικογένειας μονογονεϊκή) κ.α. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικές αλλαγές που έχουν επέλθει τα τελευταία χρόνια στις ανεπτυγμένες κοινωνίες είναι αδύνατον να αφήσουν ανεπηρέαστο τον τρόπο που λειτουργεί μια οικογένεια. Η έξοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η αύξηση των διαζυγίων, η παράταση της εφηβείας, λόγω της παρατεταμένης οικονομικής εξάρτησης των παιδιών από τους γονείς (σπουδές, ανεργία κ.α.) επηρεάζουν τις σχέσεις των μελών μιας οικογένειας. Κατ' επέκταση, επηρεάζεται και η χρήση των νέων τεχνολογιών, συσχετιζόμενη με παράγοντες, όπως ποιος φροντίζει τα παιδιά όταν η μητέρα εργάζεται, τι ποιότητα έχει αυτή η υποκατάστατη φροντίδα, για πόσο διάστημα παραμένουν οι νεαροί έφηβοι εξαρτημένοι οικονομικά από τους γονείς τους λόγω της οικονομικής κρίσης, τι δραστηριότητες κάνουν τα παιδιά εκτός σχολείου, τι αξίες και προτιμήσεις μοιράζονται οι γενιές κ.α. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι οι σχέσεις μιας οικογένειας με τις νέες τεχνολογίες και τα μέτρα που θα λάβουν για να προστατέψουν τα παιδιά τους εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, κοινωνικούς, πολιτισμικούς και οικογενειακούς. Ειδικότερα, με το διαδίκτυο οι γονείς είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, λόγω έλλειψης εμπειρίας και γνώσης χειρισμού, καθώς αποδεικνύεται ότι τα παιδιά γνωρίζουν καλύτερα από τους ίδιους το χειρισμό τους (Livingstone, 2007).

Δεδομένων των κινδύνων που ενέχει η περιήγηση στο διαδίκτυο, ένας μεγάλος όγκος του επιστημονικού ενδιαφέροντος έχει στραφεί στα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς. Οι μελέτες δείχνουν ότι οι γονείς χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους για να θέσουν όρια στη χρήση του διαδικτύου. Μάλιστα ο τρόπος θέσπισης ορίων είναι ανάλογος με αυτόν που χρησιμοποιούν γενικότερα για να οριοθετήσουν τα παιδιά τους. Έτσι, οι γονείς μπορεί

να προσπαθήσουν να επηρεάσουν μέσω του διαλόγου τα παιδιά ή να μοιράζονται κοινό χρόνο μαζί με τα παιδιά τους ή να χρησιμοποιούν πιο αυστηρά μέτρα απαγορεύοντας ή περιορίζοντας το χρόνο που περνούν στο διαδίκτυο. Ένα ποσοστό γονέων που κυμαίνεται από 61% έως 80% δηλώνει ότι λαμβάνει μέτρα και στρατηγικές προστασίας. Αυτά τα ποσοστά, όμως, έρχονται σε αντίθεση με τις μαρτυρίες των παιδιών. Εντυπωσιακό είναι το εύρημα που επιβεβαιώνεται από πολλές μελέτες ότι υπάρχει διαφορά στο πως αντιλαμβάνονται οι γονείς την προστασία και πως τα παιδιά. Επίσης, οι γονείς υποτιμούν το ποσοστό συμμετοχής των παιδιών τους στο διαδίκτυο, όταν αντιπαραβάλλεται με τις μαρτυρίες των ίδιων των παιδιών. Το εύρημα αυτό, επιβεβαιώνεται σε πολλές μελέτες (Liau et. al. 2008: Lenhart, et. al, 2001: Ybarra, & Mitchell, 2004, Siomos et. al. 2012), όπου διαπιστώνεται ότι οι γονείς υποτιμούν την πιθανότητα τα παιδιά τους να υιοθετούν επικίνδυνες συμπεριφορές στο διαδίκτυο και υπερεκτιμούν την προστασία που παρέχουν κατά την πλοήγηση των παιδιών στο σπίτι. Αυτό μπορεί να σημαίνει, είτε ότι οι γονείς υπερβάλλουν και στην ουσία είναι λιγότερο αποτελεσματικοί στην επίδραση τους από ό,τι θα ήθελαν, ή ότι τα παιδιά υποτιμούν την επίδραση των γονιών τους, γιατί είναι λιγότερο ανεξάρτητα από όσο θα ήθελαν. Τα αποτελέσματα αυτά τονίζουν ότι οι γονείς θα πρέπει να αναθεωρήσουν τις μεθόδους που χρησιμοποιούν για να ελέγξουν τη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά τους και παράλληλα, να βελτιώσουν την επικοινωνία με τους εφήβους(Lenhart, et. al , 2001).

Οι γονείς που τις περισσότερες φορές έχουν μικρότερη εμπειρία με το διαδίκτυο σε σχέση με τα παιδιά τους προσπαθούν, παρόλα αυτά, να τα προστατέψουν από τους ενδεχόμενους κινδύνους. Έτσι, σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφέρεται (Borzekowski, 2006) ότι το 54% των γονέων χρησιμοποιούν φίλτρα γονικού ελέγχου, και κυρίως σε παιδιά μικρότερης ηλικίας. Εκτός από τις τεχνολογικές μεθόδους προστασίας οι γονείς χρησιμοποιούν και άλλες τεχνικές, όπως το 64% αναφέρει ότι θέτει χρονικά όρια στη χρήση του Η/Υ από το παιδί, το 62% ισχυρίζεται ότι ελέγχει τι κάνει το παιδί την ώρα που περιηγείται στο διαδίκτυο και τέλος, το 73% των εφήβων αναφέρει ότι ο Η/Υ βρίσκεται σε κοινή θέα στο χώρο του σαλονιού.

Το 61% των γονέων αναφέρουν ότι χρησιμοποιούν κανόνες όσον αφορά στο χρόνο που περνούν τα παιδιά στον υπολογιστή και το 44% χρησιμοποιεί φίλτρα προστασίας ή γονικού έλεγχου. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων επηρεάζει τα μέτρα προστασίας που θα λάβουν: οι γονείς με υψηλό μορφωτικό επίπεδο δεν θα εγκαταστήσουν φίλτρα προστασίας, ενώ οι γονείς που ασχολούνται μαζί με το παιδί με τον Η/Υ θα θέσουν όρια στη χρήση ίντερνετ (Wang et al., 2005). Συνοψίζοντας, τα κυριότερα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς για να προστατέψουν τα παιδιά τους από τους πιθανούς κινδύνους του διαδικτύου είναι τα εξής:

- Τεχνολογικά εργαλεία, όπως φίλτρα προστασίας και προγράμματα γονικού ελέγχου.
- Μέτρα που αφορούν στο περιεχόμενο, όπως περιορισμός περιήγησης σε σελίδες με συγκεκριμένο περιεχόμενο ή απαγόρευση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων.
- Μέτρα που αφορούν στο χρονικό όριο.

ΦΙΛΤΡΑ ΓΟΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Μεγάλη συζήτηση έχει γίνει για τα φίλτρα γονικού ελέγχου και την αποτελεσματικότητά τους, γι αυτό αξίζει να αναφερθούμε πιο αναλυτικά στη σημασία τους. Ένας, λοιπόν, τρόπος προστασίας των παιδιών από την επαφή με επικίνδυνο και ακατάλληλο περιεχόμενο είναι τα φίλτρα γονικού ελέγχου. Είναι ένα μέσο προστασίας το οποίο δεν χρησιμοποιούν πολύ συχνά οι γονείς και υπάρχουν διάφορες πιθανές εξηγήσεις γι' αυτό. Κάποιες από αυτές έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι πολλοί γονείς δεν είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία και δεν μπορούν να εγκαταστήσουν τέτοια προγράμματα, άλλοι γονείς προτιμούν να χρησιμοποιούν άλλες διαδραστικές μεθόδους, όπως η ενημέρωση των παιδιών, η απευθείας επιτήρηση κ.α. Οι γονείς που θα επιλέξουν να χρησιμοποιήσουν φίλτρα προστασίας έχουν συνήθως παιδιά μικρότερης ηλικίας (10-15 ετών), ανησυχούν πολύ για την έκθεση των παιδιών σε πορνογραφικό υλικό, γνωρίζουν εκτεταμένα τι κάνουν τα παιδιά τους στο διαδίκτυο και δεν έχουν εμπιστοσύνη στην ικανότητα του παιδιού να χειριστεί το διαδίκτυο υπεύθυνα (Mitchell et al., 2005). Σε έρευνα που πραγματοποίησε το Πανερωπαϊκό Δίκτυο EU Kids Online (2014), στην οποία μελέτησε τις παρεμβάσεις και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι γονείς για να προστατέψουν τα παιδιά τους από τους διαδικτυακούς κινδύνους, βρήκε ότι τα ποσοστά των γονέων που χρησιμοποιούν φίλτρα προστασίας κυμαίνονται από 49% ως 54% στο Ηνωμένο Βασίλειο και 8% ως 9% στη Ρουμανία. Ο γονικός έλεγχος μπορεί να μειώνει τους διαδικτυακούς κινδύνους, αλλά παράλληλα περιορίζει τις ευκαιρίες που μπορεί να έχουν τα παιδιά, αλλά και τις τεχνολογικές τους δεξιότητες. Καλύτερη προστασία αποδείχτηκε ότι παρέχει η ενεργητική παρέμβαση, που περιλαμβάνει μεγαλύτερη εμπλοκή των γονέων χωρίς να περιορίζει δυνατότητες και δεξιότητες. Όσον αφορά στο προφίλ των γονέων που χρησιμοποιούν περισσότερο τα φίλτρα προστασίας είναι γονείς που οι ίδιοι ξέρουν να χειρίζονται πολύ καλά το ίντερνετ και τον Η/Υ, που νιώθουν αυτοπεποίθηση όσον αφορά στη χρήση του Η/Υ, καθώς και γονείς που αναφέρουν μεγάλη ανησυχία για να μην δουν τα παιδιά τους ακατάλληλο υλικό ή συναντήσουν ξένους. Ακόμη, γονείς μεγαλύτερης ηλικίας, γονείς με παιδιά μεγάλης ηλικίας που χρησιμοποιούν καθημερινά το ίντερνετ σπάνια χρησιμοποιούν φίλτρα προστασίας (Donoso, 2014).

Η χρήση, όμως, του διαδικτύου έχει αλλάξει μορφή τα τελευταία χρόνια. Πλέον, η χρήση του έχει γίνει πιο προσωπική μέσω των τηλεφώνων νέας γενιάς (smart phone), των τάμπλετ, των κινητών συσκευών γενικότερα, με τις οποίες δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτό από διάφορες τοποθεσίες. Έτσι, τα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούσαν οι γονείς πριν από λίγα χρόνια, όπως, για παράδειγμα, το να μοιράζονται γονείς και παιδιά διαδικτυακές εμπειρίες, η εγκατάσταση φίλτρων προστασίας, ο έλεγχος του ιστορικού περιήγησης, δεν βρίσκουν πια ανταπόκριση στις νέες συνθήκες. Οι γονείς θα πρέπει να στραφούν σε άλλους τρόπους προστασίας εστιασμένους στην επικοινωνία με τα παιδιά, προκειμένου να ενημερώνονται για τις δραστηριότητες των παιδιών τους, να τα στηρίζουν και να τα συμβουλεύουν (Rosen et. al., 2008).

4.2 ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 27 μέλη- κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης γύρω από τη γνώμη των γονέων για τη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά τους, τη γνώση μέτρων ασφαλείας και στρατηγικών που εφαρμόζουν για να ελέγχουν τη χρήση τους, επισημαίνονται ενδιαφέροντα στοιχεία για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ένας στους δύο Έλληνες γονείς δεν γνωρίζει το διαδίκτυο και τρεις στους δέκα δεν είναι ποτέ κοντά στα παιδιά τους, ούτε θέτουν κανένα περιορισμό σε διαδικτυακές δραστηριότητες. Παρόλα αυτά, καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις ανησυχίας για θέματα πολύωρης ενασχόλησης, ακατάλληλου ή βλαβερού περιεχομένου, όπως και για ζητήματα παρενόχλησης και σεξουαλικής αποπλάνησης. (Αριάδνη, 2011). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γονείς να μην είναι ανήσυχοι και επιφυλακτικοί όσον αφορά στη χρήση νέων τεχνολογιών, από την άλλη, όμως, δεν λαμβάνουν μέτρα προστασίας. Αν αυτό ιδωθεί μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο ανησυχιών για τα παιδιά τους, οι γονείς δηλώνουν περισσότερο ανήσυχοι για άλλους λόγους, όπως η μελέτη για το σχολείο, ή τι ώρα θα επιστρέψουν από την έξοδο κ.α. πάρα για τους κινδύνους του διαδικτύου.

Σε έρευνα που έγινε στην Ελλάδα όσον αφορά στον έλεγχο που ασκούν οι γονείς βρέθηκε ότι μόνο το 35,65% των γονέων έθεταν όρια στα παιδιά και μόνο το 19% ήθελε να ξέρει ακριβώς τι κάνουν τα παιδιά τους όταν βρίσκονται στο διαδίκτυο. Οι περιορισμοί που έθεταν οι γονείς αφορούσαν κυρίως στις αγορές μέσω διαδικτύου και αμέσως μετά στο χρόνο ενασχόλησης, λόγω οικονομική επιβάρυνσης, κόστους σύνδεσης και όχι λόγω φόβου των βλαβερών συνεπειών από την πολύωρη έκθεση. Συγκεκριμένα, οι τομείς στους οποίους έμπαινε περιορισμός αφορούσε, πρώτον στο χρόνο που δαπανούν τα παιδιά στο διαδίκτυο, δεύτερον στο να μην μιλάνε με ξένους, τρίτον να μην αγοράζουν προϊόντα μέσω ίντερνετ, να μην επισκέπτονται ιστοσελίδες που είναι για ενήλικες και να μην παίζουν διαδικτυακά

παιχνίδια. Επίσης, ο έλεγχος ήταν πιο έντονος σε παιδιά μικρότερης ηλικίας (γυμνάσιο) από τα μεγαλύτερα (ΛΥΚΕΙΟ- ΤΕΕ) (Aslanidou & Menexes 2008).

4.3 ΓΟΝΙΚΑ ΣΤΥΛ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Παραπάνω αναφερθήκαμε στους κανόνες που θέτουν οι γονείς στα παιδιά όσον αφορά στη χρήση των νέων τεχνολογιών και ειδικότερα του διαδικτύου. Ένα άλλο κομμάτι της βιβλιογραφίας ασχολείται με το γονικό στυλ διαπαιδαγώγησης που υιοθετούν οι γονείς και πως αυτό σχετίζεται με την λήψη μέτρων προστασίας, καθώς και τον αντίκτυπο που έχει στη συμπεριφορά που θα αναπτύξει ο έφηβος στο διαδίκτυο. Στη βιβλιογραφία έχουν προταθεί διάφορα μοντέλα και στυλ διαπαιδαγώγησης, τα περισσότερα από τα οποία έχουν προσαρμοστεί από τη σχετική βιβλιογραφία για τον έλεγχο της τηλεόρασης.

Ενώ οι δεξιότητες χειρισμού της τηλεόρασης είναι εξίσου ίδιες ανάμεσα σε παιδιά και γονείς, δεν ισχύει το ίδιο και για το διαδίκτυο. Έτσι, ο έλεγχος και η επίβλεψη του διαδικτύου από τους γονείς γίνεται πιο περίπλοκη υπόθεση και απαιτεί την εμπλοκή και άλλων δυναμικών. Σχετίζεται, δηλαδή, ισχυρά με το γονικό στυλ διαπαιδαγώγησης και τις γενικότερες σχέσεις μεταξύ των γονέων και των παιδιών, όσον αφορά στον γενικότερο έλεγχο των δραστηριοτήτων των παιδιών τους, με την ικανοποίηση που νιώθουν για το ρόλο τους ως γονείς και την ικανότητα τους να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των παιδιών τους (Valcke et al., 2007; Cummings et. al. 1994).

Το να ελέγξει ένας γονιός τη χρήση του διαδικτύου που κάνει το παιδί του απαιτεί όχι μόνο τεχνολογικές γνώσεις αλλά και γονικές δεξιότητες για ανάπτυξη ανοιχτής και ειλικρινούς επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιών. Σύμφωνα με τον Tynes (2007) υπάρχουν τρεις στρατηγικές για να το πετύχει ένας γονιός. Πρώτον, η δημιουργία και διατήρηση ενός ανοιχτού και ειλικρινούς διαλόγου, δεύτερον η εκπαίδευση των παιδιών ώστε να προστατεύουν την ιδιωτικότητα τους στο διαδίκτυο, και τρίτο η ανάπτυξη ενός σχεδίου εξόδου σε περίπτωση κινδύνου (Tynes, 2007).

Πριν αναλύσουμε τα γονικά στυλ και τις γονικές παρεμβάσεις που αφορούν στην προστασία των παιδιών από τους διαδικτυακούς κινδύνους, οφείλουμε να εξηγήσουμε τι σημαίνει παρέμβαση. Σύμφωνα με τον Lwin και συν. (2008) παρέμβαση (mediation) είναι: «η προσπάθεια των γονιών να μεταφράσουν, να εξηγήσουν την πολυπλοκότητα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντα κόσμου των Μ.Μ.Ε. με όρους κατανοητούς από τα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία τους και το γνωστικό επίπεδο κατανόησης τους». Ο ορισμός αυτός βασίζεται στη θεωρία γονικής παρέμβασης, η οποία υποστηρίζει ότι οι γονείς χρησιμοποιούν διάφορες διαπροσωπικές, επικοινωνιακές στρατηγικές στην προσπάθεια τους να περιορίσουν τις αρνητικές επιδράσεις των Μ.Μ.Ε. (Clark, 2011).

Δύο γενικές κατηγορίες παρεμβάσεων έχουν αναγνωριστεί που αφορούν στα παιδιά και τα Μ.Μ.Ε. : Ελεγκτική ή, γενικότερα, Ρυθμιστική (Regulated/ Restrictive) παρέμβαση και Ενεργητική ή Εκπαιδευτική (Active / instructive). Στην Ρυθμιστική παρέμβαση οι γονείς θέτουν κανόνες και όρια που αφορούν στο χρόνο και στο περιεχόμενο, ενώ στην Εκπαιδευτική ενημερώνουν και εξηγούν στο παιδί το περιεχόμενο που βλέπουν στην τηλεόραση. Και τα δύο είδη έχουν βρεθεί να είναι αποτελεσματικά το καθένα σε διαφορετικό βαθμό. Όσον αφορά στη χρήση του διαδικτύου υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις. Τα περιοριστικά μέτρα που αφορούν στο χρόνο που περνάει το παιδί στο διαδίκτυο δεν αρκούν για να το προστατέψουν από τους πιθανούς κινδύνους, αλλά η Εκπαιδευτική παρέμβαση είναι πιο αποτελεσματική. Εξαρτάται, βέβαια, και από την ηλικία των παιδιών, όπου βρέθηκε ότι η Ρυθμιστική παρέμβαση είναι εξίσου αποτελεσματική με την Εκπαιδευτική σε παιδιά μικρότερης ηλικίας, αλλά όχι σε παιδιά που βρίσκονται στην εφηβεία (Lwin et. al., 2008).

Παρόμοια στυλ διαπιστώθηκαν και σε μια άλλη διαπολιτισμική έρευνα (Morentin et. al., 2011). Ο Morentin και οι συνεργάτες τους μελέτησαν τις γονικές παρεμβάσεις σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια και από την ανάλυση προέκυψαν τα εξής προφίλ γονικών παρεμβάσεων στη χρήση του διαδικτύου: το εκπαιδευτικό (instructive), το ενσυνείδητο (inhibited), η ταυτόχρονη χρήση και η ρυθμιστική (restrictive). Από αυτές τις μεθόδους η πιο συχνή είναι η ενσυνείδητη και ακολουθεί η ταυτόχρονη χρήση. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές από πολιτισμό σε πολιτισμό.

Ο Baumrind (1991, cited in Rosen, 2008) αναγνώρισε δύο διαστάσεις γονικής συμπεριφοράς: ελεγκτικός/ απαιτητικός και στοργικός/ απαντητικός για να περιγράψει τέσσερις τύπους γονέων :

- απολυταρχικός/ αυταρχικός (authoritarian), υπερβολικός έλεγχος, λίγη ζεστασιά
- δεσποτικός (authoritative) υπερβολικός έλεγχος και πολύ ζεστασιά
- ανεκτικός, επιεικής (indulgent), λίγος έλεγχος και πολύ ζεστασιά
- αμελής (neglectful/ uninvolved) λίγο έλεγχο και λίγη ζεστασιά.

Έρευνα που συνέκρινε αυτούς τους γονικούς τύπους και τα μέτρα προστασίας που υιοθετούν δείχνει πως οι δεσποτικοί γονείς χρησιμοποιούν πιο συχνά τεχνολογικά μέσα, όπως φίλτρα γονικού ελέγχου, το να βλέπουν μαζί με τα παιδιά τους και να συζητάνε το περιεχόμενο, αλλά και πιο περιοριστικά μέτρα, όπως έλεγχο του χρόνου και του περιεχομένου, και μάλιστα πιο συχνά από τους αυταρχικούς και αμελείς γονείς. Επιπλέον, αποδείχτηκε ότι το δεσποτικό στυλ οδηγεί σε λιγότερο επικίνδυνες συμπεριφορές στο διαδίκτυο (Rosen, 2008).

Ανάλογος είναι και ο διαχωρισμός που μελετάει το γονικό στυλ απέναντι στη χρήση του διαδικτύου με βάση δύο διαστάσεις: τη διάσταση του γονικού ελέγχου και της γονική ζεστασιάς (parental warmth) (Valcke et. al 2010). Ο γονικός έλεγχος αναφέρεται στην καθοδήγηση, στην παρεμπόδιση συγκεκριμένων διαδικτυακών δραστηριοτήτων και τη θέσπιση κανόνων. Η γονική ζεστασιά περιλαμβάνει τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, όπου το παιδί θα νιώθει άνετα να κάνει ερωτήσεις σχετικά με το διαδίκτυο, ώστε να μπορεί ο γονιός να το καθοδηγεί, ο σεβασμός και η κατανόηση προς τα παιδιά που εμπλέκονται με μη ασφαλές περιεχόμενο. Από αυτή τη θεωρία προκύπτουν οι εξής τύποι γονέων:

- Ανεκτικό γονικό στυλ (permissive parenting style): εμπλέκει γονείς που δεν θέτουν ξεκάθαρα όρια, βρίσκονται σε αντιπαράθεση με τα παιδιά τους, υποκύπτουν στις πιέσεις και επιθυμίες των παιδιών τους, επενδύουν στη γονική ζεστασιά, αλλά σπάνια καθοδηγούν.
- Ελεύθερη οικονομία (laissez- faire parenting style): εμπλέκει γονείς με χαμηλά επίπεδα ελέγχου και εμπλοκής, δεν εκφράζουν υποστηρικτική ούτε απαγορευτική στάση απέναντι στη χρήση του διαδικτύου.
- Δεσποτικό (authoritative parenting style): εμπλέκει γονείς που θέτουν ξεκάθαρα όρια, δεν περιορίζουν απλά τις ανεπίτρεπτες συμπεριφορές αλλά περιμένουν τα παιδιά από μόνα τους να έχουν αυτοέλεγχο και υπεύθυνη συμπεριφορά. Χρησιμοποιούν πρακτικούς κανόνες π.χ. περιορισμός χρόνου.
- Απολυταρχικό (authoritarian parenting style): οι γονείς που απαιτούν τυφλή υπακοή χωρίς να δίνουν εξηγήσεις, δε συζητούν, ούτε ευνοούν την ανάπτυξη ερωτήσεων σχετικών με το διαδίκτυο (Valcke et. al 2010).

Στην έρευνα του Valcke & συν.(2010) βρέθηκε ότι η συχνότερη στρατηγική που υιοθετούν οι γονείς για να προστατέψουν τα παιδιά από τους κινδύνους του διαδικτύου είναι το δεσποτικό γονικό στυλ. Παράγοντες, όπως το φύλο του γονιού, το εκπαιδευτικό επίπεδο και η ηλικία επηρεάζουν το γονικό στυλ που θα υιοθετήσουν. Επίσης η επιλογή του κατάλληλου γονικού στυλ συνδέθηκε με τον τρόπο που οι γονείς χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, τη στάση τους προς αυτό, καθώς και τις διαδικτυακές τους εμπειρίες. Παρατηρήθηκε ότι το ανεκτικό γονικό στυλ συνδέεται με αυξημένη χρήση του διαδικτύου, ενώ το δεσποτικό στυλ με μικρή χρήση (Valcke et. al. 2010).

Μια άλλη κατηγοριοποίηση των γονικών παρεμβάσεων, η οποία βασίζεται στη βιβλιογραφία για την διαχείριση της τηλεόρασης είναι η εξής:

1. Ενεργητική (active): Περιλαμβάνει την συζήτηση με το παιδί γύρω από το περιεχόμενο και την ορθή χρήση των νέων τεχνολογιών (TV, κινητό, διαδίκτυο) τη

στιγμή που το παιδί ασχολείται (περιλαμβάνει και τις θετικές / διδακτικές μεθόδους, αλλά και τις αρνητικές/ κριτικές παρεμβάσεις).

2. Ρυθμιστική (Restrictive): Περιλαμβάνει τη θέσπιση ορίων και τον περιορισμό χρήσης των τεχνολογιών, όπως ο περιορισμός του χρόνου, του περιεχομένου και της τοποθέτησης του Η/Υ σε κοινό χώρο, χωρίς, όμως, να δίνονται οι απαραίτητες εξηγήσεις στο παιδί για τις συνέπειες τέτοιων περιεχομένων.
3. Ταυτόχρονη χρήση (co- using): Περιλαμβάνει το να είναι ο γονιός παρών κατά τη χρήση του Η/Υ από το παιδί χωρίς, όμως, να σχολιάζει τα περιεχόμενα και τις συνέπειες τους ή να μοιράζεται με το παιδί εμπειρίες των νέων τεχνολογιών, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό και χωρίς επεξηγήσεις. (Livingstone & Helsper, 2008 :Clark, 2011).

Από αυτές τις τρεις στρατηγικές έχει βρεθεί ότι η πιο αποτελεσματική είναι η Ενεργητική. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί βασίζεται στο διάλογο και αναπτύσσει την κριτική σκέψη των παιδιών. Το γεγονός ότι οι άλλες δύο στρατηγικές δεν είναι τόσο αποτελεσματικές, όσο η Ενεργητική, δε σημαίνει ότι δεν έχουν καμία αποτελεσματική επίδραση στην προστασία των παιδιών. Έχει βρεθεί ότι η χρήση Ρυθμιστικών παρεμβάσεων μειώνει τις πιθανότητες τα παιδιά να αποκαλύπτουν προσωπικά στοιχεία στο διαδίκτυο (Lwin et. al. 2008), μειώνει την έκθεση σε διαδικτυακούς κινδύνους, μειώνει το χρόνο που περνούν τα παιδιά στο διαδίκτυο, παρόλο που δεν επιδρά στην ανάπτυξη εξαρτητικών συμπεριφορών στο διαδίκτυο. Οι παράγοντες που οδηγούν τους γονείς στην υιοθέτηση της Ρυθμιστικής παρέμβασης είναι: η άποψή τους για την αρνητική επίδραση του διαδικτύου, η αντίληψή τους για χαμηλό αυτό- έλεγχο του παιδιού τους και οι ικανότητες χειρισμού του διαδικτύου από τους ίδιους. (Lee, 2012). Ο πιο ισχυρός παράγοντας που επιβεβαιώνεται από πολλές μελέτες φαίνεται να είναι η ηλικία του παιδιού, όπου έχει διαπιστωθεί ότι όσο μικρότερης ηλικίας είναι ένα παιδί, τόσο πιο συχνά χρησιμοποιούνται ρυθμιστικές μέθοδοι παρεμβάσεων (Rosen, 2008: Aslanidou & Menexes, 2008: Lee, 2012).

Παράλληλα, ο Youn (2008) βρήκε ότι η χρήση του Η/Υ μαζί με το παιδί αυξάνει την ανησυχία των παιδιών για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων και αυξάνει τη χρήση του ιντερνέτ για εκπαιδευτικούς σκοπούς, ενώ οι Livingstone & Helsper, (2008), βρήκαν ότι ο περιορισμός των παιδιών να έχουν επαφές με συνομηλίκους μέσω διαδικτύου μειώνει τους κινδύνους του διαδικτύου.

Ακόμη, οι Livingstone & Helsper (2008), οι οποίοι μελέτησαν τις στρατηγικές που υιοθετούν οι γονείς για να προστατέψουν τα παιδιά τους από τους κινδύνους του διαδικτύου προσαρμόζοντας το μοντέλο που αφορούσε στην τηλεόραση, βρήκαν ότι οι πιο συχνές μέθοδοι είναι:

1. Ενεργητική ταυτόχρονη χρήση (Active co- use):
2. Τεχνολογικοί περιορισμοί (Technical restrictions)
3. Συμπεριφορικοί περιορισμοί (Interaction restrictions)
4. Παρακολούθηση (monitoring)

Η επίδραση της μητέρας στην ανατροφή των παιδιών είναι δεδομένη. Το γεγονός ότι τις περισσότερες φορές εκείνη είναι που αναλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της φροντίδας των παιδιών και εκείνη περνάει περισσότερο χρόνο με τα παιδιά έχει στρέψει το ενδιαφέρον των ερευνητών προς τη πλευρά της. Συγκεκριμένα, έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Bamprus & Werner (2009) μελέτησε το μητρικό στυλ διαπαιδαγώγησης και τη σχέση του με τα μέτρα ασφαλείας που χρησιμοποιούν. Πραγματοποίησε μια ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις από τις οποίες προέκυψαν τέσσερα μητρικά στυλ κανόνων. Το πρώτο ονομάστηκε «παραδοσιακό». Πρόκειται για τις μητέρες που οι κανόνες τους αφορούν κυρίως στο χρόνο, στο να ασχολούνται μαζί με το παιδί και στην αναζήτηση άδειας από το γονιό. Σε αυτό το στυλ οι μητέρες αντλούν τους κανόνες από την εμπειρία τους με άλλες παραδοσιακές τεχνολογίες, όπως η τηλεόραση, η μουσική, τα βιντεοπαιχνίδια, οι ταινίες κ.α. Οι κανόνες αυτοί αντανακλούν την έλλειψη εμπειρίας που έχουν οι ίδιοι με το διαδίκτυο. Όσον αφορά στις επιπτώσεις της μη συμμόρφωσης με τους κανόνες αναφέρθηκε η αφαίρεση προνομίων.

Η δεύτερη κατηγορία ονομάστηκε «παθητική». Οι μητέρες σε αυτή την κατηγορία ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν λιγότερο παρεμβατικές μεθόδους προστασίας και φαίνεται να δείχνουν ανοχή για τη λήψη πιο δραστικών μέτρων, μέχρι το παιδί να δείξει περισσότερο ενδιαφέρον.

Η τρίτη κατηγορία ονομάστηκε « τεχνολογικά ακριβείς» (technology specific). Οι μητέρες αυτής της κατηγορίας έχουν καλή σχέση με τις νέες τεχνολογίες και τα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν εμπλέκουν απαγορεύσεις, που αφορούν στο περιεχόμενο και στη χρήση, και είναι πιο πιθανό να στηρίζονται στην εγκατάσταση ειδικού λογισμικού φίλτρων προστασίας και φίλτρων γονικού ελέγχου.

Η τέταρτη είναι η κατηγορία των « λίγων κανόνων». Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι μητέρες που αναφέρουν καθόλου ή ελάχιστα μέτρα προστασίας αλλά και επιβολής κυρώσεων από τη μη συμμόρφωση.

Από τις τέσσερις αυτές κατηγορίες φάνηκε ότι τα παιδιά των μητέρων που ανήκουν στην κατηγορία των λίγων κανόνων παρουσίαζαν περισσότερα εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος, κατάθλιψη, σωματοποίηση) και προβλήματα προσαρμογής (Bamprus & Werner, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ

Είναι γνωστό από τις μελέτες που έχουν γίνει στο χώρο των εξαρτήσεων (τσιγάρο, ναρκωτικά) ότι η επίδραση της οικογένειας στην ανάπτυξη εθιστικών συμπεριφορών είναι καθοριστικής σημασίας. Η βιβλιογραφία πολλές φορές επισημαίνει την σημασία της οικογένειας και των δεσμών μεταξύ των μελών της, στην υιοθέτηση επικίνδυνων συμπεριφορών. Ο γονικός δεσμός που περιλαμβάνει την συναισθηματική υποστήριξη, την εμπιστοσύνη, την ζεστασιά και τη φροντίδα έχει βρεθεί ότι αποτρέπει τους εφήβους να εμπλέκονται σε επικίνδυνες συμπεριφορές, όπως επιθετικότητα, αντικοινωνική συμπεριφορά, κατάχρηση/ εξάρτηση ουσιών, τζόγος και άλλες παραβατικές συμπεριφορές. Παράλληλα, προστατευτικός παράγοντας αποτελεί και η επίβλεψη των παιδιών από τους γονείς και ο γονικός έλεγχος (Magoon & Ingersoll, 2006).

Η έλλειψη γονικού ελέγχου και η δυσλειτουργική οικογένεια αποτελούν παράγοντα κινδύνου στην ανάπτυξη εθιστικών συμπεριφορών στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, η συμπεριφορά των γονέων, η συνοχή και η επικοινωνία στην οικογένεια, καθώς και η έκθεση σε ενδοοικογενειακή βία συνδέεται με την εμφάνιση εθισμού των παιδιών στο διαδίκτυο (Park et.al. 2008). Παράλληλα, φαίνεται ότι οι στρατηγικές προστασίας και ελέγχου που χρησιμοποιούν οι γονείς επηρεάζουν την υιοθέτηση από την πλευρά των παιδιών επικίνδυνων διαδικτυακών συμπεριφορών. Προγνωστικός παράγοντας για την υιοθέτηση συμπεριφορών υψηλού κινδύνου είναι η λήψη από την πλευρά των γονέων περιοριστικών μέτρων, ενώ, αντίθετα, η συνοχή της οικογένειας και οι στενές σχέσεις των μελών αποτελούν προστατευτικό παράγοντα στην υιοθέτηση επικίνδυνων συμπεριφορών (Sasson & Mesch, 2014).

Επίσης, έχει βρεθεί πως η καλή ποιοτικά επικοινωνία είναι ένα καλό εργαλείο στα χέρια των γονέων και μειώνει τον κίνδυνο να αναπτύξουν τα παιδιά παθολογική χρήση του διαδικτύου. Παράλληλα, η αντίδραση των γονέων και ο χειρισμός τους σε πιθανή εκδήλωση παθολογικής χρήσης από τα παιδιά, καθώς και όταν οι γονείς θέτουν κανόνες, που αφορούν στο περιεχόμενο, αποτελούν παράγοντες πρόληψης. Αντίθετα, οι αυστηροί κανόνες που σχετίζονται μόνο με τον χρονικό περιορισμό της χρήσης του διαδικτύου ευνοούν την εξαρτητική συμπεριφορά των παιδιών (Eijnden et. al., 2011).

Για το λόγο αυτό οι γονείς παίζουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη από τον διαδικτυακό εθισμό και θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στα προγράμματα πρόληψης και ενημέρωσης για τον περιορισμό της δυσλειτουργικής διαδικτυακής συμπεριφοράς.

Ο ρόλος των γονέων στην προστασία και στην ασφαλή χρήση του διαδικτύου εκτός από σημαντικός γίνεται και περίπλοκος. Οι περισσότερες έρευνες γονικών παρεμβάσεων αναφέρονται στην χρήση της τηλεόρασης, πράγμα πολύ διαφορετικό από την προσπάθεια ελέγχου του διαδικτύου. Το διαδίκτυο ενέχει περισσότερους κινδύνους από την τηλεόραση λόγω της ίδιας του της φύσης, της διαδραστικότητας, γεγονός που κάνει πιο δύσκολο το έργο των γονέων να ελέγχουν τι ακριβώς κάνει ένα παιδί στο διαδίκτυο. Παράλληλα, το έργο αυτό γίνεται δυσκολότερο με την αύξηση της χρήσης των φορητών υπολογιστών και της πρόσβασης στο διαδίκτυο μέσω των κινητών τηλεφώνων και άλλων φορητών μέσων. Τέλος, η διαχείριση και η προστασία των παιδιών από τους κινδύνους απαιτεί οι γονείς να γνωρίζουν και να κατανοούν το διαδίκτυο. Αναλφάβητοι τεχνολογικά γονείς αδυνατούν να χειριστούν τα παιδιά τους, όταν τα ίδια τα παιδιά γνωρίζουν καλύτερα το χειρισμό των τεχνολογικών μέσων από τους ίδιους (Shin, 2013).

Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Σιώμος και συν. (2012), εξέτασε την επίδραση του γονικού δεσμού με την εξάρτηση από το διαδίκτυο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η φροντίδα και το ενδιαφέρον των γονιών σχετίζεται με χαμηλά ποσοστά εθισμού στο διαδίκτυο, ενώ η υπερπροστατευτική στάση των γονέων με υψηλά. Σκιαγραφείται, θα λέγαμε, το προφίλ των γονέων που τα παιδιά τους έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν εθισμό στο διαδίκτυο. Τα χαρακτηριστικά αυτών των γονέων περιλαμβάνουν ένα συνδυασμό υπερπροστασίας με χαμηλό ενδιαφέρον για τα παιδιά. Αντίθετα, προστατευτικό παράγοντα αποτελούν οι γονείς που δείχνουν φροντίδα και ενδιαφέρον, κατανοούν τις ανάγκες των παιδιών, ενθαρρύνουν την αυτό-έκφραση και την αυτονομία τους, σέβονται τα προσωπικά δεδομένα των παιδιών, ενώ παράλληλα εμπλέκονται στην επίβλεψη τους.

Εκτός από την υπερπροστατευτική στάση των γονέων, η οποία ενοχοποιείται για τον εθισμό στο διαδίκτυο, βρέθηκαν και άλλοι παράγοντες που σχετίζονται. Τα αποτελέσματα φανερώνουν, ότι οι παράγοντες που έχουν μεγαλύτερη επίδραση στην διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών είναι: το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων, η υιοθέτηση του δεσποτικού γονεϊκού (authoritative) στυλ διαπαιδαγώγησης, η εμπλοκή των γονέων στις διαδικτυακές δραστηριότητες των παιδιών τους και η συζήτηση γύρω από τις εμπειρίες που έχουν τα παιδιά στο διαδίκτυο. (Wong, 2011).

Παράλληλα, τα ευρήματα άλλης έρευνας (Floros & Siomos, 2013) στην οποία μελετήθηκε η σχέση του γονικού δεσμού με τον εθισμό των εφήβων στο διαδίκτυο και την συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, επιβεβαίωσαν τη συσχέτιση. Συγκεκριμένα, η δημιουργία βέλτιστου γονικού δεσμού (optimal bonding) συσχετίστηκε αρνητικά με την ανάπτυξη εθιστικής συμπεριφοράς των εφήβων και συμμετοχής στα κοινωνικά δίκτυα, σε αντίθεση με την υπερπροστατευτική συμπεριφορά των γονέων. Με τον όρο « βέλτιστος γονικός δεσμός»

περιγράφονται οι γονείς που δείχνουν ενδιαφέρον, φροντίδα, προστατεύουν τα παιδιά, αλλά παράλληλα, σέβονται την αυτονομία τους.

Ο ρόλος της οικογένειας δεν περιορίζεται μόνο στην ανάπτυξη συμπεριφορών εθισμού στο διαδίκτυο, αλλά γενικότερα σε συμπεριφορές υψηλού κινδύνου, όπως, ο διαδικτυακός τζόγος, ο διαδικτυακός εκφοβισμός. Σε έρευνα που πραγματοποίησαν ο Φλώρος και συν. (2013a), διαπίστωσαν τις προϋποθέσεις που αποτελούν προγνωστικό παράγοντα για την εκδήλωση συμπεριφορών διαδικτυακού τζόγου από τους εφήβους. Οι δραστηριότητες που συνδέθηκαν με τζόγο είναι οι αγορές μέσω διαδικτύου, η παρακολούθηση πορνό, η συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα και τα παιχνίδια. (Floros et. al. 2013a). Από την έρευνα δεν επιβεβαιώθηκε η υπόθεση ότι η λήψη μέτρων προστασίας από τους γονείς θα περιορίσει τις συμπεριφορές τζόγου. Ανάμεσα στους προγνωστικούς παράγοντες συγκαταλέγεται το φύλο του παιδιού, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι γονείς και οι δραστηριότητες που αναπτύσσουν οι έφηβοι στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, το ειλικρινές ενδιαφέρον των γονέων σχετίστηκε αρνητικά με συμπεριφορές τζόγου, ενώ η υπερπροστατευτική στάση των γονέων σχετίστηκε θετικά. Αυτό το μοντέλο (affectionless control) επιβεβαιώνεται και από άλλες μελέτες και συνδέεται με την εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ. Η καλή γονεϊκότητα σχετίζεται με όλες τις συμπεριφορές εξάρτησης και αυτή περιλαμβάνει τους γονείς που εκδηλώνουν υψηλή στοργή και φροντίδα για τα έφηβα παιδιά τους, ενώ παράλληλα κατανοούν τις ανάγκες τους για ατομική έκφραση και ανεξαρτησία. Ωστόσο, συνεχίζουν να θέτουν όρια διακριτικά, χωρίς να μειώνουν την αυτονομία των παιδιών τους σεβόμενοι τα προσωπικά τους όρια.

Μια παρόμοια έρευνα που μελέτησε την επίδραση της οικογένειας στον διαδικτυακό εκφοβισμό (Floros et. al. 2013b), κατέληξε ότι τα παιδιά, των οποίων οι γονείς εφαρμόζουν μέτρα προστασίας, δεν έχουν υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό. Δεν συμβαίνει το ίδιο και με τους δράστες, όπου φάνηκε ότι η επίβλεψη των γονέων δεν αρκεί για να αποτρέψει τα παιδιά από το να εκφοβίσουν, να γίνουν θύτες. Οι παράγοντες που συνδέθηκαν με το να γίνει κανείς είτε θύμα, είτε θύτης στο διαδίκτυο είναι τα χαμηλά επίπεδα αντιλαμβανόμενης φροντίδας, υψηλά επίπεδα αντιλαμβανόμενης υπερπροστασίας και υψηλό σκορ στην κλίμακα αξιολόγησης της παθολογικής χρήσης στο ίντερνετ. Γενικά, τα μέτρα προστασίας βοηθούν στο να μην υποστεί κανείς εκφοβισμό, όχι όμως και στο να μην γίνει θύτης. Παράλληλα, το γονεϊκό μοτίβο που συνδέθηκε με το να γίνει κανείς θύτης αφορά στην άσκηση σκληρής σωματικής πειθαρχίας και τιμωρίας από τον πατέρα, καθώς και στην υπερπροστατευτική στάση από τη μητέρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΤΑΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Παραπάνω αναφερθήκαμε στο γονικά στυλ διαπαιδαγώγησης και πως αυτά επηρεάζουν στη λήψη μέτρων προστασίας από τους κινδύνους του διαδικτύου. Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει την προσπάθεια των γονέων να ελέγξουν τα παιδιά τους στη χρήση των νέων τεχνολογιών είναι η σχέση και η γενικότερη στάση που οι ίδιοι έχουν διαμορφώσει απέναντι στο διαδίκτυο.

Η στάση των γονέων απέναντι στο διαδίκτυο επηρεάζει το βαθμό ανησυχίας τους σχετικά με τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στο διαδίκτυο, καθώς και τα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν. Όσον αφορά στους πιθανούς κινδύνους οι κυριότερες ανησυχίες των γονέων συνοψίζονται στα εξής: να μην έρθουν σε επαφή με επικίνδυνους ανθρώπους, να μη δεχτούν εκφοβισμό, να μη γίνουν παθητικοί δέκτες, να μην απομονωθούν, να μην έρθουν σε επαφή με ακατάλληλο περιεχόμενο (πορνογραφικό, βίαιο, ρατσιστικό) ή περιεχόμενο που θα τους προκαλέσει άγχος (Sorbring, 2012).

Η στάση των γονέων προς το διαδίκτυο μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες: πρώτον σε αυτούς που θεωρούν ότι τα πλεονεκτήματα του διαδικτύου είναι περισσότερα από τα μειονεκτήματα, δεύτερον σε αυτούς που θεωρούν ότι τα μειονεκτήματα είναι περισσότερα από τα πλεονεκτήματα και τρίτον σε αυτούς που θεωρούν ότι το διαδίκτυο έχει εξίσου πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Από αυτούς η ομάδα που ανησυχεί περισσότερο για τους κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα παιδιά τους στο ίντερνετ, είναι η ομάδα των γονέων που θεωρούν ότι το διαδίκτυο προσφέρει περισσότερα σε σχέση με τους κινδύνους. Το φύλο και η ηλικία του παιδιού φαίνεται εξίσου να επηρεάζει τις ανησυχίες των γονέων, όχι τόσο σε ποσοτικό επίπεδο, αλλά σε ποιοτικό. Δηλαδή, οι γονείς που ανησυχούν για τους κινδύνους του διαδικτύου ανησυχούν για διαφορετικά πράγματα ανάλογα με την ηλικία και το φύλο του παιδιού (Sorbring, 2012).

Ένας ακόμη παράγοντας είναι η στάση και η άποψη που έχουν οι γονείς για το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες γενικότερα. Έχει βρεθεί ότι οι γονείς, γενικά, διατηρούν μια θετική άποψη για το διαδίκτυο και νιώθουν αρκετά ικανοί να διαχειριστούν τη χρήση του από τα παιδιά τους. Πολλές φορές όμως, αυτή η αντίληψη φαίνεται να τους οδηγεί στην μη υιοθέτηση στρατηγικών προστασίας που να βασίζεται στην επικοινωνία και το διάλογο, και στην μη ανανέωση των γνώσεων τους για το διαδίκτυο, με όποιο κίνδυνο αυτό ενέχει (Shin, 2013). Παράλληλα, είναι γνωστό ότι, όσο πιο αρνητική στάση έχουν οι γονείς τόσο πιθανότερο είναι να προσπαθούν να περιορίσουν τη χρήση του από τα παιδιά (Lee, 2012).

Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από μια ακόμη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα μελετώντας τη στάση των γονέων προς το διαδίκτυο και τα

μέτρα προστασίας που αυτοί λαμβάνουν (Floros et. al. υπό δημοσίευση). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι γονείς που έχουν αρνητική στάση απέναντι στο διαδίκτυο τείνουν να ενθαρρύνουν λιγότερο τα παιδιά τους να εμπλέκονται σε διαδικτυακές δραστηριότητες και ανησυχούν περισσότερο μήπως τα παιδιά τους παρουσιάσουν εθισμό. Η στάση τους απέναντι στο διαδίκτυο δεν βρέθηκε να σχετίζεται με τα μέτρα προστασίας που υιοθετούν στο σπίτι. Τέλος, οι γνώσεις των γονέων γύρω από τα μέτρα προστασίας και τις διαδικτυακές δραστηριότητες των παιδιών τους επηρεάζουν την εκτίμηση τους για το κατά πόσο τα παιδιά τους παρουσιάζουν συμπεριφορές εθισμού. Δηλαδή, οι γονείς που δεν εφαρμόζουν αρκετά μέτρα προστασίας και δεν είναι σίγουροι για το τι κάνουν τα παιδιά τους στο διαδίκτυο, εκτιμούν περισσότερο ότι τα παιδιά τους είναι εθισμένα στο διαδίκτυο. Οι γονείς που έχουν λίγες γνώσεις γύρω από το διαδίκτυο διαμορφώνουν τη στάση τους για αυτό ανάλογα με την εμπειρία που βιώνουν στο σπίτι. Δηλαδή, όταν τα παιδιά τους παρουσιάζουν προβληματική χρήση του διαδικτύου τείνουν να έχουν αρνητικότερη στάση προς αυτό, ενώ παράλληλα, τα παιδιά παρουσιάζουν προβληματικές συμπεριφορές, όταν στο σπίτι δεν εφαρμόζονται μέτρα προστασίας (Floros et.al. υπό δημοσίευση).

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει τη σχέση των γονέων με τις νέες τεχνολογίες, και συγκεκριμένα το Διαδίκτυο, τη στάση τους προς αυτές, καθώς και μέτρα προστασίας που λαμβάνουν προκειμένου να συμβάλουν στην ασφαλή χρήση των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά και τους εφήβους. Γίνεται ξεκάθαρο από τα προαναφερθέντα ερευνητικά δεδομένα ότι οι νέες τεχνολογίες έχουν εκτός από θετικές και κάποιες αρνητικές επιδράσεις, όπως ο εθισμός στο Διαδίκτυο, ο διαδικτυακός εκφοβισμός, ο τζόγος και η πορνογραφία. Αυτό που έχει μελετηθεί αρκετά στην παγκόσμια και ελληνική επιστημονική κοινότητα είναι ο εθισμός στο Διαδίκτυο τόσο σε παιδιά και εφήβους, όσο και σε νεαρούς ενήλικες. Στην προσπάθεια αυτή υπάρχει ένα μικρό κομμάτι που μελετά την επίδραση της οικογένειας στην ανάπτυξη των προβληματικών συμπεριφορών στο Διαδίκτυο, η οποία επιστημονική διερεύνηση είναι πρόσφατη, και ελλιπής. Δεδομένου, λοιπόν, ότι τόσο η ξένη όσο και η ελληνική βιβλιογραφία που μελετά τη σχέση των γονέων με τις νέες τεχνολογίες και την επίδραση τους στα παιδιά, είναι αρκετά περιορισμένη, καθιστά αναγκαία την εκπόνηση αυτής της ερευνητικής εργασίας. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να προεκτείνει και να συμπληρώσει τον προϋπάρχοντα προβληματισμό γύρω από την επίδραση της οικογένειας και να αποτυπώσει την κατάσταση που ισχύει στην Ελληνική οικογένεια και μάλιστα της οικογένειας που ζει στην επαρχία. Παράλληλα, επειδή έχει αποδειχθεί ότι η οικογένεια αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην πρόληψη επικίνδυνων και εθιστικών συμπεριφορών, επιμέρους στόχος της έρευνας είναι να καταδείξει τους οικογενειακούς παράγοντες που θα συμβάλλουν στον καλύτερο σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης γύρω από την ασφαλή πλοήγηση των παιδιών και των εφήβων, εντάσσοντας και τους γονείς.

Συγκεκριμένα, βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης της σχετικής με το θέμα, ερευνητικές υποθέσεις ορίζονται οι εξής:

1. Η εκτίμηση ανάπτυξης εθισμού στα παιδιά και στους εφήβους επηρεάζεται από τα μέτρα προστασίας που υιοθετούν οι γονείς, από την πληροφόρηση που έχουν γύρω από θέματα ασφάλειας στο διαδίκτυο και από τη στάση τους απέναντι στο Διαδίκτυο.
2. Η στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο σχετίζεται με την εκτίμηση τους ότι τα παιδιά παρουσιάζουν σημάδια εθισμού και με τις επιπτώσεις της προβληματικής χρήσης του διαδικτύου.
3. Η χρήση και το επίπεδο γνώσεων χρήσης του Διαδικτύου από τους γονείς σχετίζεται με τα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν, με την ανάπτυξη εθισμού στα παιδιά, κατά την εκτίμηση τους, και με τη στάση τους απέναντι στο Διαδίκτυο.

4. Οι γονείς που γνωρίζουν με τι ασχολούνται τα παιδιά τους στο διαδίκτυο αναμένεται να εκτιμούν σε μικρότερο ποσοστό ότι τα παιδιά τους παρουσιάζουν εθισμό, να εκτιμούν ότι οι επιπτώσεις από την προβληματική χρήση του διαδικτύου είναι λιγότερες, να εφαρμόζουν περισσότερα μέτρα προστασίας και να έχουν καλύτερη πληροφόρηση γύρω από θέματα ασφάλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στην πραγματοποίηση μιας έρευνας είναι σημαντική η επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθοδολογίας και των ερευνητικών εργαλείων. Η παρούσα έρευνα αποτελεί έρευνα συσχέτισης, καθώς επιχειρεί να προσδιορίσει τη σχέση ανάμεσα σε μεταβλητές. Στην έρευνα έγινε ποσοτική ανάλυση των δεδομένων και χρησιμοποιήθηκαν ειδικά εργαλεία, ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς που έχουν χρησιμοποιηθεί και σε άλλες έρευνες στον ελλαδικό χώρο. Η επιλογή του ερωτηματολογίου ως εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας έγινε, γιατί είναι ένα ευρέως διαδεδομένο και εύχρηστο εργαλείο συλλογής δεδομένων, που παρέχει συνήθως δομημένα αριθμητικά δεδομένα, μπορεί να απευθυνθεί σε μεγάλο δείγμα πληθυσμού, είναι εύκολα κατανοητό, εύκολο στη χορήγηση του και στην ανάλυση (Cohen, et al. 2008).

8.1 ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε για την επιλογή του δείγματος της παρούσας έρευνας, είναι η απλή τυχαία δειγματοληψία. Για λόγους ευκολίας πρόσβασης και χωρικής εγγύτητας, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε γονείς, που ανήκαν σε κάποιο σύλλογο γονέων και κηδεμόνων του Νομού Καρδίτσας. Στόχος ήταν να συλλέξουμε δεδομένα όχι μόνο από την πόλη της Καρδίτσας, αλλά και από περιφερειακούς δήμους προκειμένου το δείγμα να είναι πιο αντιπροσωπευτικό του Νομού. Το βασικό κριτήριο επιλογής του δείγματος ήταν ο γονιός που συμπλήρωνε το ερωτηματολόγιο να έχει τουλάχιστον ένα παιδί σχολικής ηλικίας (από Α' Δημοτικού ως Γ' Λυκείου), το οποίο να γνωρίζει να χειρίζεται Η/Υ και να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο από οποιοδήποτε μέσο, είτε επρόκειτο για Η/Υ, είτε κάποια φορητή συσκευή. Τέλος, η επιλογή του δείγματος βασίστηκε στην προθυμία συνεργασίας και συμμετοχής στην έρευνα, από την πλευρά των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων.

8.2 ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μετά από βιβλιογραφική ανασκόπηση, αποφασίστηκε ότι τα καταλληλότερα εργαλεία για να συλλεχθούν τα δεδομένα της έρευνας είναι τα εξής ερευνητικά εργαλεία:

1. ένα ερωτηματολόγιο με δημογραφικά στοιχεία των γονέων,
2. ένα ερωτηματολόγιο για τα μέτρα ασφαλείας που χρησιμοποιούν οι γονείς,
3. την κλίμακα IAS, Κλίμακα Στάσεων προς το διαδίκτυο (Sam et. al. 2005), το οποίο μετρά τη στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο και

4. Η κλίμακα ΚΕΕΦΥ (Σιώμος και συν., 2009) για γονείς, το οποίο θα μετρά τον εθισμό στο διαδίκτυο των παιδιών, κατά την εκτίμηση των γονέων τους.

Τα ερωτηματολόγια αυτά δόθηκαν στην ερευνήτρια από την Ελληνική Εταιρεία Μελέτης της Διαταραχής Εθισμού στο Διαδίκτυο, μετά από σχετική άδεια.

Το ερωτηματολόγιο με τα δημογραφικά στοιχεία περιλάμβανε ερωτήσεις που αφορούν στην ηλικία των γονιών, στο φύλο, στην καταγωγή, στην εκπαιδευτική βαθμίδα που έχουν ολοκληρώσει, στον αριθμό των παιδιών που έχουν. Επίσης, υπάρχουν ερωτήσεις που αφορούν στη σχέση των γονέων με τους υπολογιστές, στο επίπεδο γνώσεων χειρισμού των Η/Υ, στη γνώση που έχουν οι γονείς για τις διαδικτυακές ασχολίες των παιδιών τους, για την πηγή από την οποία διδάχθηκαν τα παιδιά να διαχειρίζονται τον υπολογιστή, για τις γνώσεις τους σε θέματα ασφαλείας στο Διαδίκτυο, και τις πηγές πληροφόρησης που είχαν. Επίσης, υπήρχε μια ερώτηση που διερευνά την άποψη των γονέων, αν το Διαδίκτυο βοηθάει το παιδί στις μαθητικές του υποχρεώσεις. Παράλληλα, υπήρχαν κάποιες ερωτήσεις που αφορούν στις επιπτώσεις που έχει η προβληματική χρήση του Διαδικτύου στη ζωή των παιδιών. Οι ερωτήσεις αφορούν στο αν το Διαδίκτυο έχει αρνητική επίδραση στην κοινωνική ζωή του παιδιού και περιόρισε τα ενδιαφέροντα του, στο αν περιόρισε το χρόνο που περνά το παιδί με τους γονείς του, αν προκαλεί διαταραχές στον ύπνο του, αν αποτελεί πηγή ενδοοικογενειακής σύγκρουσης και τέλος αν το παιδί χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο υπερβολικά (βλ. Παράρτημα 1).

Επίσης, χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με τα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς, το οποίο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε σε έρευνα από τον Φλώρο και συν. (υπό δημοσίευση) και χρησιμοποιήθηκε από την ερευνήτρια μετά από σχετική άδεια των δημιουργών του. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις κλειστού τύπου που επιδέχονται απάντηση «ναι» ή «όχι» και αναφέρονται στα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς προκειμένου να κάνουν τη χρήση του Η/Υ από τα παιδιά και τους εφήβους πιο ασφαλής. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν στη χρήση από την πλευρά των γονέων προγραμμάτων γονικού ελέγχου, φίλτρων προστασίας, στη δημιουργία οικογενειακού συμβολαίου που αφορά στο χρόνο και στο περιεχόμενο χρήσης του Η/Υ, στην ενεργητική συμμετοχή και επίβλεψη των διαδικτυακών δραστηριοτήτων, στη δημιουργία λίστας με τις κατάλληλες για παιδιά ιστοσελίδες, έλεγχος κατά περιόδους των Αγαπημένα και του Ιστορικού, την τοποθέτηση του Η/Υ σε τοποθεσία με κοινή θέα, η εκπαίδευση/ ενημέρωση των παιδιών να μην αποκαλύπτουν στο διαδίκτυο προσωπικές πληροφορίες και να μην συναντιούνται με άτομα που γνωρίζουν μέσω διαδικτύου (Floros et. al. υπό δημοσίευση) (βλ. Παράρτημα 1).

Το τρίτο εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα ήταν η ΚΕΕΦΥ (Κλίμακα Εθισμού των Εφήβων στους Η/Υ) έκδοση για γονείς. Η κλίμακα αποτελείται από είκοσι ερωτήσεις οι οποίες βαθμολογούνται με την κλίμακα Likert από το 1 (καθόλου) μέχρι το 5 (πάντα), οπότε

λαμβάνει συνολική βαθμολογία από 20 μέχρι 100. Όσο υψηλότερη είναι η βαθμολογία τόσο μεγαλύτερο είναι το πρόβλημα από τη χρήση του Η/Υ, κατά την εκτίμηση του γονιού. Η κλίμακα ΚΕΕΦΥ έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες έρευνες και έχει αποδειχθεί ότι έχει άριστη αξιοπιστία ως προς το χρόνο, εσωτερική συνέχεια και δομική εγκυρότητα (Σιώμος και συν. 2009: Floros et. al. υπο δημοσίευση: Siomos et. al. 2012). Η συγκεκριμένη κλίμακα, που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνα δεν μετράει τον εθισμό των εφήβων στο Διαδίκτυο, αλλά είναι προσαρμοσμένο για να μετράει την γνώμη των γονέων για τη χρήση Η/Υ που κάνουν τα παιδιά τους, δηλαδή, την εκτίμηση των γονέων κατά πόσο είναι τα παιδιά τους παρουσιάζουν συμπεριφορά εξάρτησης στον Η/Υ. Στην κλίμακα χρησιμοποιείται η λέξη Ηλεκτρονικός Υπολογιστής αντί του Διαδικτύου γιατί είναι πιο εύκολο να αντιληφθεί ο γονιός αν το παιδί χρησιμοποιεί γενικά τον Η/Υ παρά το διαδίκτυο, διότι είναι πιο δύσκολο να αντιληφθεί αν το παιδί την ώρα που βρίσκεται στον Υπολογιστή είναι ταυτόχρονα συνδεδεμένο στο διαδίκτυο (βλ. Παράρτημα 1).

Τέλος, το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για να μετρήσουμε τη στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο είναι το IAS (Internet Attitude Scale) Κλίμακα Στάσεων προς το Διαδίκτυο (Sam και συν. 2005). Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο με 20 ερωτήσεις που βαθμολογούνται σε κλίμακα τύπου Likert από το 1(καθόλου) μέχρι το 5 (πάντα). Τα συνολικό σκόρ κυμαίνεται από 20, που σημαίνει υπερβολικά αρνητική στάση προς το διαδίκτυο, μέχρι το 100, που σημαίνει υπερβολικά θετική στάση προς το διαδίκτυο(βλ. Παράρτημα 1).

Πριν την χορήγηση του ερωτηματολογίου, ελέγχθηκε ο δείκτης εσωτερικής του εγκυρότητας. Όσον αφορά, στην κλίμακα ΚΕΕΦΥ βρέθηκε η συνοχή της να είναι πολύ ισχυρή (Cronbach Alpha = 91,2 πολύ ισχυρός) ενώ, όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο IAS βρέθηκε ο δείκτης εσωτερικής εγκυρότητας να είναι ισχυρός (Cronbach Alpha = 65,7). Επειδή, λοιπόν, οι δείκτες εσωτερικής εγκυρότητας των ερωτηματολογίων είναι υψηλοί, επιτρέπουν την παραπέρα επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

8.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Νομό Καρδίτσας και η διαδικασία συλλογής των δεδομένων διήρκεσε ένα μήνα, από τον Απρίλιο του 2014 ως τον Μάιο του 2014. Μετά από βιβλιογραφική έρευνα, κατέληξα στην επιλογή του καταλληλότερου ερωτηματολογίου για την διεξαγωγή της έρευνας μου, το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί από άλλους έλληνες ερευνητές (Siomos et. al., 2012: Floros et. al. υπό δημοσίευση: Σιώμος και συν., 2009) με επιτυχία, και τα οποία αναλύθηκαν παραπάνω. Στην συνέχεια ήρθα σε συνεννόηση με την Ελληνική Εταιρία Μελέτης της Διαταραχής του Εθισμού στο Διαδίκτυο, η οποία ήταν υπεύθυνη για τη διαχείριση και διάθεση των ερωτηματολογίων, προκειμένου να ζητήσω την

άδεια χρήσης των ερωτηματολογίων για τους συγκεκριμένους σκοπούς της έρευνας μου. Μετά από έγκριση από τους υπευθύνους, κατέληξα στην τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου, το οποίο ονομάστηκε « Ερωτηματολόγιο Γονέων» (Σιώμος και συν. 2009). Αφού εξασφαλίστηκε η άδεια χρήσης των ερωτηματολογίων, στην συνέχεια έγινε η επαφή με τους προέδρους των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων των σχολείων του Ν. Καρδίτσας.

Αρχικά, έγινε ενημέρωση από την ερευνήτρια προς τους προέδρους των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων για το σκοπό της έρευνας και την διαδικασία που θα ακολουθηθεί, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιοι ενδιαφέρονται και δείχνουν προθυμία να συμμετάσχουν στην έρευνα. Στη συνέχεια, μετά από συνεννόηση με τους πρόεδρους των συλλόγων, που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, καλούνταν η ερευνήτρια κατά τη διάρκεια συνέλευσης των γονέων. Μετά από μία σύντομη ενημέρωση των γονέων σχετικά με την ιδιότητα της ερευνήτριας και τη σημασία συμμετοχής τους στην έρευνα γινόταν μια περιγραφή της διαδικασίας συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Κατόπιν, η ερευνήτρια εξασφάλιζε το γεγονός ότι όσοι συμμετείχαν, πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής, ενώ όσοι γονείς τα παιδιά τους δεν γνώριζαν ή δεν έκαναν χρήση του Η/Υ δεν συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο. Δεν υπήρξε κανένας γονιός ο οποίος δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις και δεν αποκλείστηκε κανείς από την έρευνα. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων γινόταν ατομικά (εφαρμογή ερωτηματολογίου αυτό-αναφοράς με συμπλήρωση), ήταν εθελοντική και δεν ασκήθηκε ψυχολογική πίεση για συμμετοχή στην έρευνα. Κατόπιν, τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια συγκεντρωνόταν από την ερευνήτρια και σφραγίζονταν σε φακέλους Α4, προκειμένου να τηρηθεί η ανωνυμία και να διασφαλιστεί η προστασία των υποκειμένων της έρευνας. Ο χρόνος συμπλήρωσης εκτιμήθηκε στα δέκα λεπτά. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων γινόταν παρουσία της ερευνήτριας και μερικά δινόταν στο σπίτι προκειμένου να συμπληρωθούν από τον άλλο γονιό που δεν παραβρίσκονταν στη συνέλευση και θα επιστρέφονταν σε διάστημα μιας εβδομάδας.

Συνολικά χορηγήθηκαν 200 ερωτηματολόγια εκ των οποίων τα 26 χαρακτηρίστηκαν ως άκυρα, τα 130 ως έγκυρα και αξιολογήθηκαν και τα 44 δεν επιστράφηκαν ποτέ στην ερευνήτρια.

Στη συνέχεια έγινε η συλλογή και η ταξινόμηση των δεδομένων. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του Microsoft Office Excel 2007 και του Στατιστικού Πακέτου για τις Κοινωνικές Επιστήμες (SPSS – PASW Statistics 20).

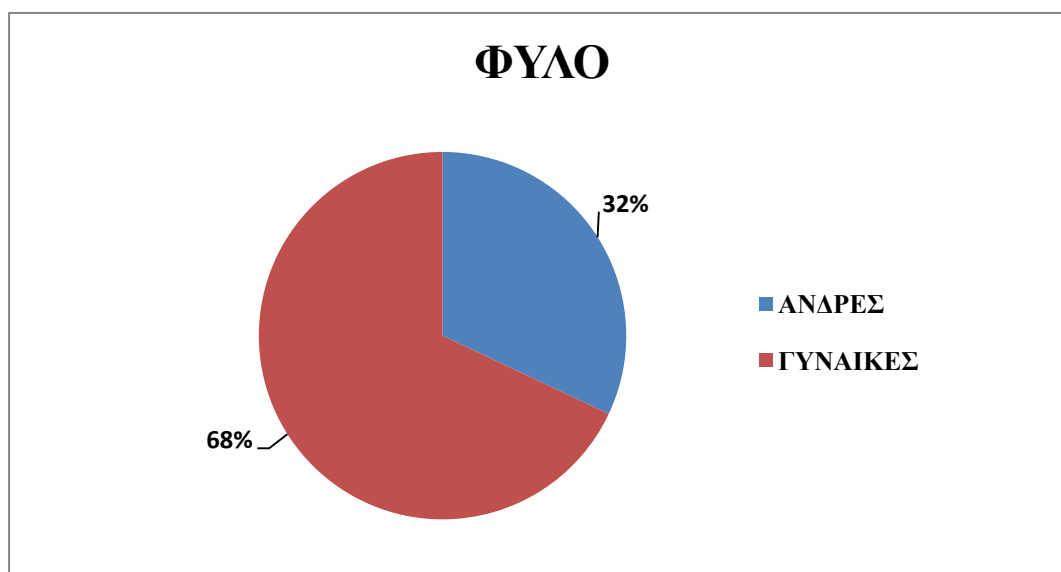
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Πραγματοποιήθηκε περιγραφική και επαγωγική στατιστική ανάλυση. Εφαρμόστηκαν παραμετρικές μέθοδοι ανάλυσης: t-test για δύο ανεξάρτητα δείγματα, ANOVA, για περισσότερα δείγματα, με post-hoc ανάλυση κατά Tukey, ενώ οι συσχετίσεις πραγματοποιήθηκαν με τη δοκιμασία Pearson. Το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε σε $p=0,05$. Παρακάτω αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας.

9.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΝΗΘΕΙΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

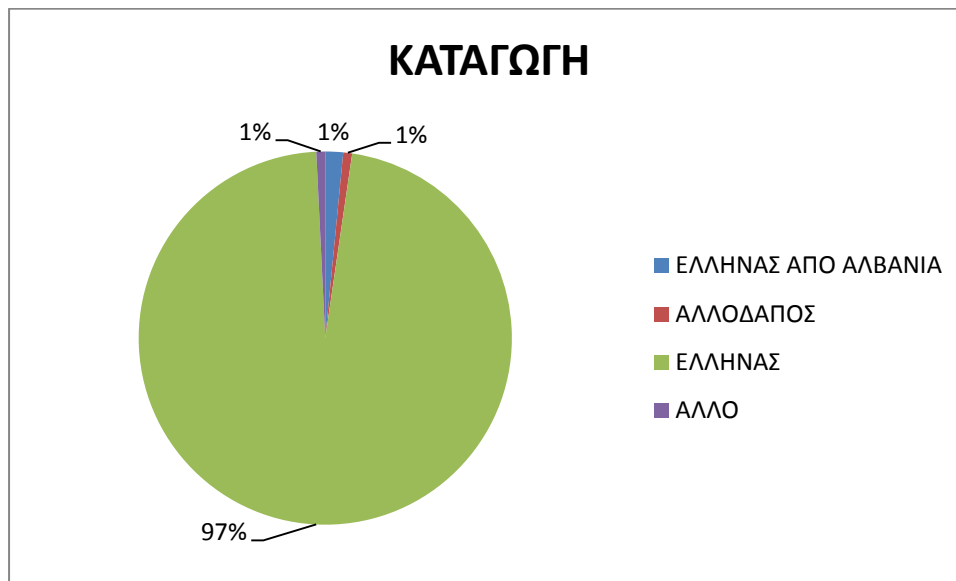
Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από 130 άτομα, που είναι γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και τα παιδιά τους γνωρίζουν να χειρίζονται Ηλεκτρονικό Υπολογιστή. Τα άτομα αυτά προέρχονται από το Νομό Καρδίτσας. Από αυτούς οι 89 είναι γυναίκες και οι 41 άνδρες, δηλαδή το 31,54% του δείγματος αποτελείται από άντρες και το 68,46% από γυναίκες.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

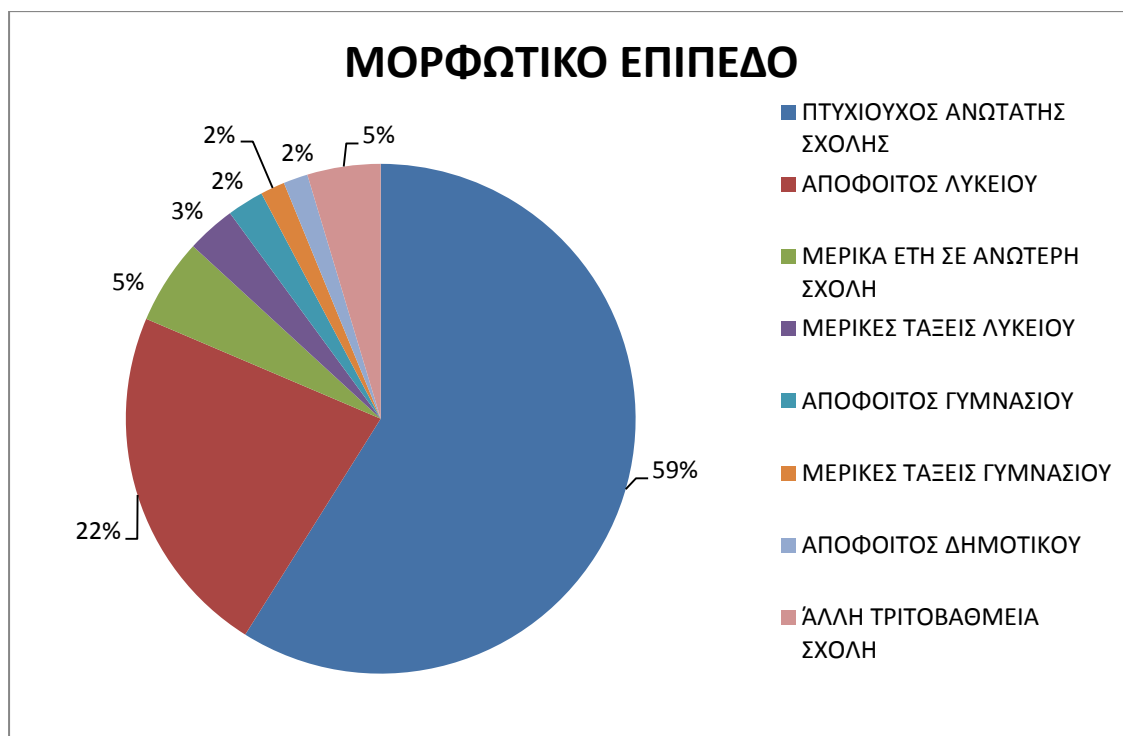
Όσον αφορά στην καταγωγή τους 2 (1,54%) δήλωσαν ότι είναι Έλληνες από την Αλβανία, 1 (0,77%) αλλοδαπός, 126 (96,92%) Έλληνες και 1 (0,77%) κάτι άλλο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

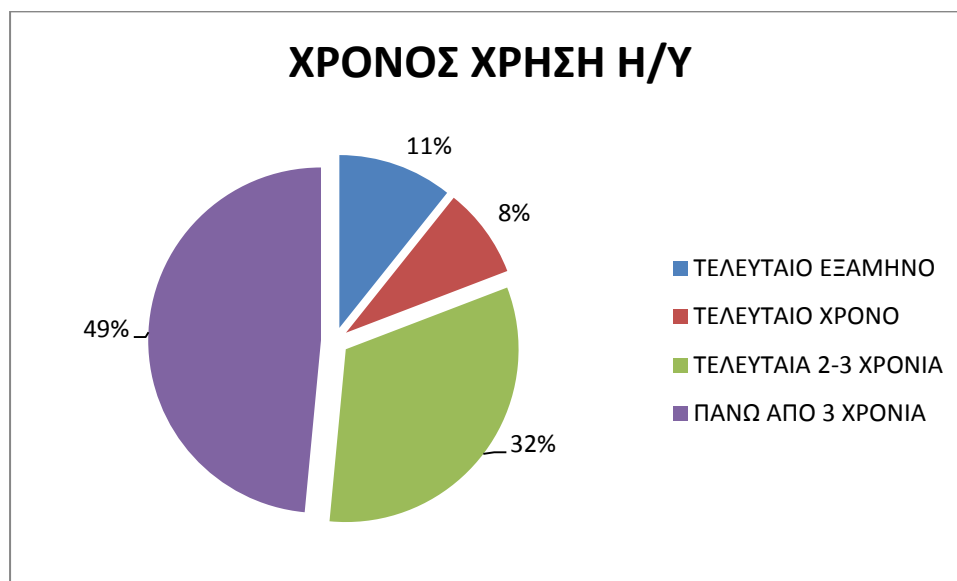
Όσον αφορά στο επίπεδο μόρφωσης του δείγματος το 58,91% δήλωσε πτυχιούχος ανώτατης σχολής, το 22,48% απόφοιτος Λυκείου, το 5,42% δήλωσε ότι ολοκλήρωσε μερικά έτη σε ανώτερη σχολή, το 3,1% μερικές τάξεις του Λυκείου, το 2,32 % ότι είναι απόφοιτος Γυμνασίου, το 1,55% ότι ολοκλήρωσε μερικές τάξεις του Γυμνασίου, το 1,55% ότι είναι απόφοιτος του δημοτικού και το 4,65% ότι είναι διπλωματούχος άλλης τριτοβάθμιας σχολής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3

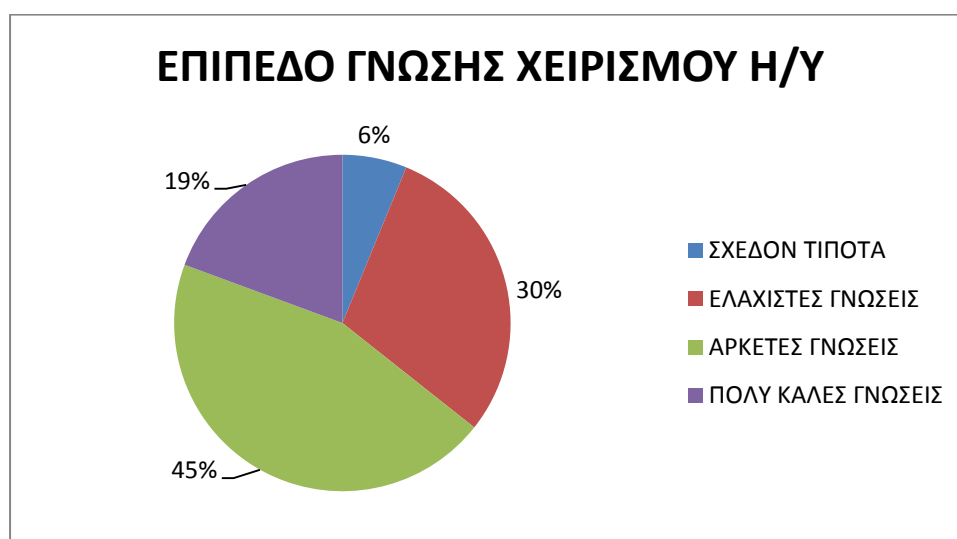
Στο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνονται και ορισμένες ερωτήσεις που διερευνούν τη σχέση των ίδιων των γονέων με το Διαδίκτυο. Αναφορικά, λοιπόν, με το χρόνο χρήσης του Η/Υ από την πλευρά των γονέων βρέθηκε ότι το 10,8% των γονέων χρησιμοποιούν το διαδίκτυο το τελευταίο εξάμηνο, το 8,52% τον τελευταίο χρόνο, το 32,55% τα τελευταία 2-3 χρόνια και το 48,84% πάνω από τρία χρόνια.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4

Στην ερώτηση που αφορά στο πως θα χαρακτήριζαν οι γονείς τις γνώσεις τους για το διαδίκτυο, το 6,2% απάντησε ότι δεν γνωρίζει σχεδόν τίποτα, το 29,45% ότι έχει ελάχιστες γνώσεις, το 44,96% ότι έχει αρκετές γνώσεις χρήσης και το 19,37% ότι έχει πολύ καλές γνώσεις χειρισμού.

ΓΡΑΦΗΜΑ 5

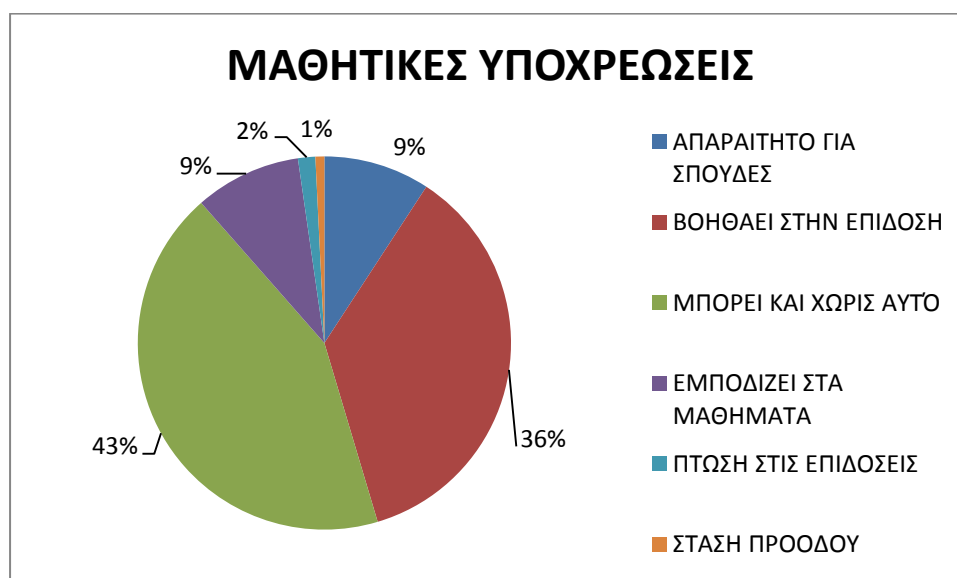
Στην ερώτηση «πως γνώρισε το παιδί σας να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο» το 38,28% απάντησε έναν από τους δύο γονείς, το 35,93% από μαθήματα στο σχολείο, το 14,1 % από φίλους, 2,34% από Ιντερνέτ καφέ και το 9,37% από τα αδέρφια του/ της.

ΓΡΑΦΗΜΑ 6

Στην ερώτηση «αν αισθάνεστε ότι το διαδίκτυο βοηθάει το παιδί στις μαθητικές του υποχρεώσεις», το 9,2% απάντησε ότι του είναι απαραίτητο, ώστε να προχωρήσει τις σπουδές του, το 36,15% ότι βοηθάει στην επίδοσή του, το 43,1% ότι βοηθάει, αλλά μπορεί και χωρίς αυτό να αποδώσει ικανοποιητικά, το 9,2% υποστηρίζει ότι περισσότερο εμποδίζει παρά το βοηθάει, το 1,5% ότι η ενασχόληση με το Διαδίκτυο έχει προκαλέσει πτώση στις επιδόσεις του και τέλος, το 0,77% ότι λόγω του Διαδικτύου έχει σταματήσει η πρόοδος του και κινδυνεύει η χρονιά του.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7

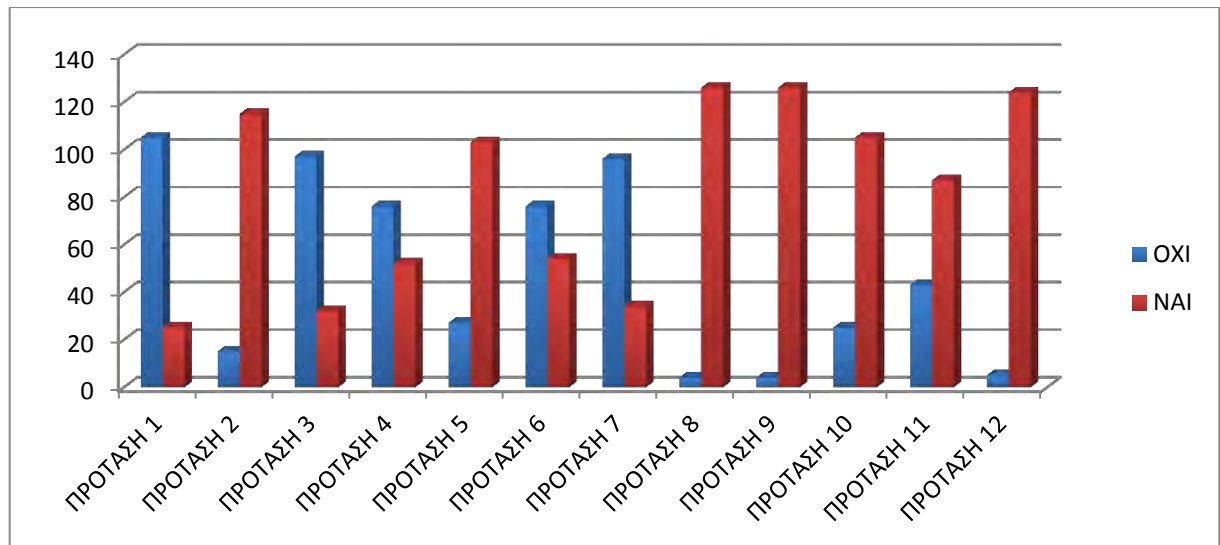
9.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να μελετήσει και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι γονείς για να προστατεύσουν τα παιδιά τους από τους κινδύνους του Διαδικτύου. Αυτό που βρέθηκε είναι ότι το 80,8% των γονέων θεωρεί ότι το Διαδίκτυο δεν είναι ασφαλές για τα παιδιά του, ενώ το 88,5% γνωρίζει με ποιο τρόπο έχει το παιδί του πρόσβαση στο διαδίκτυο. Επιπλέον, το 96,1% των γονέων πιστεύουν ότι είναι απαραίτητη η εκπαίδευση των παιδιών σε κανόνες ηθικής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο μέσα από το σχολείο.

Όσον αφορά στα μέτρα προστασίας τα πιο συχνά χρησιμοποιούμενα είναι το να διδάσκουν οι γονείς στα παιδιά να μην δίνουν προσωπικά στοιχεία και πληροφορίες σε άτομα που συνομιλούν στο διαδίκτυο (96,9%) και δεύτερον, να μην συναντιούνται με άτομα που γνωρίζουν από το διαδίκτυο και δεν γνωρίζουν την πραγματική τους ταυτότητα (96,9%). Στον παρακάτω πίνακα αναλύονται και τα υπόλοιπα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς. Το 24,8% των γονέων χρησιμοποιεί προγράμματα γονικού ελέγχου, το 40,6% χρησιμοποιεί φίλτρα προστασίας για την πρόσβαση σε ιστοσελίδες με επιβλαβές περιεχόμενο, το 79,2% δημιουργεί μια συμφωνία σε οικογενειακό επίπεδο για το χρόνο χρήσης του διαδικτύου, το 41,5% συνοδεύει τα παιδιά όταν είναι συνδεδεμένα στο διαδίκτυο

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Μέτρα Προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς

	OXI	%	ΝΑΙ	%
1. Θεωρείτε ότι το διαδίκτυο είναι ασφαλές για τα παιδιά σας;	105	80,8	25	19,2
2. Γνωρίζετε με ποιους τρόπους έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο τα παιδιά σας;	15	11,5	115	88,5
3. Χρησιμοποιείτε προγράμματα γονικού ελέγχου;	97	75,2	32	24,8
4. Χρησιμοποιείτε φίλτρα προστασίας για την πρόσβαση σε ιστοσελίδες με επιβλαβές περιεχόμενο;	76	59,4	52	40,6
5. Δημιουργήσατε μια συμφωνία σε οικογενειακό επίπεδο για το χρόνο χρήσης του διαδικτύου;	27	20,8	103	79,2
6. Συνοδεύετε τα παιδιά όταν συνδέονται στο διαδίκτυο;	76	58,5	54	41,5
7. Δημιουργήσατε από κοινού με το παιδί σας λίστα με τις προτεινόμενες ιστοσελίδες και μηχανές αναζήτησης φιλικές στη χρήση τους για παιδιά	96	73,8	34	26,2
8. Διδάσκετε τα παιδιά σας να μην δίνουν ποτέ προσωπικά στοιχεία και πληροφορίες σε άτομα που συνομιλούν στο διαδίκτυο;	4	3,1	126	96,9
9. Διδάσκετε τα παιδιά σας να μην συναντιόνται με άτομα που γνωρίζουν εντός του διαδικτύου και που δεν γνωρίζουν την πραγματική τους ταυτότητα;	4	3,1	126	96,9
10. Ο Η/Υ είναι σε κοινό χώρο του σπιτιού;	25	19,2	105	80,8
11. Ελέγχετε τα Αγαπημένα (bookmarks) και το Ιστορικό (History) του προγράμματος περιήγησης (browser) για να δείτε ποιες σελίδες έχουν επισκεφτεί τα παιδιά σας;	43	33,1	87	66,9
12. Θεωρείτε απαραίτητη την εκπαίδευση των παιδιών σας σε κανόνες ηθικής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο μέσα από το σχολείο;	5	3,9	124	96,1

9.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ

Για να ελεγχθεί η συνάφεια μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson, αφού πρώτα ελέγχθηκε αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή του. Εφόσον, λοιπόν, βρέθηκε ότι οι μεταβλητές είναι συνεχείς κατανέμονται κανονικά, καθώς και ότι υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ τους χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r .

Αρχικά, υπολογίστηκαν οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στην Κλίμακα Εθισμού για γονείς, στην Κλίμακα Στάσεων προς το Διαδίκτυο, τα Μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς, την Προβληματική χρήση του διαδικτύου, και την Πληροφόρηση των γονέων γύρω από θέματα ασφαλείας. Τα αποτελέσματα δείχνουν συσχέτιση στις εξής μεταβλητές:

Στην Κλίμακα ΚΕΕΦΥ και στη στάση προς το Διαδίκτυο βρέθηκε μέτρια αρνητική συσχέτιση, δηλαδή, όσο περισσότερο εκτιμάει ο γονιός ότι το παιδί του έχει εθισμό στο Διαδίκτυο, τόσο πιο αρνητική στάση έχει προς το Διαδίκτυο γενικότερα ($r: -.218^*$).

Στην Κλίμακα ΚΕΕΦΥ και στα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς βρέθηκε αρνητική συσχέτιση, δηλαδή, όσα περισσότερα μέτρα προστασίας χρησιμοποιούν οι γονείς, τόσο μικρότερη η εκτίμηση τους για εθιστική συμπεριφορά των παιδιών ($r: -.221^*$).

Στην κλίμακα ΚΕΕΦΥ και στις αρνητικές επιπτώσεις της Προβληματικής Χρήσης του Διαδικτύου στην κοινωνική ζωή των παιδιών βρέθηκε ισχυρή συσχέτιση ($r: .715^{**}$), δηλαδή, όσο περισσότερο εκτιμούν οι γονείς ότι το διαδίκτυο επιδρά αρνητικά στην κοινωνική ζωή του παιδιού τους, τόσο περισσότερο εκτιμούν ότι παρουσιάζουν εθιστική συμπεριφορά στο Διαδίκτυο.

Όσον αφορά τη στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο βρέθηκε ότι συσχετίζεται θετικά με την πληροφόρηση που έχουν οι γονείς γύρω από θέματα ασφάλειας, ενώ συσχετίστηκε αρνητικά με την Προβληματική χρήση.

Όσον αφορά στα μέτρα προστασίας που λαμβάνουν οι γονείς βρέθηκαν να συσχετίζονται θετικά με την πληροφόρηση και μάλιστα ο δείκτης συσχέτισης ήταν ισχυρός ($r: .452^{**}$), δηλαδή, όσες περισσότερες γνώσεις έχουν οι γονείς γύρω από θέματα ασφάλειας τόσο περισσότερα μέτρα εφαρμόζουν. Αρνητική συσχέτιση βρέθηκε με τις επιπτώσεις τις προβληματικής χρήσης, όσο λιγότερα μέτρα προστασίας χρησιμοποιούν οι γονείς, τόσο περισσότερα προβλήματα παρουσιάζονται στην κοινωνική ζωή του παιδιού από την Προβληματική χρήση του Διαδικτύου.

Τέλος, βρέθηκε αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην πληροφόρηση και στην προβληματική χρήση του διαδικτύου ($r: -.215^*$), δηλαδή, όσο μικρότερη η πληροφόρηση των γονέων γύρω από θέματα προστασίας των παιδιών τόσο μεγαλύτερες οι επιπτώσεις από την Προβληματική χρήση του Διαδικτύου. Τα αποτελέσματα των συσχετίσεων παραθέτονται στον Πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Συσχέτισης των μεταβλητών ΚΕΕΦΥ, Στάση, Μέτρα Προστασίας, Προβληματική χρήση και Πληροφόρηση.

	Κ.Ε.Ε.Φ.Υ.	ΣΤΑΣΗ	ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
Κ.Ε.Ε.Φ.Υ.	1	-.218*	-.221*	-0.148	.715**
ΣΤΑΣΗ		1	0.144	.191*	-.275**
ΜΕΤΡΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ			1	.452**	-.230*
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ				1	-.215*
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ					1

* Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο 0.05 (5%)

** Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο 0.01 (10%).

ΣΗΜ: ΚΕΕΦΥ: Κλίμακα εθισμού των εφήβων στους υπολογιστές)

Η εξέταση της σχέσης των μεταβλητών Μέτρα προστασίας με την Κλίμακα Στάσεων στο Διαδίκτυο καθώς και την Κλίμακα ΚΕΕΦΥ, ελέγχθηκε με γραμμική παλινδρόμηση.

Η μεταβλητή Μέτρα προστασίας εξηγεί το 4,1% της διακύμανσης της μεταβλητής ΚΕΕΦΥ και η σχέση αυτή βρέθηκε στατιστικώς σημαντική ($F(1, 12,332)=6,228, p=0,014$). Στον πίνακα που ακολουθεί αποδίδονται τα στοιχεία της παλινδρόμησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Στοιχεία Παλινδρόμησης

Μοντέλο	Μη τυποποιημένοι		Τυποποιημένοι	t	Επίπεδο σημαντικότητας
	συντελεστές		συντελεστές		
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	50.650	4.840		10.465	.000
¹ Μέτρα προστασίας	-1.373	.550	-.221	-2.496	.014

α. Εξαρτημένη μεταβλητή: ΚΕΕΦΥ

Η απόκλιση (B) βρέθηκε να διαφέρει στατιστικώς σημαντικά από τη μηδενική κλίση ($t=-2,496, p=0,014$) και μάλιστα με αρνητικό πρόσημο. Όσο μεγαλύτερα τα μέτρα προστασίας τόσο μικρότερος ο κίνδυνος εθισμού στο διαδίκτυο. Το μικρό ποσοστό της πρόβλεψης δείχνει πως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τον κίνδυνο εθισμού εκτός από αυτόν των μέτρων προστασίας.

Η μεταβλητή Μέτρα προστασίας εξηγεί το 1,198% της διακύμανσης της μεταβλητής Πληροφόρηση και η σχέση αυτή βρέθηκε στατιστικώς σημαντική ($F(1, 1,798)=31,349, p<0,001$). Στον πίνακα που ακολουθεί αποδίδονται τα στοιχεία της παλινδρόμησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Στοιχεία Παλινδρόμησης

Μοντέλο	Μη τυποποιημένοι		Τυποποιημένοι	t	Επίπεδο σημαντικότητας
	Συντελεστές		συντελεστές		
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	-0.536	0.48		-1.117	0.266
¹ Μέτρα ασφαλείας	0.305	0.054	0.452	5.599	0.000

α. Εξαρτημένη μεταβλητή: Πληροφόρηση

Η απόκλιση (B) βρέθηκε να διαφέρει στατιστικά σημαντικά από τη μηδενική κλίση ($t=5,599, p<0,001$). Όσο μεγαλύτερη η πληροφόρηση τόσο μεγαλύτερα τα μέτρα προστασίας.

Η μεταβλητή Μέτρα προστασίας βρέθηκε να μην έχει στατιστικά σημαντική σχέση με τη μεταβλητή στάσεις ($F(1, 2,000)=2,615, p=0,108$).

Μια ακόμη συσχέτιση μεταβλητών που μελετήθηκε είναι αυτή της Κλίμακας εθισμού για γονείς με το αν και κατά πόσο οι γονείς γνωρίζουν με τι ασχολείται το παιδί τους στο Διαδίκτυο. Τα αποτελέσματα παρατίθενται στον Πίνακα 5. Η συντριπτική πλειοψηφία των γονέων, φαίνεται, ότι γνωρίζει τι κάνουν τα παιδιά τους στο διαδίκτυο. Η αναζήτηση διαφορών μεταξύ των απαντήσεων των γονέων σε αυτή την ερώτηση με τις συγκεντρωτικές απαντήσεις με το κριτήριο t (t test) ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις μεταβλητές ΚΕΕΦΥ ($t=2,401, p=0,018$), Ασφάλειας ($t=-3,659, p<0,001$), Πληροφόρησης ($t=-2,556, p=0,012$) και Προβλημάτων ($t=2,522, p=0,021$). Με απλά λόγια, οι γονείς που γνωρίζουν τι κάνουν τα παιδιά τους στο διαδίκτυο έχουν μικρότερες επιδόσεις στην Κλίμακα ΚΕΕΦΥ, που σημαίνει πως τα παιδιά τους έχουν μικρότερο κίνδυνο εθισμού, λαμβάνονται περισσότερα μέτρα προστασίας και έχουν περισσότερη πληροφόρηση γύρω από θέματα ασφαλείας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Συσχέτιση γνώσης του τι κάνουν τα παιδιά στο διαδίκτυο με τις μεταβλητές ΚΕΕΦΥ, Στάση, Μέτρα προστασίας, Προβληματική χρήση και Πληροφόρηση.

	ΓΝΩΣΗ	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.Ε.Φ.Υ.	0	14	46.50	15.98	4.27
	1	112	37.97	12.06	1.14
ΣΤΑΣΗ	0	15	60.73	8.73	2.25
	1	115	62.37	8.28	0.77
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	0	15	6.87	1.77	0.46
	1	110	8.80	1.94	0.18
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ	0	15	4.00	2.20	0.56
	1	113	2.44	2.55	0.24
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	0	15	1.27	0.88	0.23
	1	114	2.20	1.38	0.13

Η αναζήτηση διαφορών με βάση τις γνώσεις των γονέων για το διαδίκτυο πραγματοποιήθηκε με την Ανάλυση Διακύμανσης (Ανοva). Η μεταβλητή χρήση του διαδικτύου ήταν κατηγορική και έπαιρνε βαθμολογίες 1-4, λειτούργησε κατηγοριοποιητικά ως προς τις άλλες μεταβλητές. Στον πίνακα που ακολουθεί αποδίδονται τα αποτελέσματα της σύγκρισης των απαντήσεων ως προς τις συγκεντρωτικές μεταβλητές ΚΕΕΦΥ, Στάσεων, Μέτρων Ασφαλείας, Προβλημάτων και Πληροφόρησης. Στατιστικώς σημαντικές διαφορές καταγράφηκαν στη σύγκριση όλων των συγκεντρωτικών μεταβλητών εκτός των μεταβλητών ΚΕΕΦΥ και Προβλημάτων [ΚΕΕΦΥ $F(3, 1,137)=1,608, p=0,191$, Στάσεων $F(3, 0,729)=16,864, p<0,001$, Μέτρων Ασφαλείας $F(3, 0,180)=9,849, p<0,001$, Προβλημάτων $F(3, 0,226)=0,105, p=0,957$ και Πληροφόρησης $F(3, 0,120)=5,405, p=0,002$].

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Συσχέτιση του επιπέδου γνώσης χειρισμού του Διαδικτύου από τους γονείς.

	ΑΘΡΟΙΣΜΑ		ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ		ΕΠΙΠΕΔΟ
	ΤΕΤΡΑΓΩΝΩΝ	Df	ΜΕΣΩΝ	F	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤ ΑΣ
Κ.Ε.Ε.Φ.Υ	774.818	3	258.273	1.608	0.191
				16.86	
ΣΤΑΣΗ	2554.626	3	851.542	4	0.000
ΜΕΤΡΑ					
ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	98.659	3	32.886	9.849	0.000
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ					
ΧΡΗΣΗ	0.69	3	0.23	0.105	0.957
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	27.2	3	9.067	5.405	0.002

Η διερεύνηση σε δεύτερο επίπεδο με το κριτήριο Tukey HSD προκειμένου να εντοπιστούν οι ομάδες μεταξύ των οποίων καταγράφηκαν οι διαφορές ανέδειξαν:

- α) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα ΚΕΕΦΥ δεν καταγράφηκαν διαφορές,
- β) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα Στάσεων μεταξύ της κατηγορίας 4 με όλες τις άλλες κατηγορίες 1 ($p<0,001$), 2 ($p<0,001$) και 3 ($p=0,015$), της κατηγορίας 3 με όλες τις άλλες κατηγορίες 1 ($p<0,044$), 2 ($p<0,001$) και 4 ($p=0,015$)

γ) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα ασφάλειας μεταξύ των κατηγοριών 3 και 4 με τις κατηγορίες 1 και 2 [3-1($p=0,010$), 3-2($p=0,001$), 4-1($p=0,003$), 4-2($p<0,001$)]

δ) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα προβλήματα δεν καταγράφηκαν διαφορές

ε) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα πληροφόρηση καταγράφηκαν διαφορές μεταξύ της κατηγορίας 2 με τις κατηγορίες 3 ($p=0,012$) και 4 ($p=0,039$).

Με απλά λόγια, οι διαφορές καταγράφηκαν μεταξύ αυτών που έχουν πολλές γνώσεις και αυτών που δεν έχουν γνώσεις για το διαδίκτυο.

Η αναζήτηση διαφορών με βάση τη χρήση του διαδικτύου από τους γονείς πραγματοποιήθηκε με την Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA). Η μεταβλητή χρήση του διαδικτύου ήταν κατηγορική και έπαιρνε βαθμολογίες 1-4, λειτούργησε κατηγοριοποιητικά ως προς τις άλλες μεταβλητές. Στον πίνακα που ακολουθεί αποδίδονται τα αποτελέσματα της σύγκρισης των απαντήσεων ως προς τις συγκεντρωτικές μεταβλητές ΚΕΕΦΥ, Στάσεων, Μέτρων Ασφαλείας, Προβλημάτων και Πληροφόρησης. Στατιστικώς σημαντικές διαφορές καταγράφηκαν στη σύγκριση όλων των συγκεντρωτικών μεταβλητών. [ΚΕΕΦΥ $F(3, 1,137)=4,543$, $p=0,005$, Στάσεων $F(3, 0,729)=5,185$, $p=0,002$, Μέτρων Ασφαλείας $F(3, 0,180)=3,886$, $p=0,011$, Προβλημάτων $F(3, 0,226)=5,348$ $p=0,002$ και Πληροφόρησης $F(3, 0,120)=5,653$, $p=0,001$].

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Συσχέτιση της χρήσης Διαδικτύου από τους γονείς.

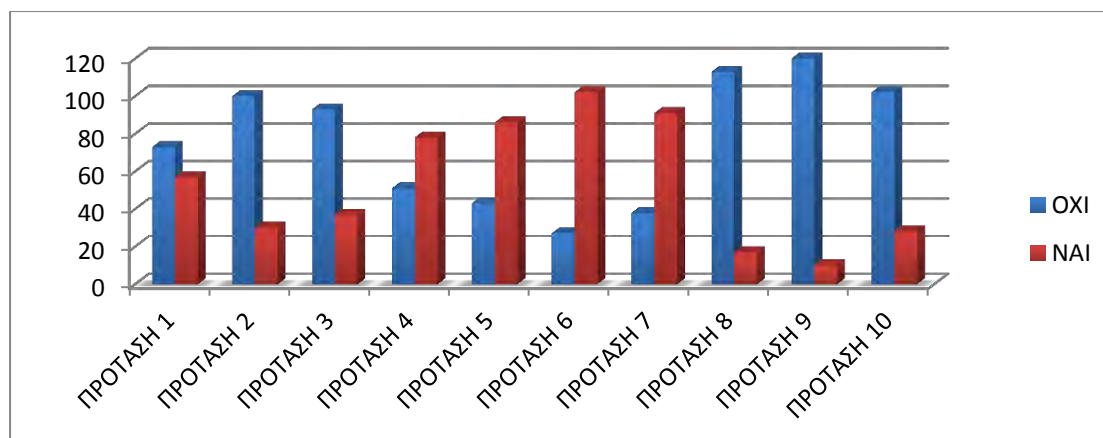
	ΑΘΡΟΙΣΜΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΩΝ	df	ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ ΜΕΣΩΝ	F	ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	2046.622	3	682.207	4.543	0.005
ΣΤΑΣΗ	979.809	3	326.603	5.185	0.002
ΜΕΤΡΑ					
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	44.17	3	14.723	3.886	0.011
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ	95.084	3	0.226	5.348	0.002
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	28.3	3	9.433	5.653	0.001

Η διερεύνηση σε δεύτερο επίπεδο με το κριτήριο Tukey HSD προκειμένου να εντοπιστούν οι ομάδες μεταξύ των οποίων καταγράφηκαν οι διαφορές ανέδειξαν:

- α) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα ΚΕΕΦΥ μεταξύ της κατηγορίας 1 με τις κατηγορίες 3 ($p=0,011$) και 4 ($p=0,002$),
- β) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα Στάσεων μεταξύ της κατηγορίας 4 με τις κατηγορίες 1 ($p=0,031$) και 3 ($p=0,005$),
- γ) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα ασφάλειας μεταξύ της κατηγορίας 1 με την κατηγορία 4 ($p=0,006$)
- δ) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα προβλήματα μεταξύ της κατηγορίας 1 με τις κατηγορίες 3 ($p=0,026$) και 4 ($p=0,001$),
- ε) σε ό,τι αφορά στην κλίμακα πληροφόρηση καταγράφηκαν διαφορές μεταξύ της κατηγορίας 1 με τις κατηγορίες 3 ($p=0,032$) και 4 ($p=0,007$) και της κατηγορίας 2 με την κατηγορία 4 ($p=0,027$). Με απλά λόγια, οι διαφορές καταγράφηκαν μεταξύ αυτών που χρησιμοποιούν πολύ και στο σπίτι και στην εργασία το διαδίκτυο και μεταξύ αυτών που δεν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο καθόλου ή σχεδόν καθόλου.

Τέλος, έγινε αναζήτηση διαφορών με βάση τις επιπτώσεις της προβληματικής χρήσης του διαδικτύου στην κοινωνική ζωή των παιδιών με τις συγκεντρωτικές μεταβλητές ΚΕΕΦΥ, Στάσεων, Μέτρων Ασφαλείας, Προβλημάτων και Πληροφόρησης. Τα αποτελέσματα αποδίδονται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΟΧΙ	%	ΝΑΙ	%
1. Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε το χρόνο που περνάτε με το παιδί σας;	73	56,2	57	43,8
2. Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε την κοινωνική ζωή του παιδιού σας;	100	76,9	30	23,1
3. Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε τα ενδιαφέροντα του παιδιού σας;	93	71,5	37	28,5
4. Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να διαχειριστεί προς όφελός του το χρόνο που περνά στο διαδίκτυο;	51	39,5	78	60,5
5. Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει χωρίς το κινητό του τηλέφωνο (αν έχει);	43	33,3	86	66,7
6. Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει μακριά από Η/Υ (αν έχει);	27	20,9	102	79,1
7. Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει μακριά από το Διαδίκτυο (αν έχει);	38	29,5	91	70,5
8. Θεωρείτε ότι το παιδί σας χρησιμοποιεί υπερβολικά το διαδίκτυο;	113	86,9	17	13,1
9. Αισθάνεστε ότι το Διαδίκτυο διαταράσσει τον ύπνο του παιδιού σας;	120	92,3	10	7,7
10. Η υπερβολική χρήση του διαδικτύου από το παιδί μου αποτελεί λόγο ενδοοικογενειακή σύγκρουσης που διαταράσσει την οικογενειακή μας ζωή	102	78,5	28	21,5

Η σύγκριση των μεταβλητών που δημιουργήθηκαν με τις αθροίσεις ως προς καθεμιά από τις προτάσεις της 20, με το κριτήριο t (t test) έδειξαν:

	q20pr1	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	72	33.0139	7.55542	.89041
	1.00	54	46.7963	14.04223	1.91091
ΣΤΑΣΗ	.00	73	62.8356	8.47056	.99140
	1.00	57	61.3333	8.10497	1.07353
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	70	8.8286	1.80154	.21533
	1.00	55	8.2364	2.22747	.30035
ΠΡΟΒΛΗΜΑ-ΤΑ	.00	72	1.1111	1.29523	.15264
	1.00	56	4.5714	2.46324	.32916
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	.00	73	2.3151	1.45179	.16992
	1.00	56	1.8036	1.18198	.15795

Α) Πρόταση 1, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με τις μεταβλητές ΚΕΕΦΥ ($t=-7,079$, $p<0,001$), προβλήματα ($t=-9,537$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=2,146$, $p=0,034$). Δηλαδή, οι γονείς που απαντούν ότι το διαδίκτυο περιορίσε το χρόνο που περνούν με το παιδί τους έχουν αυξημένη την επίδοση στην Κλίμακα ΚΕΕΦΥ και έχουν μικρότερη πληροφόρηση γύρω από θέματα ασφαλείας.

	q20pr2	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	98	35.8571	10.76363	1.08729
	1.00	28	49.6429	13.59252	2.56874
ΣΤΑΣΗ	.00	100	63.1100	8.34229	.83423
	1.00	30	59.0667	7.54268	1.37710
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	95	8.6421	2.06756	.21213
	1.00	30	8.3333	1.84453	.33676
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	98	1.7959	1.98945	.20097
	1.00	30	5.3333	2.33907	.42705
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	100	2.2200	1.41121	.14112
	1.00	29	1.6552	1.07822	.20022

Β) Πρόταση 2, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με τις μεταβλητές ΚΕΕΦΥ ($t=-5,624$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=2,378$, $p=0,019$), προβλήματα ($t=-7,495$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=1,991$, $p=0,049$). Δηλαδή, οι γονείς που απαντούν ότι το Διαδίκτυο περιόρισε την κοινωνική ζωή του παιδιού τους, ανησυχούν ότι έχει εθισμό, έχουν αρνητικότερη στάση προς το Διαδίκτυο και μικρότερη πληροφόρηση από τους γονείς που απαντούν ότι το διαδίκτυο δεν περιόρισε την κοινωνική ζωή του παιδιού τους.

	q20pr3	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	91	34.8242	9.42525	.98804
	1.00	35	49.5714	14.21740	2.40318
ΣΤΑΣΗ	.00	93	63.5161	8.47966	.87930
	1.00	37	58.8108	6.90345	1.13492
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	90	8.8778	2.02694	.21366
	1.00	35	7.7714	1.76711	.29870
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	92	1.4891	1.64747	.17176
	1.00	36	5.5278	2.14458	.35743
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	92	2.2826	1.38537	.14443
	1.00	37	1.6216	1.18676	.19510

Γ) Πρόταση 3, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές: ΚΕΕΦΥ ($t=-6,771$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=3,001$, $p=0,003$), Μέτρα προστασίας ($t=2,836$, $p=0,005$), προβλήματα ($t=-10,184$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=2,549$, $p=0,012$).

	q20pr4	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	51	42.4118	13.49396	1.88953
	1.00	74	36.3919	11.75296	1.36625
ΣΤΑΣΗ	.00	51	61.5294	8.59617	1.20370
	1.00	78	62.4744	8.13638	.92126
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	50	8.3200	1.98402	.28058
	1.00	74	8.7297	2.04268	.23746
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	51	4.0196	2.62671	.36781
	1.00	77	1.7013	2.05237	.23389
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	51	1.9804	1.20814	.16917
	1.00	77	2.1429	1.44836	.16506

Δ) Πρόταση 4, στατιστικώς σημαντικές διαφορές μόνο με τη μεταβλητή ΚΕΕΦΥ ($t=2,648$, $p=0,009$) και προβλήματα ($t=5,319$, $p<0,001$).

	q20pr5	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	42	45.5000	13.52550	2.08703
	1.00	84	35.6310	11.05166	1.20584
ΣΤΑΣΗ	.00	43	59.7442	6.85250	1.04500
	1.00	86	63.3372	8.77913	.94668
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	42	7.7857	1.96972	.30393
	1.00	83	8.9639	1.92826	.21165
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	43	5.0465	2.44904	.37347
	1.00	85	1.4000	1.53685	.16669
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	42	1.7857	1.29795	.20028
	1.00	86	2.2326	1.37776	.14857

Ε) Πρόταση 5, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές εκτός της πληροφόρησης: ΚΕΕΦΥ ($t=4,379$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=-2,348$, $p=0,020$), Μέτρα προστασίας ($t=-3,203$, $p=0,002$), προβλήματα ($t=8,916$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=-1,755$, $p=0,082$).

	q20pr6	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	27	46.1111	11.67289	2.24645
	1.00	99	36.9596	12.39068	1.24531
ΣΤΑΣΗ	.00	27	59.6296	7.75167	1.49181
	1.00	102	62.8039	8.39382	.83111
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	27	8.2222	2.06311	.39705
	1.00	98	8.6633	1.99971	.20200
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	27	5.4074	2.27460	.43775
	1.00	101	1.8812	2.07503	.20647
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	27	2.1111	1.57708	.30351
	1.00	101	2.0792	1.30907	.13026

Στ) Πρόταση 6, στατιστικώς σημαντικές διαφορές μόνο με τη μεταβλητή ΚΕΕΦΥ ($t=3,443$, $p=0,001$) και προβλήματα ($t=7,286$, $p<0,001$).

	q20pr7	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	37	48.0811	15.10220	2.48279
	1.00	89	35.1124	9.38984	.99532
ΣΤΑΣΗ	.00	38	59.5263	7.32909	1.18893
	1.00	91	63.2308	8.52327	.89348
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	38	7.8684	1.98877	.32262
	1.00	87	8.8736	1.95772	.20989
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	38	5.3684	2.35293	.38170
	1.00	90	1.4667	1.56650	.16512
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	38	1.6579	1.21425	.19698
	1.00	90	2.2667	1.38856	.14637

Z) Πρόταση 7, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές: ΚΕΕΦΥ ($t=5,842$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=-2,341$, $p=0,021$), Μέτρα προστασίας ($t=-2,628$, $p=0,010$), προβλήματα ($t=9,382$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=-2,349$, $p=0,020$).

	q20pr8	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	109	35.9450	9.16296	.87765
	1.00	17	58.0000	16.09348	3.90324
ΣΤΑΣΗ	.00	113	62.7611	8.27245	.77821
	1.00	17	58.2941	7.73599	1.87625
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	109	8.6422	2.05265	.19661
	1.00	16	8.0625	1.69189	.42297
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	111	2.0360	2.01778	.19152
	1.00	17	6.4706	2.40098	.58232
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	112	2.1696	1.39425	.13174
	1.00	17	1.5882	1.00367	.24343

Η) Πρόταση 8, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές εκτός των Μέτρων Προστασίας: ΚΕΕΦΥ ($t=-8,194$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=2,092$, $p=0,038$), προβλήματα ($t=-7,234$, $p<0,001$) και Πληροφόρησης ($t=2,101$, $p=0,045$).

	q20pr9	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	116	37.1897	11.11044	1.03158
	1.00	10	59.0000	14.10280	4.45970
ΣΤΑΣΗ	.00	120	62.6333	8.29694	.75740
	1.00	10	56.7000	6.66750	2.10845
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	.00	116	8.5862	2.04331	.18972
	1.00	9	8.3333	1.65831	.55277
ΠΡΟΒΛΗΜΑ- ΤΑ	.00	118	2.2034	2.13861	.19688
	1.00	10	7.6000	1.71270	.54160
ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΗΣΗ	.00	119	2.1092	1.37033	.12562
	1.00	10	1.9000	1.28668	.40689

Θ) Πρόταση 9, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές εκτός των Μέτρων Προστασίας και Πληροφόρησης: ΚΕΕΦΥ ($t=-5,828$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=2,200$, $p=0,030$) και προβλήματα ($t=-9,365$, $p<0,001$).

	q20pr10	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Κ.Ε.ΕΦ.Υ.	.00	99	36.0000	9.39931	.94467
	1.00	27	49.6296	17.28305	3.32612
ΣΤΑΣΗ	.00	102	62.9314	8.50190	.84181
	1.00	28	59.4286	7.06283	1.33475
ΜΕΤΡΑ	.00	98	8.5918	2.06511	.20861
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	1.00	27	8.4815	1.84746	.35554
ΠΡΟΒΛΗΜΑ-	.00	100	1.9700	2.01236	.20124
ΤΑ	1.00	28	4.9643	2.93740	.55512
ΠΛΗΡΟΦΟ-	.00	101	2.1782	1.40283	.13959
ΡΗΣΗ	1.00	28	1.7857	1.16610	.22037

1) Πρόταση 10, στατιστικώς σημαντικές διαφορές με όλες τις μεταβλητές εκτός των Μέτρων Προστασίας και Πληροφόρησης: ΚΕΕΦΥ ($t=-5,455$, $p<0,001$), Στάσεις ($t=1,997$, $p=0,048$) και προβλήματα ($t=-5,071$, $p<0,001$) .

(Όπου βλέπουμε στις τιμές του t να υπάρχει αρνητικό πρόσημο σημαίνει πως η μέση τιμή της κατηγορίας 0 είναι μικρότερη από τη μέση τιμή της κατηγορίας 1. Έτσι επειδή εδώ υπολογίζουμε 0-1 το τελικό αποτέλεσμα είναι αρνητικό)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα εργασία είχε σκοπό να μελετήσει το ρόλο που διαδραματίζουν οι γονείς στη σχέση που δημιουργούν τα παιδιά και οι έφηβοι με τις νέες τεχνολογίες. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, που μελετά την επίδραση των αρνητικών συνεπειών των Μ.Μ.Ε. και των νέων τεχνολογιών, είναι καταφανής ο ρόλος της οικογένειας στην προστασία των νέων από τους κινδύνους και την ανάπτυξη δυσλειτουργικών συμπεριφορών.

Σκοπός του κεφαλαίου είναι να συζητηθούν τα σημαντικότερα ευρήματα της παρούσας μελέτης και να συγκριθούν με τα ευρήματα άλλων ερευνών.

Στη διεθνή βιβλιογραφία τα αποτελέσματα των ερευνών αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των μέτρων προστασίας στην πρόληψη δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών είναι αντιφατικά. Κάποιες υποστηρίζουν ότι προστατεύουν τα παιδιά και κάποιες άλλες, ότι δεν είναι αρκετή η λήψη μέτρων προστασίας ή ότι έχουν αποτελεσματικότητα σε κάποιους κινδύνους ενώ σε κάποιους άλλους όχι (Lee, 2012 : Floros et.al., 2013a, Floros et.al., 2013b). Ακόμη, υπάρχουν μελέτες που υποστηρίζουν ότι ορισμένες στρατηγικές προστασίας όχι μόνο δεν προστατεύουν από τους κινδύνους, αλλά συνδέονται θετικά με την υιοθέτηση συμπεριφορών υψηλού κινδύνου. Οι στρατηγικές αυτές στηρίζονται σε αυστηρούς περιοριστικούς κανόνες, χωρίς παράλληλα, να υπάρχει καλή επικοινωνία και σχέση μεταξύ των μελών της οικογένειας (Sasson & Mesch, 2014).

Μια από τις αρχικές υποθέσεις της παρούσας έρευνας ήταν, ότι η λήψη μέτρων προστασίας από τους γονείς θα αποτελεί προστατευτικό παράγοντα στην υιοθέτηση εξαρτητικών συμπεριφορών στο διαδίκτυο από τα παιδιά. Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώθηκε, αφού βρέθηκε στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο μέτρα προστασίας και τον εκτιμώμενο εθισμό. Δηλαδή, βρέθηκε ότι όσα περισσότερα μέτρα προστασίας εφαρμόζουν οι γονείς, τόσο μικρότερος ο κίνδυνος ανάπτυξης εθιστικής συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων. Όμως, το ποσοστό πρόβλεψης της συσχέτισης είναι μικρό, γεγονός που προκαλεί προβληματισμό. Μια πιθανή εξήγηση γι' αυτό, είναι ότι η εκδήλωση εξαρτητικής συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων επηρεάζεται εκτός από τα μέτρα προστασίας που εφαρμόζουν οι γονείς και από άλλους παράγοντες. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία, όπου έχει διαπιστωθεί ότι, βαθύτεροι οικογενειακοί παράγοντες εκτός από τον έλεγχο των γονέων, σχετίζονται με την δυσλειτουργική διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων, μερικοί από τους οποίους είναι: το κλίμα μέσα στην οικογένεια, οι στάσεις, οι συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά της σχέσης των μελών της οικογένειας, οι οικογενειακές στρατηγικές, και ο συναισθηματικός δεσμός των γονέων με τα παιδιά (Siomos et. al., 2012 : McComb & Sabiston, 2010 : Magoon & Ingersoll, 2006).

Το παραπάνω εύρημα, δημιουργεί έναν, επιπλέον, προβληματισμό. Αυτό από τη μια είναι θετικό γνώρισμα των γονέων, να ενδιαφέρονται για την προστασία των παιδιών τους

από τους διαδικτυακούς κινδύνους και να προσπαθούν να τα προστατέψουν λαμβάνοντας κάποια μέτρα. Από την άλλη, όμως, μπορεί να θεωρηθεί ριζοκίνδυνο, αν εξηγήσει κανείς διαφορετικά το παραπάνω εύρημα. Δηλαδή, υπάρχει πιθανότητα η εκτίμηση των γονέων για ανάπτυξη εθισμού να μην αντανακλά την πραγματικότητα, γιατί επαναπαύονται στα μέτρα αυτά, με αποτέλεσμα να μην διακρίνουν τα ανησυχητικά συμπτώματα, ούτε να βρίσκονται σε εγρήγορση, ώστε να παρατηρήσουν σημάδια ανησυχητικά, που να αφορούν στη διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών τους, ενώ παράλληλα μπορεί να μην ανανεώνουν τις γνώσεις τους σε θέματα ασφαλούς πλοήγησης του διαδικτύου. Σε αυτό το συμπέρασμα έχουν καταλήξει κι άλλες μελέτες, όπου διαπιστώθηκε ότι οι γονείς τείνουν να υποτιμούν τις πιθανότητες να εμπλακούν τα παιδιά τους σε επικίνδυνες διαδικτυακές συμπεριφορές και υπερεκτιμούν την προστασία που παρέχουν οι ίδιοι μέσω της λήψης μέτρων ασφαλείας στο σπίτι και πιστεύουν ότι τα παιδιά κινδυνεύουν λιγότερο από ότι αναφέρουν τα ίδια τα παιδιά (Livingstone & Helsper, 2008 : Liau et. al., 2008: Bampus & Werner, 2009). Το γεγονός ότι σε πολλές έρευνες έχει επιβεβαιωθεί ότι παιδιά και γονείς έχουν διαφορετική άποψη για την αντιλαμβανόμενη προστασία από τους κινδύνους του διαδικτύου, δημιουργεί προβληματισμό όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των μέτρων. Παράλληλα, προκύπτει η ανάγκη οι γονείς να αναθεωρήσουν τις σχέσεις τους και την επικοινωνία τους με τα παιδιά τους όσον αφορά στην ασφαλή χρήση του διαδικτύου.

Ένας ακόμη, παράγοντας που συνδέθηκε με την μικρότερη εμφάνιση εθιστικών συμπεριφορών στα παιδιά και εφήβους είναι η σχέση των γονέων με το διαδίκτυο, δηλαδή, αν το χρησιμοποιούν και πόσο, αν γνωρίζουν με τι ασχολούνται τα παιδιά τους όταν είναι συνδεδεμένα στο διαδίκτυο και με τη γενικότερη στάση τους απέναντι στο διαδίκτυο. Βρέθηκε ότι, όταν οι γονείς έχουν καλές σχέσεις με το Διαδίκτυο, δηλαδή, το χρησιμοποιούν στην καθημερινότητα τους, στο σπίτι, στην εργασία και έχουν καλές γνώσεις χειρισμού, τόσο λιγότερες οι αρνητικές επιπτώσεις του στη ζωή των παιδιών τους. Επιπλέον, οι γονείς που γνωρίζουν τι κάνουν τα παιδιά τους, όταν είναι συνδεδεμένα στο διαδίκτυο, ανησυχούν λιγότερο ότι τα παιδιά τους έχουν εθισμό, έχουν καλύτερη πληροφόρηση γύρω από θέματα ασφαλείας και εφαρμόζουν περισσότερα μέτρα προστασίας. Φαίνεται, δηλαδή, ότι οι γονείς, που ξέρουν οι ίδιοι να χειρίζονται καλά το διαδίκτυο και το χρησιμοποιούν στην καθημερινότητα τους, έχουν ενημέρωση και πληροφόρηση με αποτέλεσμα να γνωρίζουν τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να προστατέψουν τα παιδιά τους. Παράλληλα, είναι πιο ευαισθητοποιημένοι και παρατηρούν τα παιδιά τους τι κάνουν, όταν είναι συνδεδεμένα στο διαδίκτυο, με αποτέλεσμα να ανησυχούν λιγότερο για την εμφάνιση εθισμού, γιατί, νιώθουν ότι είναι δίπλα στα παιδιά τους και μπορούν πιο εύκολο να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους.

Η ερευνητική υπόθεση αφορούσε τη στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο και από ποιους παράγοντες επηρεάζεται. Η στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο φαίνεται να διαμορφώνεται σύμφωνα με την πληροφόρηση που έχουν γύρω από θέματα ασφαλείας, με την χρήση του Διαδικτύου από τους ίδιους και το επίπεδο των γνώσεών τους. Βρέθηκε,

λοιπόν, ότι η στάση προς το Διαδίκτυο διαμορφώνεται αρνητικά, όταν το παιδί παρουσιάζει συμπεριφορές εξάρτησης από το διαδίκτυο και προβλήματα στην κοινωνική και οικογενειακή ζωή εξαιτίας αυτής της χρήσης. Αντίθετα, η στάση διαμορφώνεται θετικά, όταν οι γονείς χειρίζονται οι ίδιοι το διαδίκτυο αρκετά και στο σπίτι και στην εργασία, όταν έχουν πολύ καλές γνώσεις χειρισμού του και έχουν πολλές γνώσεις και καλή πληροφόρηση γύρω από θέματα ασφάλειας.

Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται και από άλλες μελέτες της διεθνούς βιβλιογραφίας. Έχει διαπιστωθεί ότι οι γνώσεις και οι δεξιότητες των γονέων στη χρήση του Διαδικτύου, οι εμπειρία τους, και η στάση τους απέναντι στο Διαδίκτυο, επηρεάζει τις ανησυχίες τους όσον αφορά στη χρήση του Διαδικτύου από τα παιδιά, με τους γονείς που έχουν βιώσει αρνητικές διαδικτυακές εμπειρίες να διαμορφώνουν αρνητικότερη στάση προς το Διαδίκτυο και να ανησυχούν περισσότερο (Sorbring, 2014). Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι η διαδικτυακή συμπεριφορά και η σχέση των γονέων με το διαδίκτυο επιδρά στην εμφάνιση δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών (Liu et. al., 2012). Η αρνητική στάση των γονέων προς το Διαδίκτυο και οι δεξιότητες χειρισμού του επιδρούν στη λήψη μέτρων προστασίας και στη χρήση διαδικτύου από τα παιδιά (Lee, 2012).

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν ορισμένα ενδιαφέροντα αποτελέσματα, όσον αφορά στα μέτρα προστασίας που χρησιμοποιούν οι γονείς. Μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι όση περισσότερη και καλύτερη ενημέρωση έχουν οι γονείς σε θέματα ασφαλείας που αφορούν στο Διαδίκτυο, τόσο περισσότερα μέτρα προστασίας χρησιμοποιούν, μειώνοντας έτσι τις πιθανότητες να εμπλακούν τα παιδιά σε επικίνδυνες διαδικτυακές συμπεριφορές. Αυτό, που τονίζεται εδώ είναι ότι δεν αρκεί απλώς μια ενημέρωση των γονέων γύρω από τη χρήση του Διαδικτύου, αλλά μια περισσότερο εμπεριστατωμένη γνώση και εκπαίδευση των ίδιων. Το γεγονός που καταδεικνύει τη σημαντικότητα του ευρήματος είναι ότι στο μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας μελετάται η επίδραση των μέτρων προστασίας και ποια από αυτά τα μέτρα είναι πιο αποτελεσματικά στην αποτροπή δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών. Αυτό που έχει συζητηθεί λιγότερο, είναι πώς οι γονείς καταλήγουν να λάβουν ορισμένα μέτρα προστασίας. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η πληροφόρηση και η εμπεριστατωμένη ενημέρωση των γονέων τους ωθεί στην υιοθέτηση μέτρων προστασίας των παιδιών τους και στη θετικότερη στάση προς το Διαδίκτυο.

Αυτό που προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων είναι ότι η γνώση και η πληροφόρηση των γονέων είναι σημαντικοί παράγοντες που τους βοηθούν να γίνονται αποτελεσματικότεροι στην προσπάθειά τους να προστατέψουν τα παιδιά τους από τους διαδικτυακούς κινδύνους. Αυτό προκύπτει και από τη βιβλιογραφία, όπου αναφέρεται ότι, όταν οι γονείς είναι τεχνολογικά αναλφάβητοι, όσον αφορά, στο διαδίκτυο, συνδέεται με την ανάπτυξη δυσλειτουργικών διαδικτυακών συμπεριφορών από τα παιδιά τους. Τα παιδιά γνωρίζουν να το διαχειρίζονται καλύτερα από τους ίδιους τους γονείς και αυτό δημιουργεί μια ανασφάλεια, φόβο και έλλειψη δυναμικής παρουσίας από τους γονείς, όσον αφορά στο

διαδίκτυο. Η βιβλιογραφία επισημαίνει τη σημαντικότητα της ενημέρωσης και πληροφόρησης των γονέων στη χρήση των νέων τεχνολογιών και των Μ.Μ.Ε. γενικότερα. Έχει βρεθεί ότι, όταν οι γονείς είναι ενημερωμένοι, ασκούν μεγαλύτερο έλεγχο και μεγαλύτερη συνέπεια στην εφαρμογή των μέτρων προστασίας στη συμπεριφορά των παιδιών που αφορά στις νέες τεχνολογίες, τα παιδιά κάνουν καλύτερη χρήση των Μ.Μ.Ε και περιορίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών. Με λίγα λόγια, όσο περισσότερη γνώση έχουν οι γονείς, τόσο μικραίνει ο κίνδυνος από τις αρνητικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών στη ζωή των παιδιών (Gentile & Walsh, 2002).

Σε μία άλλη συστηματική ανασκόπηση για την αποτελεσματικότητα της ενημέρωσης γύρω από την ασφάλεια στο διαδίκτυο και τη μείωση των διαδικτυακών κινδύνων επισημάνθηκε ότι η συμμετοχή σε ψυχοεκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο αυξάνει τη γνώση γύρω από θέματα ασφάλειας και προστασίας, αλλά δεν επηρεάζει την ανάπτυξη επικίνδυνων συμπεριφορών κατά την πλοήγηση στο διαδίκτυο (Mishna, 2011).

Τέλος, η πιο ισχυρή συσχέτιση βρέθηκε μεταξύ εθιστικής συμπεριφοράς και των επιπτώσεων από την Προβληματική χρήση του Διαδικτύου. Με απλά λόγια, όταν οι γονείς βλέπουν ότι η χρήση του Διαδικτύου επηρεάζει αρνητικά το παιδί, περιορίζοντας τις κοινωνικές του επαφές και τα ενδιαφέροντα του, δημιουργώντας προστριβές και συγκρούσεις στην οικογένεια, διαταράσσοντας τον ύπνο του, τότε ανησυχούν περισσότερο ότι μπορεί να έχουν εθισμό στο Διαδίκτυο.

Το διαδίκτυο δεν είναι παιχνίδι αλλά εργαλείο και όπως κάθε εργαλείο χρειάζεται οδηγίες χρήσης. Κίνδυνοι μπορεί να υπάρξουν στο διαδικτυακό κόσμο, όπως ακριβώς αυτό συμβαίνει και στο φυσικό, πραγματικό κόσμο. Η εμπειρία ζωής, η κριτική σκέψη και η κατεύθυνση είναι σημαντικά, προκειμένου να απολαύσουμε όλα τα οφέλη και να περιορίσουμε τυχόν αρνητικές επιπτώσεις. Τα παραπάνω φαίνεται πως έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις νεαρότερες ηλικίες και ειδικά για τους εφήβους, οι οποίοι βιώνουν μια συναρπαστική περίοδο πειραματισμού, συγκεκριμένης σκέψης και αναζήτησης της ανεξαρτησίας τους.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας βασίστηκαν στην ποσοτική μεθοδολογία και τη στατιστική επεξεργασία. Ωστόσο, υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς. Αρχικά, η επιλογή των γονέων έγινε με βάση την προθυμία των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων για συνεργασία, με αποτέλεσμα το δείγμα να προέρχεται κυρίως μέσα από την πόλη της Καρδίτσας και λιγότερο από περιφερειακούς Δήμους του Νομού. Παράλληλα, το δείγμα στην συντριπτική του πλειοψηφία αποτελείται από Έλληνες γονείς και ελάχιστους αλλοδαπούς, οι οποίοι είναι απόφοιτοι της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να τίθεται ζήτημα

αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος και γενίκευσης των αποτελεσμάτων στον ευρύτερο πληθυσμό.

Επίσης, στο ερωτηματολόγιο ζητείται η εκτίμηση των γονέων για το αν τα παιδιά τους παρουσιάζουν συμπεριφορές εξάρτησης από το Διαδίκτυο. Πιθανόν, η εκτίμηση αυτή να μην είναι αντικειμενική και να μην αντανακλά την άποψη των παιδιών, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία σχετικά με την διαφορετική αντίληψη περί μέτρων προστασίας μεταξύ παιδιών και γονέων, το οποίο έχει αναλυθεί παραπάνω. Για το λόγο αυτό χρήσιμο θα ήταν σε μελλοντική έρευνα να συμπεριλαμβάνεται η εκτίμηση τόσο των γονέων, όσο και των παιδιών.

Ανεξάρτητα από τους παραπάνω περιορισμούς, η συμβολή της παρούσας ερευνητικής εργασίας εντοπίζεται τόσο σε ερευνητικό επίπεδο, όσο και κοινωνικό. Σε ερευνητικό επίπεδο, στοχεύει στον εμπλουτισμό της σχετικής βιβλιογραφίας και αποτελεί μια προσπάθεια μελέτης του ρόλου των γονέων στην ασφαλή χρήση του Διαδικτύου και στον περιορισμό των αρνητικών συνεπειών από τη χρήση του. Σε κοινωνικό επίπεδο, στοχεύει στην συμπλήρωση της βιβλιογραφίας που αφορά στα προγράμματα πρόληψης για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνεται ότι η στάση των γονέων και η σχέση που αναπτύσσουν οι ίδιοι με το διαδίκτυο επηρεάζει τη διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών. Για το λόγο αυτό θα πρέπει στα προγράμματα πρόληψης να συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο η εκπαίδευση και η ενημέρωση των παιδιών, αλλά και οι γονείς. Στόχος των προγραμμάτων θα πρέπει να είναι, εκτός από την ενημέρωση και πληροφόρηση των γονέων για τους κινδύνους του διαδικτύου και τους τρόπους προστασίας των παιδιών και η δημιουργική χρήση του διαδικτύου. Παράλληλα, καλό θα ήταν να στοχεύουν οι παρεμβάσεις αυτές στην καλλιέργεια και βελτίωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των γονέων, με απώτερο στόχο τη βελτίωση των σχέσεων μέσα στην οικογένεια.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε η σχέση των γονέων με τις νέες τεχνολογίες και η επίδραση τους στη διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων. Το Διαδίκτυο μπήκε στη ζωή των ανθρώπων αιφνίδια και για το λόγο αυτό η ελληνική οικογένεια δεν πρόλαβε να το αφομοιώσει, να εκπαιδευτούν στην ορθή χρήση του οι γονείς, τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί με ό,τι συνέπειες αυτό συνεπάγεται. Το διαδίκτυο είναι ένα εργαλείο και η χρησιμότητα του εξαρτάται από το πώς το διαχειρίζεται κανείς. Μπορεί να διευκολύνει πολύ τη ζωή του ανθρώπου μέσα από τη χρήση του ή μπορεί να προκαλέσει πολλές αρνητικές εμπειρίες. Όπως, στον πραγματικό, φυσικό κόσμο υπάρχουν πολλές ευκαιρίες, δυνατότητες, αλλά και κίνδυνοι, έτσι και στο διαδίκτυο, υπάρχουν ευκαιρίες, αλλά και κίνδυνοι, για να αποφύγουμε τους οποίους χρειάζεται γνώση, εμπειρία και κριτική σκέψη. Τα παιδιά, όμως, δεν έχουν την ωριμότητα, την εμπειρία και την κριτική σκέψη που απαιτείται για να διακρίνουν αυτούς τους κινδύνους, με αποτέλεσμα να είναι πιο ευάλωτα στις αρνητικές επιπτώσεις του Διαδικτύου. Έτσι, οι γονείς καλούνται να προστατέψουν τα παιδιά τους, να τα εκπαιδεύσουν στην ασφαλή και δημιουργική χρήση του Διαδικτύου και να θέσουν όρια στην επικίνδυνη διαδικτυακή συμπεριφορά των παιδιών τους.

Για να μπορέσουν, όμως, να ανταποκριθούν σε αυτό τους το ρόλο, πρέπει να έχουν οι ίδιοι δημιουργήσει μια υγιή σχέση με τις νέες τεχνολογίες. Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει η παρούσα έρευνα από την οποία βρέθηκε, ότι οι παράγοντες που σχετίζονται με την μειωμένη πιθανότητα εμφάνισης εθισμού στα παιδιά και στους εφήβους είναι η λήψη μέτρων προστασίας, τα οποία μέτρα αυξάνουν, όσο καλύτερη πληροφόρηση έχουν οι γονείς γύρω από θέματα ασφάλειας στο Διαδίκτυο, όσο καλύτερες γνώσεις χειρισμού του διαδικτύου έχουν και θετικότερη στάση όσον αφορά τις θετικές επιδράσεις του Διαδικτύου.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Aslanidou, S., & Menexes, G., 2008. Youth and the Internet: Uses and practices in the home. *Computer & Education*, 51, p. 1375-1391.
2. Bambus, M., F., Werner, N., E. 2009. Maternal Rule –Setting for Children’s Internet Use. *Marriage & Family Review*. [internet]. 21 October 2009, Available at: <http://dx.doi.org/10.1080/01494920903224442> , [Accessed: 19 May 2014].
3. Berkin, S., I., E., Richardson, I., Klinepeter, S., 2006. Parental media mediation style for children aged 2 to 11 years. *Pediatrics Adolescents*, 160, p. 395- 401.
4. Block, J., J., 2008. Issues for DSM- V: Internet Addiction. *American Journal of Psychiatry*, 165 (3), p. 306-307.
5. Borzekowski, D., L., G., 2006. Adolescent’s Use of The Internet: A Controversial, Coming- of- Age Resource. *Adolescent Medicine Clinics*, 17(1), p. 205-216.
6. Cancaya, S., & Odabasu, H. F., 2009. Parental controls on children’s computer and Internet Use. *Procedia, Social and Behavioral Sciences* , 1, p. 1105-1109.
7. Clark, L. S., 2011. Parental mediation theory for the digital age. *Communication Theory*, 21, p. 323-343.
8. Cummings, E., M., Davies, P., T., Simpson, K., S., 1994. Marital conflict, gender, and children’s appraisals and coping efficacy as mediators of child adjustment. Special section : context of interparental conflict and child behavior. *Journal of Family Psychology*, 8 (2), p. 141-149.
9. Czincz, J., Hechanova, R., 2009. Internet Addiction: Debating the diagnosis. *Journal of technology in human services*, 27, p. 257-272.
10. De Moor, S., Dock, M., Gallez, S., Lenaerts, S., Scholler, C., & Vleugels, C. 2008. Teens and ICT: Risks and opportunities. [internet], 21 September 2014, Available at: http://www.belspo.be/belspo/fedra/TA/synTA08_nl.pdf.
11. Donoso, V., 2014. Parental Mediation and Use of control tools. [internet], 6 May 2014, Available at: www.eukidsonline.net. [Accessed: 20 September 2014].
12. Eijnden, R., J., J., M., Spijkerman, R., Vermulst, A., A., Rooij, T., J., Engels, R., C., M., E., 2010. Compulsive Internet Use Among Adolescent: Bidirectional Parent-Child Relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, p. 77-89.
13. Fisoun, V., Floros, G., Siomos, K., Geroukalis, D., Navridis, K., 2012. Internet Addiction as an Important Predictor in Early Detection of Adolescent Drug Use experience- Implications for Research and Practice. *Journal of Addiction Medicine*, 6 (1), p. 77-84.
14. Floros, G., Siomos, K., Fisoun, V., Geroukalis, D., 2013 a. Adolescent Online Gambling: The impact Of Parental Practices and Correlates with Online Activities. *Journal of Gambling Studies*. 29, p. 131-150.

15. Floros, G., Siomos, K., 2013. The relationship between optimal parenting, Internet addiction and motives for social networking in adolescence. *Psychiatry Research*, 209, p. 529-534.
16. Floros, G., D., Siomos, K., Fisoun, V., Dafouli, E., Geroukalis, D., 2013b. Adolescent Online Cyberbullying in Greece: The Impact of Parental Online Security Practices, Bonding, and Online Impulsiveness. *Journal of School Health*, 83(6), p. 445-453.
17. Floros, G., Siomos, K., Dafouli, E., Fisoun, V., Geroukalis, D., (υπό δημοσίευση) Influence of Parental attitudes towards internet use on the employment of online safety measures at home.
18. Jackson, L., A., Eye, A., Fitzgerald, H., E., Witt, E., A., Zhao, Y., 2011. Internet use, videogame playing and cell phone use as predictors of children's body mass index, body weight, academic performance, and social and overall self-esteem. *Computers in Human Behavior*, 27, p. 599-604.
19. Gentile, D., A., Walsh, D., A., 2002. A normative study of family media habits. *Applied Developmental Psychology*. 23, p. 157-178.
20. Goldberg, M. 1998. Technological Addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76, p. 14-19.
21. Griffiths, M. 2000. Excessive Internet Use: implications for sexual behavior. *Cyber Psychology Behavior*, 3, p. 537-552.
22. Kahn, R., Cerf, V., 1999. What is The Internet (And What Makes It Work) Internet Policy Institute. [internet] Available at: http://www.cnri.reston.va.us/what_is_internet.html , [Accessed December 2014].
23. Kim, E., Namkoong, K., Ku, T., Kim, S., 2008. The relationship between online game addiction and aggression, self- control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23, p. 212-218.
24. Kormas, G., Critselis, E., Janikian, M., Kafetzis, D., & Tsitsika, A., 2011. Risk factors and psychosocial characteristics of potential problematic and problematic internet use among adolescents: A cross- sectional study. *BMC Public Health*, [internet], Available at: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/11/595>, [Accessed September 2014].
25. Lee, S. J., 2012. Parental restrictive mediation of children's internet use: Effective for what and for whom? *New Media & Society*, [internet], 13 July. Available at: <http://nms.sagepub.com/content/15/4/466>, [Accessed 21 May 2014].
26. Lenhart, A., Rainie, L., Lewis, O. 2001. Teenage Life Online. [internet], available at: <http://www.pewinternet.org/2001/06/21/teenage-life-online/>, [Accessed: 11 November 2014].
27. Liau, A. K., Khoo, A., Ang, P. H., 2008. Parental Awareness and Monitoring of Adolescent Internet Use. *Current Psychology*, 27, p. 217-233.

28. Livingstone, S., 2003. Children's use of the internet: reflections on the emerging research agenda. *New Media & Society*, [internet], 1 June, Available at: <http://nms.sagepub.com/content/5/2/147> [Accessed 21 May 2014].
29. Livingstone, S., 2007. Strategies of Parental regulation in the media- rich home. *Computers in Human Behavior*, 23, p. 920-941.
30. Livingstone, S., Helsper, E. J., 2008. Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, [internet], 4 December, Available at: <http://dx.doi.org/10.1080/08838150802437396> [Accessed 31 January 2014].
31. Liu, Q., Fang, X., Deng, L., Zhang, J. 2012. Parent- adolescent communication, parental use and Internet – specific norms and pathological Internet use among Chinese adolescents. *Computers in Human Behavior*, 28, p. 1269-1275.
32. Lwin, M. O., Stanaland, A. J. S., Miyazaki, A. D., 2008. Protecting children's privacy online: How parental mediation strategies affect website safeguard effectiveness. *Journal of Retailing*, 84 (2), p. 205-217.
33. Magoon, M. E., Ingersoll, G. M., 2006. Parental Monitoring, Attachment, and Supervision as Moderators of Adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 22(1), p. 1-22.
34. Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Wolak, J., 2005. Protecting youth online: Family use of filtering and blocking software. *Child abuse & Neglect*, 29, p. 753-765.
35. Mishna, F., Cook, C., Saini, M., Wu, M.,J., MacFadden, R., 2011. Interventions to prevent and Reduce Cyber Abuse of Youth: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*. [internet], 27 January 2011. Available at: <http://rsw.sagepub.com/content/21/1/5>, [accessed: 24 February 2014].
36. Morentin, J., I. M., Cortes, A., Medrano, C., Apodaca, P., 2014. Internet Use and Parental mediation: A cross- cultural study. *Computers and Education*, 70, p. 212-221.
37. Papastergiou, M., Solomonidou, C., 2005. Gender Issues in Internet Access and Favourite Activities among Greek high school pupils inside and outside school. *Computers and Education*, 44, p. 377-393.
38. Park, S. K., Kim, J.Y., Cho, C. B., 2008. Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, 43 (172), p. 895-909.
39. Rosen, L.D., Cheever, N.A., Carrier, L.M., 2008. The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, p. 459-471.
40. Sasson, H., Mesch, G., 2014. Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, p. 32-38.
41. Shin, W., 2013. Parental socialization of children's Internet use: A qualitative approach. *New Media & Society*, [internet], 15 December. Available at:

- <http://nms.sagepub.com/content/early/2013/12/13/1461444813516833>, [accessed: 21 May 2014].
42. Σιώμος, Κ., 2008a. Εθισμός των εφήβων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το διαδίκτυο: ψυχιατρικά συμπτώματα και διαταραχές του ύπνου. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, διδακτορική διατριβή.
 43. Σιώμος, Κ., Αγγελόπουλος, Ν. Β., 2008b. Διαταραχή εθισμού στο διαδίκτυο. *Ψυχιατρική*, 19, σελ. 52-58.
 44. Σιώμος, Κ., Φλώρος, Γ. Δ., Μουζάς, Ο. Δ., Αγγελόπουλος, Ν. Β., 2009. Στάθμιση κλίμακας μέτρησης του εθισμού των εφήβων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. *Ψυχιατρική*, 20, σελ. 222-232.
 45. Siomos, K., Floros, G., Fisoun, V., Dafouli, E., Farkonas, N., Sergeantani, E., Lamprou, M., Geroukalis, D., 2012. Evolution of Internet addiction in Greek adolescent students over a two- year period time: the impact of parental bonding. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 21, p. 211-219.
 46. Sorbring, E. 2012. Parents' Concerns About Their Teenage Children's Internet Use. *Journal Of Family Issues*, [internet], 6 December. Available at: <http://jfi.sagepub.com/content/35/1/75>, [accessed: 19 May 2014].
 47. Tripodaki. E., Kormas, G., Konstantoulaki, E., Andrie, E., Nassis. G., Freskou. A., Sfiri. M., Georgouli. E., Tsitsika. A., Constantopoulos. A. 2008. Internet use and abuse in an adolescent population in Athens: associations with psychological profile and lifestyle users. *Pediatrics*. [internet], January. Available at: http://pediatrics.aappublications.org/content/121/Supplement_2/S89.2 [accessed: 3 September 2014].
 48. Tsitsika, A., Critselis, E., Louizou, A., Janikian., M., Freskou, A., Marangou. E., Kormas, G., Kafetzis, D, A., 2011. Determinants of Internet Addiction among Adolescents: A Case Control Study. *The scientific World Journal*. 11, p. 866-874.
 49. Τσίτσικα, Α., 2014. Κατάχρηση Διαδικτύου- Συμπεριφορές Εξάρτησης. Στο Ο. Γιωτάκος, Μ. Τσιλιάκου, Α. Τσίτσικα, Γ. Τσουβέλας, έκδοση, 2014. *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*. Αθήνα: Εκδόσεις Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΙΠΕ. Σελ. 125-128.
 50. Tsitsika, A., Critselis, E, Kormas, G., Filippopoulou, A., Tounissidou, D., Freskou, A., Spiliopoulou, T., Louizou, A., Konstantoulaki, E., Kafetzis, D., 2008. Internet Use and Misuse: A multivariate regression analysis of the predictive factors of internet use among Greek adolescents. *European Journal Of Pediatrics*, 168, p. 655-665.
 51. Tsitsika, A., Janikian, M., Schoenmakers, T. M., Tzavela, E., Olafsson, K., Wojcic, S., Macarie, G. F., Tzavara, C., The EU NET ADB Consortium & Richardson, C. 2014. Internet Addictive Behavior in Adolescence: A Cross- sectional Study in Seven European Countries. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 17(8), p. 528-535.

52. Tynes, B., M., 2007. Internet safety gone wild? Sacrificing the educational and psychological benefits of online social environments. *Journal of Adolescent Research*, 22, p. 575-584.
53. Valcke, M., Schellen, T., Van Keer, H., Gerarts, M. 2007. Primary school children's safe and unsafe use of the internet at home and at school : An exploratory study. *Computers in Human Behavior*. 23, p. 2838-2850.
54. Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B, Rots, I. 2010. Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children. *Computers & Education*, 55, p. 454-464.
55. Valcke, M., Wever, B., Van Keer, H., & Schellen, T., 2011. Long- term study of safe Internet use of Young children. *Computers and Education*, 57, 1292- 1305.
56. Wang, R., Bianchi, S. M., & Raley, S.B., (2005). Teenagers' Internet Use and Family Rules: A Research Note. *Journal of marriage and Family*, 67, p. 1249-1258.
57. Widyanto, L., Griffiths, M., 2006. Internet Addiction: A critical Review.
58. Ybarra, M., L., Mitchell, K., J. (2004). Online aggressors/ targets , aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 45 (7), p. 1308-1316.
59. Youn, S., 2008. Parental influence and teens' attitude toward online privacy protection. *Journal of Consumer Affairs*.42(3), p. 362-388.
60. Young, K. 1998. Internet Addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 3, p. 237-244.
61. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, (2011). *Ασφαλής χρήση του Διαδικτύου Αναγνώριση του προβλήματος, Πρόληψη, Προστασία* . [Εντυπο], Αθήνα.
62. Βέργη, Ε., 2011. Η χρήση του διαδικτύου από τους Έλληνες. Παρατηρητήριο για την κοινωνία της πληροφορίας.
63. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, 2014. Δελτίο Τύπου: έρευνα χρήσης τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας από τα νοικοκυριά, 2014.
<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>.
64. <http://ec.europa.eu/eurostat>.
65. <http://www.cnc.uom.gr>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΟΝΕΩΝ (ΣΙΩΜΟΣ & ΣΥΝ. 2009)

Copyright : Ελληνική Εταιρεία Μελέτης της Διαταραχής Εθισμού στο Διαδίκτυο

Αγαπητέ/ ή κύριε/α,

Το παρακάτω ερωτηματολόγιο, αποτελεί μέρος της διπλωματικής μου εργασίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Ψυχική Υγεία». Σκοπός της παρούσας έρευνας, είναι να διερευνηθούν οι στάσεις, οι απόψεις που έχουν οι γονείς για το διαδίκτυο, καθώς και τα μέτρα ασφαλείας που χρησιμοποιούν για να προστατέψουν τα παιδιά τους από τους κινδύνους που ελλοχεύουν.

Παρακαλώ, αφού διαβάσετε προσεκτικά το ερωτηματολόγιο που έχετε στα χέρια σας, απαντήστε με ειλικρίνεια στις ερωτήσεις. Η συνεργασία σας θα συμβάλλει καθοριστικά στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Οι απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμες, απολύτως εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά για ερευνητικούς σκοπούς.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συνεργασία σας.

Αριθμός Ερωτηματολογίου _____

Ημερομηνία Συμπλήρωσης _____

Πόλη _____

ΓΟΝΕΑΣ _____ ΠΑΤΕΡΑΣ / ΜΗΤΕΡΑ _____

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

2. Ποιο είναι το φύλο σας;

Άνδρας	1
Γυναίκα	2

3. Πώς θα περιγράφατε τον εαυτό σας;

Έλληνας από τον Πόντο	1
Έλληνας από Αλβανία	2
Έλληνας από άλλη περιοχή στο εξωτερικό	3
Έλληνας τσιγγάνος	4
Από άλλο ξένο κράτος / αλλοδαπός	5
Έλληνας	6
Άλλο	7

4. Ποια είναι η υψηλότερη εκπαιδευτική βαθμίδα που ολοκληρώσατε;

Ολοκλήρωσα το Δημοτικό	1
Μερικές τάξεις του Γυμνασίου	2
Ολοκλήρωσα το Γυμνάσιο	3
Μερικές τάξεις του Λυκείου	4
Ολοκλήρωσα το Λύκειο	5
Μερικά έτη σε Ανώτερη- Ανώτατη Σχολή	6
Πτυχιούχος Ανώτερης-Ανώτατης Σχολής	7
Διπλωματούχος άλλης Τριτοβάθμιας Σχολής	8

9. Το τελευταίο τρίμηνο πόσες ώρες την ημέρα το παιδί σας περιηγείται ενεργά (surfing) στο Διαδίκτυο κάνοντας στιδήποτε;

Λιγότερο από 1 ώρα	1
2 – 3 ώρες	2
3 – 5 ώρες	3
5 – 8 ώρες	4
8 – 10 ώρες	5
Πάνω από 10 ώρες	6

10. Πως γνώρισε το παιδί σας να χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο;

Από εμένα ή τον άλλο γονιό του	1
Από μαθήματα στο σχολείο	2
Από φίλους του/της στο σπίτι τους	3
Πηγαίνοντας σε Ίντερνετ-καφέ	4
Από τα αδέρφια του/της	5

11. Έχετε ενθαρρύνει το παιδί σας στη χρήση του Διαδικτύου;

Ναι Όχι

12. Επιβλέπετε το τι κάνει το παιδί σας στο Διαδίκτυο;

Ναι Όχι

13. Γνωρίζετε με τι ασχολείται το παιδί σας στο Διαδίκτυο;

Ναι Όχι

18. Αισθάνεστε ότι το Διαδίκτυο βοηθάει το παιδί σας στις μαθητικές του υποχρεώσεις;

(βάλτε σε κύκλο την απάντησή σας)

Ναι, του είναι απαραίτητο ώστε να προχωρήσει στις σπουδές του	1
Ναι, βοηθάει την επίδοσή του	2
βοηθάει αρκετά αλλά μπορεί και χωρίς αυτό να αποδώσει ικανοποιητικά	3
Περισσότερο το εμποδίζει να προχωρήσει στα μαθήματα παρά το βοηθάει	4
Η ενασχόληση του με το Διαδίκτυο έχει προκαλέσει πτώση στις επιδόσεις του	5
Λόγω του Διαδικτύου έχει σταματήσει η πρόοδος του και κινδυνεύει η χρονιά του	6

19. Θέματα ασφάλειας στο διαδίκτυο (απαντήστε βάζοντας σε κύκλο ότι ισχύει)

Θεωρείτε ότι το διαδίκτυο είναι ασφαλές για τα παιδιά σας;	Ναι	Όχι
Γνωρίζετε με ποιος τρόπο έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο τα παιδιά σας;	Ναι	Όχι
Χρησιμοποιείτε προγράμματα γονικού ελέγχου;	Ναι	Όχι
Χρησιμοποιείτε φίλτρα προστασίας για την πρόσβαση σε ιστοσελίδες με επιβλαβές περιεχόμενο;	Ναι	Όχι
Δημιουργήσατε μια συμφωνία σε οικογενειακό επίπεδο για το χρόνο χρήσης του διαδικτύου;	Ναι	Όχι
Συνοδεύετε τα παιδιά όταν συνδέονται στο διαδίκτυο;	Ναι	Όχι
Δημιουργήσατε από κοινού με το παιδί σας λίστα με τις προτεινόμενες ιστοσελίδες και μηχανές αναζήτησης φιλικές στη χρήση τους για παιδιά	Ναι	Όχι
Διδάσκετε τα παιδιά σας να μην δίνουν ποτέ προσωπικά στοιχεία και πληροφορίες σε άτομα που συνομιλούν στο διαδίκτυο;	Ναι	Όχι
Διδάσκετε τα παιδιά σας να μην συναντιούνται με άτομα που γνωρίζουν εντός του διαδικτύου και που δεν γνωρίζουν την πραγματική τους ταυτότητα;	Ναι	Όχι
Ο Η/Υ είναι σε κοινό χώρο του σπιτιού;	Ναι	Όχι

Ελέγχετε τα Αγαπημένα (bookmarks) και το Ιστορικό (History) του προγράμματος περιήγησης (browser) για να δείτε ποιες σελίδες έχουν επισκεφτεί τα παιδιά σας;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε απαραίτητη την εκπαίδευση των παιδιών σας σε κανόνες ηθικής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο μέσα από το σχολείο;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε απαραίτητη την εκπαίδευση των παιδιών σας σε κανόνες ασφαλούς συμπεριφοράς στο διαδίκτυο μέσα από το σχολείο;	Ναι	Όχι

20. Προβληματική χρήση του διαδικτύου (απαντήστε βάζοντας σε κύκλο ότι ισχύει)

Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε το χρόνο που περνάτε με το παιδί σας;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε την κοινωνική ζωή του παιδιού σας;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το Διαδίκτυο περιόρισε τα ενδιαφέροντα του παιδιού σας;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να διαχειριστεί προς όφελός του το χρόνο που περνά στο διαδίκτυο;	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει χωρίς το κινητό του τηλέφωνο (αν έχει);	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει μακριά από Η/Υ (αν έχει);	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το παιδί σας μπορεί να ζήσει μακριά από το Διαδίκτυο (αν έχει);	Ναι	Όχι
Θεωρείτε ότι το παιδί σας χρησιμοποιεί υπερβολικά το διαδίκτυο;	Ναι	Όχι
Αισθάνεστε ότι το Διαδίκτυο διαταράσσει τον ύπνο του παιδιού σας;	Ναι	Όχι
Η υπερβολική χρήση του διαδικτύου από το παιδί μου αποτελεί λόγο ενδοοικογενειακή σύγκρουσης που διαταράσσει την οικογενειακή μας ζωή	Ναι	Όχι

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κ.Ε.ΕΦ.Υ (Κ.Σιώμος και συνεργάτες,2009)

Σημείωσε με κύκλο τον αριθμό που σε αντιπροσωπεύει σε κάθε ερώτηση λαμβάνοντας υπόψη σου ότι οι αριθμοί αντιστοιχούν στα παρακάτω:

1: καθόλου

2: σπάνια

3 : περιστασιακά

4 : συχνά

5: πάντα

1. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας παραμένει σε σύνδεση με τον υπολογιστή (login), περισσότερο από ότι αρχικά σκόπευε;	1	2	3	4	5
2. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας παραμελεί τις υποχρεώσεις του στο σπίτι, προκειμένου να περάσει περισσότερο χρόνο σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
3. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας προτιμά την συγκίνηση που του προσφέρει η ενασχόληση με το υπολογιστή, από την επαφή με ένα δικό του πρόσωπο;	1	2	3	4	5
4. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας δημιουργεί νέες φιλίες με άλλους χρήστες υπολογιστή;	1	2	3	4	5
5. Πόσο συχνά διαμαρτύρεστε για το χρόνο που περνά το παιδί σας σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
6. Πόσο συχνά διαπιστώνετε για το παιδί σας ότι οι βαθμοί ή η σχολική του απόδοση επηρεάζονται αρνητικά, λόγω του χρόνου που περνά σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
7. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας ελέγχει το Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο (e-mail), πριν από κάτι άλλο που πρέπει να κάνει;	1	2	3	4	5
8. Πόσο συχνά διαπιστώνετε για το παιδί σας, ότι η μαθητική του απόδοση ή η παραγωγικότητα επηρεάζονται αρνητικά εξαιτίας της ενασχόλησης του με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
9. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας προσπαθεί να δικαιολογηθεί ή λέει ψέματα, όταν κάποιος το ρωτά τι ακριβώς κάνει, όταν είναι σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5

10. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας απωθεί τις δυσάρεστες σκέψεις για τη ζωή σου, χρησιμοποιώντας καθησυχαστικές σκέψεις που σχετίζονται με τη χρήση του υπολογιστή;	1	2	3	4	5
11. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας μετά από προηγούμενη χρήση ανυπομονεί να ασχοληθεί και πάλι με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
12. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας νιώθει το φόβο πως η ζωή χωρίς τον υπολογιστή θα ήταν βαρετή, κενή και δίχως χαρά;	1	2	3	4	5
13. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας γίνεται απότομο, φωνάζει ή αντιδρά με εκνευρισμό, αν κάποιος το ενοχλήσει κατά τη διάρκεια της σύνδεσής του με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
14. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας χάνει τον ύπνο του, εξαιτίας της μεταμεσονύχτιας σύνδεσής του με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
15. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας νιώθει να το απασχολεί η σύνδεση ενώ βρίσκεται εκτός υπολογιστή και πόσο συχνά φαντασιώνεται ότι είναι σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
16. Πόσο συχνά διαπιστώνετε το παιδί σας να λέει κατά τη διάρκεια της σύνδεσης με τον υπολογιστή «λίγα μόνο λεπτά ακόμα;»	1	2	3	4	5
17. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας κάνει προσπάθειες να περιορίσει το χρόνο που περνά σε σύνδεση με τον υπολογιστή και αποτυγχάνει;	1	2	3	4	5
18. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας προσπαθεί να κρύψει το χρόνο που έχει περάσει σε σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5
19. Πόσο συχνά διαπιστώνετε ότι το παιδί σας προτιμά να περάσει περισσότερο χρόνο σε σύνδεση με τον υπολογιστή απ' ότι να βγει έξω με φίλους;	1	2	3	4	5
20. Πόσο συχνά, διαπιστώνετε ότι το παιδί σας όταν βρίσκεται εκτός σύνδεσης, νιώθει θλιμμένο, κακόκεφο ή νευρικό, κάτι που εξαφανίζεται όταν επιστρέφει στη σύνδεση με τον υπολογιστή;	1	2	3	4	5

Internet Attitudes Scale (Κλίμακα Στάσεων προς το Διαδίκτυο)

©H.K Sam και συνεργάτες (2005)

Σημείωσε με κύκλο τον αριθμό που σε αντιπροσωπεύει σε κάθε ερώτηση λαμβάνοντας υπόψη σου ότι οι αριθμοί αντιστοιχούν στα παρακάτω:

1: καθόλου

2: σπάνια

3 : περιστασιακά

4 : συχνά

5: πάντα

21. Το διαδίκτυο δεν θα αντικαταστάσει ποτέ την ανθρώπινη ζωή	1	2	3	4	5
22. Το διαδίκτυο με κάνει να αισθάνομαι άβολα επειδή δεν το καταλαβαίνω	1	2	3	4	5
23. Οι άνθρωποι μετατρέπονται σε σκλάβοι του διαδικτύου	1	2	3	4	5
24. Το διαδίκτυο είναι υπεύθυνο για πολλά καλά πράγματα που απολαμβάνουμε	1	2	3	4	5
25. Σύντομα οι ζωές μας θα ελέγχονται από το διαδίκτυο	1	2	3	4	5
26. Νιώθω ότι το διαδίκτυο με φοβίζει και με ανησυχεί	1	2	3	4	5
27. Υπάρχουν άπειρες πιθανές εφαρμογές του διαδικτύου που δεν τις έχουμε σκεφτεί ακόμη	1	2	3	4	5
28. Η υπερβολική χρήση του Διαδικτύου μπορεί να είναι επιζήμια και να προκαλέσει βλάβη στους ανθρώπους	1	2	3	4	5
29. Το διαδίκτυο επιφέρει απώλεια της ανθρωπιάς στη κοινωνία	1	2	3	4	5
30. Το διαδίκτυο μπορεί να απαλείψει βαρετές και επαναλαμβανόμενες εργασίες	1	2	3	4	5
31. Η χρήση του διαδικτύου βελτιώνει το βιοτικό μας επίπεδο	1	2	3	4	5
32. Το διαδίκτυο μετατρέπει τους ανθρώπους σε αριθμούς	1	2	3	4	5
33. Το διαδίκτυο ελαττώνει τη σημασία πάρα πολλών εργασιών που τώρα τις διεκπεραιώνουν άνθρωποι	1	2	3	4	5

34. Το διαδίκτυο είναι ένα γρήγορο και αποτελεσματικό μέσο ανάκτησης πληροφοριών	1	2	3	4	5
35. Η περιπλοκότητα του Διαδικτύου με φοβίζει	1	2	3	4	5
36. Το διαδίκτυο θα αντικαταστήσει τον εργαζόμενο άνθρωπο	1	2	3	4	5
37. Το διαδίκτυο μας εισάγει σε μία λαμπρή, νέα εποχή	1	2	3	4	5
38. Σύντομα οι κόσμοι μας θα κυβερνώνται από το διαδίκτυο	1	2	3	4	5
39. Η ζωή θα είναι ευκολότερη και γρηγορότερη με το διαδίκτυο	1	2	3	4	5
40. Το διαδίκτυο είναι δύσκολο να το κατανοήσεις και εκνευριστικό να το δουλεύεις	1	2	3	4	5